

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Gabriela Surová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Vzdělané ženy českého raného novověku

Gabriela Surová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra filozofie
Studijní program Humanitní studia
Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce
Vzdělané ženy českého raného novověku
Gabriela Surová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Janě Černé Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, zapůjčení literatury a především ochotu a čas, který strávila vedením mé práce.

Obsah

1.	Úvod	1
1	Společenský život šlechtičny/šlechtice na přelomu 16. / 17. století	3
1.1	Dvorská výchova	3
1.1.1	Kavalířské cesty	9
1.2	Podpora umělecké činnosti	13
2	Královský dvůr	18
2.1	Marie Španělská/Habsburská (1528-1603).....	20
2.1.1	Vliv španělského prostředí na děti Marie Španělské	24
2.2	Spojení mezi královským dvorem a rodem Pernštejnů	29
3	Dvorní dáma	35
3.1	Marie Manrique de Lara y Mendoza (1538-1608)	38
3.1.1	Přivítání nové české královny	39
3.1.2	Česko-španělské spojení.....	42
3.1.3	Pernštejnský dvůr jako centrum společensko-kulturního dění	49
4	Šlechtična jako „správná manželka“	56
4.1	Instituce manželství	58
4.2	Polyxena z Pernštejna (1566-1642)	63
4.2.1	První manželství.....	65
4.2.1.1	Knihy na šlechtickém dvoře	68
4.2.2	Druhé manželství	70
4.2.2.1	Manželská korespondence.....	73
5	Závěr.....	81
6	Použitá literatura.....	83
6.1	Primární.....	83
6.2	Sekundární	85
7	Obrazové přílohy	89
8	Přílohy	90
9	Resumé	95

1. Úvod

Předmětem této diplomové práce jsou vzdělané a vlivné ženy českého raného novověku, respektive s raně novověkými českými zeměmi významně spjaté. Zároveň budou v práci prezentovány ženy, které byly významné pro české prostředí jako mediátorky španělské kultury a vzdělanosti. Představeny budou zejména ženy pocházející z rožmberského, pernštejnského a lobkovického dvora, které současně působily u královského dvora Habsburků. V práci bude analyzován charakter vzdělání těchto žen, jenž se odvíjel do značné míry od jejich rodových vazeb na španělské a italské intelektuální a kulturní prostředí.

V práci bude reflektována role španělské aristokratky Marie Manrique de Lara y Mendoza přivdané do českého šlechtického rodu Pernštejnů. Prostřednictvím analýzy inventáře Rožmberské knihovny a zejména souboru španělských textů Roudnické Lobkovické knihovny bude v práci ukázán vliv španělské kultury na soudobou rodovou knihovnu Pernštejnů.

Jako představitelky urozených dam, „správných“ manželek a vzdělaných žen se schopností obratného jednání ve společensko-kulturní oblasti budou v celé diplomové práci představeny zejména ženy z rodu Pernštejnů. Nejdříve však bude představena královna a následná císařovna Marie Španělská, neboť bude v této práci analyzována a prezentována zejména její role u královského dvora ve Vídni, která měla následně vliv na české země. Zároveň bude reflektován její přínos do politické sféry Habsburské monarchie, který probíhal prostřednictvím jejího bratra a současně španělského krále Filipa II. a prostřednictvím habsburské sňatkové aliance.

Osobnost Marie Španělské byla pro tuto práci vybrána, protože pro České království byl významný příchod jejího dvora do Vídně, kde působily dvorní dámy ze španělských aristokratických rodin. Především dvorní dáma Marie Manrique de Lara y Mendoza, která se provdala za českého šlechtice Vratislava z Pernštejna, bude v práci představena jako španělská aristokratka, která se svou činností dvorní dámy u královského dvora a šířením španělské kultury a vzdělanosti stala vlivnou ženou v českém prostředí raného novověku.

Prostřednictvím Marie Manrique bude doložen vliv španělské kultury v rodině Pernštejnů. Následně budou prostřednictvím interpretace soudobých a sekundárních pramenů reflektovány vazby Pernštejnských dam s královským dvorem Habsburků. Zmíněna bude Alžběta z Pernštejna, jež od mládí působila u dvora princezny Alžběty Habsburské a nějaký čas s ní byla také u francouzského dvora.

Dále bude v závěrečné kapitole této práce představena šlechtična Polyxena z Pernštejna. Reflektována bude Polyxenina role ve společnosti za pomoci dobové kroniky rodu Rožmberků, která byla sepsána jejich rodinným kronikářem a knihovníkem Václavem Březanem. Současně bude Polyxenina pozice v tehdejší společnosti ilustrována prostřednictvím dochované manželské korespondence s jejím druhým manželem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic. Analýza a následná interpretace vzájemné manželské korespondence odráží zákulisí šlechtického manželského svazku. Korespondence zároveň odráží individuální postoje, psychické stavy či názory obou manželů na dění v tehdejší společnosti.

Role vzdělané a vlivné ženy ve společnosti českého raného novověku bude doložena za pomoci analýzy ego-dokumentů, jako jsou osobní korespondence, cestopisy či soukromé deníky. Specifika vzdělání tehdejší ženy budou v práci prezentovány prostřednictvím soudobých příruček a pedagogických výborů z pramenné literatury. Ze sekundární literatury se pro práci staly klíčové texty českých historiků Pavla Marka a Václava Bůžka. Diplomovou práci by bylo možné dále doplnit o pramenné zdroje a dochované ego-dokumenty, které jsou uchované v evropských archivech např. v Madridu a ve Vídni.

Role vzdělané a vlivné ženy se španělskými kořeny na českém území v epoše raného novověku není v práci přirozeně představena v celé své komplexitě. Interpretací a analýzou vybraných textů je však v práci prezentován jeden z možných způsobů reflexe role raně novověké vzdělané ženy a jejího společensko-kulturního vlivu v českém prostředí s odkazem na španělskou kulturu a vzdělání.

1 Společenský život šlechtičny/šlechtice na přelomu 16. / 17. století

V době renesance žena stále primárně působila v kruhu rodiny. Jejím „posláním“, z pohledu tehdejší společnosti, bylo se dobře provdat, následně porodit dědice, být dobrou matkou a manželkou. Toto byly stěžejní role, s kterými byla žena v této době spojována.¹ Začaly se však objevovat také ženy, které působily jako mecenášky umění, literatury a věd. Pro tuto činnost měly ženy dobré předpoklady, jelikož měly již od dětství domácí výchovu a byly tak vedeny k zájmu o kulturu a vzdělání. Některé dívky mohly také mecenášskou činnost převzít po svých rodičích. Žena ze střední a vyšší vrstvy byla zejména směřována k tomu, aby byla dobrou manželkou a zároveň obratnou paní domu, která má přehled jak v domácnosti, tak v kulturní a společenské sféře.²

1.1 Dvorská výchova

Šlechtická vrstva společnosti měla svůj charakteristický způsob jednání a chování. Byly to tzv. „kvality“ šlechtice, kterými se aristokrat projevoval na veřejnosti. Mezi ně patřilo vzdělání, které obsahovalo například výuku jazyků. Na českém území byl kladen důraz na národní jazyk, češtinu a také na němčinu. Volba jazyka však závisela na konkrétním šlechtickém rodě. Třetím jazykem byla latina, která měla funkci „evropského“ komunikačního jazyka, jelikož pomocí latiny komunikovali intelektuálové tehdejší Evropy. Vzdělávání urozených dětí probíhalo povětšinou prostřednictvím domácí výuky. Vychovatelé a učitelé pocházeli primárně z univerzitní půdy. Na výchovu a vzdělání byl kladen důraz především u chlapců. Důvodem bylo očekávání budoucí politické kariéry. Někteří chlapci byli v 16. století posíláni do zámeckých škol, které byly zřizovány při panských sídlech. Jedním ze šlechticů, který byl poslán do zámecké školy, byl i budoucí manžel Polyxeny z Pernštejna, Vilém z Rožmberka.³

¹ Kingová, Margaret. *Žena renesance*. In Garin, Eugenio, *Renesanční člověk a jeho svět*. s. 209-210.

² Tamtéž. s. 237

³ Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. s. 292-294.

Další složkou vzdělání byla dvorská výchova. „*Dcery nejvýznačnějších šlechticů nacházely uplatnění jako královniny dvorní dámy.*“⁴ Šlechtičny se na dvoře učily správnému společenskému chování, které zahrnovalo také tanec, hudbu, zpěv a ruční práce. Dvorní dámy si pobytem ve fraucimoru zajišťovaly možnost dobrého sňatku. Například Kateřina Rožmberská z Ludanic, manželka Petra Voka z Rožmberka, zabezpečila pro své dvorní dámy i vychovatelku, Markétu Týnskou. Na dvoře Rožmberků následně pobývaly šlechtičny z tradičních panských rodů a ušlechtilé rytířky.⁵ Mezi dívkami v Kateřinině fraucimoru se nacházela také budoucí manželka Viléma Rožmberského, Polyxena z Pernštejna. Bratři Petr Vok a Vilém z Rožmberka byli poslední potomci rodu a svými sňatky se snažili zachránit budoucí pokolení rodu. V první řadě se prostřednictvím sňatků a spojením s dalšími movitými rody dosáhla finanční stabilita Rožmberského rodu. Oba bratři byli však ovlivněni náboženským vyznáním svých manželek. „*Vilém byl přísný katolík, Petr Vok již důsledkem vlivů z mládí luterán. Sňatek s Kateřinou z Ludanic, jež pocházela ze starého bratrského rodu, přispěl k tomu, že se poslední potomek nejmocnějšího rodu v Čechách přiklonil k nejskromnější církvi, k Českým bratřím.*“⁶ Stejně tak katolická víra Viléma z Rožmberka byla posílena sňatkem s Polyxenou z Pernštejna, jež byla dcerou Vratislava z Pernštejna a španělské dvorní dámy Marie Manrique de Lara. Odlišná víra mezi bratry na nějaký čas vytvořila spor, který se však následně urovnal. Petr Vok pak po bratrově smrti neopomenul ani Polyxenu a daroval jí do dědičného vlastnictví panství Roudnice.⁷

Polyxena byla vždy spojována výhradně se světem španělské katolické šlechty a její švagrová Kateřina zase se světem Jednoty bratrské. Kateřina, skrze svůj vliv na manžela, Jednotě bratrské zajistila značné rozšíření jejích působnosti. Na panství Bechyně byla zřízena zámecká kaple, která byla určena pouze pro bratské bohoslužby a v zámecké věži byly uschovány bratské knihy. „*Sám Petr Vok poslouchal bratská kázání, stýkal se s bratskou šlechtou a navštěvoval její*

⁴ Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku.* s. 298.

⁵ Tamtéž.

⁶ Čechura, Jaroslav. *Královniny a kněžny české.* s. 196-198.

⁷ Tamtéž. s. 198-199.

sbory.⁸ V rodinné kronice posledních Rožmberků od Václava Březana lze nalézt, mimo častých záznamů z cest, účastí na svatbách či slavnostech z pověření královského dvora, také například záznamy týkající se staveb rodinného panství či duchovního vyznání manželky Petra Voka. S touto skutečností je spojen záznam z 8. března 1583, který čtenáře informuje, že na panství Bechyně přijel bratr Jindřich Švortz, který zde bude působit jako duchovní správce manželky Petra Voka.⁹ Podobný záznam je z 18. července 1584, který informuje o příchodu několika kněží z Jednoty bratrské na Bechyni, aby byli oporou pro paní Kateřinu.¹⁰ Pobyt bratrských kněží na Bechyni dovedl Petra Voka k rozhodnutí postavit zde kostelík, který byl roku 1585 vysvěcen.¹¹ Dokladem vzájemné manželské úcty může být záznam z roku 1593, který předkládá informaci, že Kateřina Rožmberská z Ludanic se stává spoludržitelkou rožmberských panství. Kateřina tím získala vladařské právo na manželových panstvích. Bylo to například krumlovské, třeboňské, novohradské či rožmberské panství. Dodatkem tohoto oprávnění bylo Kateřiny rozhodnutí, že dokud bude její manžel naživu, tak nebude na panstvích právně rozhodovat.¹²

Mimo vzdělávání se v kruhu šlechtického dvora či fraucimoru byla pro šlechtice a šlechtičny v 16. století inspirativní kniha *Dvořan* od italského vzdělance a humanisty Baldassara Castigliona. Castiglione ve svém díle sepsal kroky, pomocí kterých se z urozeného člověka stane „ukázkový“ šlechtic či šlechtična.¹³ Prostřednictvím tohoto díla bylo umožněno šíření myšlenek italské renesance dále po Evropě. Dílo bylo určeno pro šlechtice a vládnoucí představitele společnosti. Castiglione zde zdůrazňuje nutnost vzdělání. Kniha se ve své době stala pro čtenáře poutavá také kvůli způsobu, jakým byla napsána. Čtenář zde nenašel seznam rad

⁸ Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 198-199.

⁹ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (II)*. s. 472. Tento záznam do kroniky údajně zapsal sám Petr Vok.

¹⁰ Tamtéž. s. 478.

¹¹ Tamtéž. s. 480.

¹² Tamtéž. s. 513.

¹³ Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. s. 68-70.

a pouček, jak by se měl ve společnosti chovat. Dílo bylo naopak napsáno formou vyprávění příběhů či záznamu konverzací z prostředí šlechtického dvora.¹⁴

V této knize je zároveň obsažena problematika „dokonalé“ dvorní dámy. Ve třetí části knihy *Dvořan* je vyzván italský šlechtic Giuliano Medici, aby popsal dokonalou dvorní dámu, jež by směla sloužit královně. Giuliano je přesvědčen, že nelze veškeré charakteristiky dvořana současně přisuzovat dvorní dámě. Avšak stejně jak pro dvořana, tak i pro ni je důležité, aby pocházela z urozené rodiny, měla přirozený půvab, byla vtipná, moudrá a zároveň kladla důraz na mravné chování. Dvorní dáma by měla být jako každá žena, dobrou matkou a manželkou. Vedle toho je však jejím úkolem, aby bravurně ovládala rozmanité konverzace u dvora. Podle Giulianova výčtu vlastností, které by správná dvorní dáma měla mít, lze usoudit, že by žena měla mít přehled o každé společenské i kulturní události, měla by se orientovat v umělecké i politické problematice a zároveň by měla být schopná komunikovat s druhými tak, aby nijak nebyla ohrožena její pověst a čest.¹⁵ Dle jeho slov by správná dvorní dáma měla umět vést „*počestný rozhovor přizpůsobený místu, době i povaze osoby, s níž mluví, spojovat klidné a skromné vystupování a počestnost, na kterou musí pamatovat za všech okolností, s pohotovou bytostí ducha vyhýbající se jakékoliv obhroublosti, chovat se vždy tak ušlechtilé, aby si jí lidé vážili stejně pro cudnost, rozvahu a ochotu jako pro vlídnost, duchaplnost a ohleduplnost.*“¹⁶

Z takového výčtu vlastností je zřejmé, že dvorní dáma nebyla v lehkém postavení a pokud bylo jejím úmyslem získat si vyšší postavení u dvora, tak to vyžadovalo značnou přípravu a strategii. Giuliano na několika místech své řeči zdůrazňuje, že správná dvořanka by měla dbát o svoji reputaci a umět vystupovat na veřejnosti. A to za všech okolností. Zároveň klade důraz na znalost literatury, hudby a malířství.¹⁷ Kromě jmenování vlastností, které by správná dvorní dáma měla mít,

¹⁴ Kudrna, Jaroslav. *Castiglione a jeho kniha*. In Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. s. 7.

¹⁵ Z pohledu dnešního člověka by to znamenalo, že by dvorní dáma měla být vzdělaná v oblasti společensko-vědních disciplín a neustále se vzdělávat v rozvíjících se oborech. Současně je důležité, aby byla žena obeznámena s psychologií, jejíž znalosti by ji poskytl obratnou komunikaci u dvora a také zachování si vlastní legitimacy.

¹⁶ Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. s. 201-202.

¹⁷ Tamtéž. s. 202-206.

Giuliano brání postavení všech žen ve společnosti. Druhý šlechtic, který s ním vede na toto téma v díle konverzaci je zastáncem toho, že ženy jsou omylem přírody. Narození ženy nebylo záměrem přírody. Dokonalost vidí pouze u mužů. Žena se, dle jeho názoru, pouze snaží z mužů jejich dokonalost „vysát.“ Giuliano se žen zastává a říká, že „nač stačí rozumové schopnosti muže, tam vystačí s rozumem i ženy.“¹⁸

Ve zbytku kapitoly Giuliano udává příklady žen, které jsou stejně ušlechtilé a odvážné jako jsou muži. Snaží se tak přesvědčit druhé šlechtice o tom, že i ženy jsou schopné učinit velké věci. Udává příklady ušlechtilých žen jak z doby antické, tak z doby 16. století. Uvádí také královny, které se svými ctnostmi a obratným politickým jednáním vyrovnají svým mužům.¹⁹

Mezi další klíčové knihy 16. století, které se věnovaly vzdělávání žen, patřila kniha od Juana Luise Vivese pod názvem *De institutione feminae christianae*.²⁰ Tato kniha se stala doslova manuálem pro správnou výchovu ženy a byla již ve své době přeložena do několika jazyků. Vives ve své knize předkládá, že zásadním rysem dívčího vzdělání je počestnost a cudnost.²¹ Toho lze dosáhnout skrze studium bible a mravních zásad. Důležité je, aby dívka nepropadala nečinnosti. Zahálka byla špatná, jelikož mohla dívku vést ke špatnému jednání. Mimo modlitbu a četbu byl také kladen důraz na ruční práce.²²

Vives ve své knize věnoval pozornost mnoha oblastem ženského světa. V jedné kapitole dává například rady mladým dívkám a píše, že výuce mladých dívek se musí věnovat mnohem větší pozornost, protože tato lidská bytost je ve své přirozenosti více nakloněna ke zlu. Během života je člověk prostřednictvím různých špatných vlivů z okolí nabádán ke zlu. Je tedy nutné, aby se v lidské výchově objevovaly upozornění na zlé nástrahy ve světě. Zároveň je nutné, aby byl člověk výchovou veden k ctnostnému životu. Z tohoto vyplývá, že pokud bude mít člověk

¹⁸ Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. s. 208-209.

¹⁹ Anna Bretaňská, Markéta Rakouská.

²⁰ V angličtině *The Education of a Christian Woman (Vzdělávání křesťanské ženy)*, dílo od J. L. Vivese, které napsal pro mladou Marii I. Tudorovnu, budoucí královnu Anglie.

²¹ Zdůrazňuje zde počestnost a cudnost podobně jako Giuliano Medici v knize *Dvořan*.

²² Kingová, Margaret. *Žena renesance*. In Garin, Eugenio, *Renesanční člověk a jeho svět*. s. 237

povědomí o tom, co je dobré, tak bude mít větší možnost ochránit se před neustálým náporům zla.²³

Vives to vykládá tak, že pokud nebudou znalosti toho, co je dobré předávány dalším lidem, tak lidé nebudou vědět, co je dobré. Aby lidé jednali správně, tak musí nejprve poznat, co je dobré. Co se týče naopak zla, tak zdůrazňuje, že i když je zlo skryté a není určeno, tak nemůže být zcela vymýceno. Je totiž všudypřítomné. V této souvislosti Vives zmiňuje skutečnost, že vzdělané ženy u mnohých lidí vzbuzovaly podezření, že by jejich nabyté vědomosti mohly zvýšit jejich přirozenou špatnost a hříšnost.²⁴ Vives však zdůrazňuje, že učení, které by rád zpřístupnil všem lidem je prosté, mravné, utváří lidský charakter a činí člověka lepším. Z tohoto důvodu by ženy měly být vzdělávány o tom, co je dobré, stejně jako muži. Protože žena, která se naučí správně jednat, a to ať už prostřednictvím instinktivní ctnosti, vrozené inteligence či čtení textů, se nikdy nedopustí odporného jednání a její mysl bude posilněna radami morální správnosti.²⁵ Vives tedy ve svém díle klade zejména důraz na to, aby ženy měly stejné „právo“ na sebevzdělání, jako mají muži. Měly by mít stejně jako muži možnost číst texty, které by je jednak mravně poučily a zároveň u nich například podnítily zájem o další vzdělání.

Obě knihy, jak *Dvořan*, tak *Vzdělávání křesťanské ženy*, se staly již ve své době velmi čítanými a žádanými díly. Každá práce přináší trochu odlišný pohled na vzdělání, výchovu a společenský vliv ženy. Důvodem odlišných přístupů může být ten, že J. L. Vives byl španělský humanista, filosof a pedagog a naopak B. Castiglione byl italský šlechtic, diplomat a voják. Každý k těmto tématům přistupoval z pohledu společnosti a kultury, z níž pocházel. Každý byl vychován v jiné vrstvě společnosti, což mělo následně vliv i na jejich pohled na dění ve společnosti a zejména postavení ženy ve společnosti. Vives se zaměřil ve své knize zejména na ženu křesťanku a na její mravní výchovu. Španělsko bylo silně

²³ Vives, Juan Luis. *The Education of Christian a Woman: A Sixteenth-Century Manual*. s. 63-65.

²⁴ Tato představa nejspíš plyne z přesvědčení o dvojitým pohledu na ženu v 16. století. Žena byla na jedné straně symbolem čistoty a nevinnosti. Je to žena, které se muži dvoří a pro kterou skládají básně. Žena, jejíž krásu, něžnost a jemnocit opěvují. A na straně druhé je žena, jako ztělesnění vášně, rozkoše a touhy, která láká ušlechtilé muže k nepravostem. Je to tedy představa zrádné ženy, která svádí řádné muže ke zlu.

²⁵ Vives, Juan Luis. *The Education of Christian a Woman: A Sixteenth-Century Manual*. s. 63-65.

katolickou zemí a z tohoto důvodu lze u Vivese spatřit důraz právě na duchovní stránku výchovy a studium bible. Itálie, jako středisko papežské moci byla také duchovní zemí, ale současně se v 16. století stala také centrem kulturního a uměleckého světa. Španělsko bylo v této době též zemí, která kladla důraz na umělecko-kulturní činnost, přičemž do centra své pozornosti stavěla převážně sakrální témata. Naopak Itálie zdůrazňovala profánní aspekty v umělecko-kulturní oblasti. Itálie byla následně vyhledávána jak umělci, tak šlechtici, kteří se stali obdivovateli a mecenáši této kulturně-umělecké oblasti. Fenomén obdivu a podpory profánní oblasti umění se tak postupně z Itálie šířil do dalších zemí Evropy a stal se jednou z hlavních činností šlechtice či šlechtičny. Z tohoto důvodu lze u Castiglioneho, jakožto italského šlechtice, spatřit důraz na společensko-kulturní flexibilitu a také vysokou adaptabilitu v průběhu komunikace ve společenských kruzích. Oba autoři se však shodují v tom, že správná žena a dvorní dáma by měla být počestná, dbát o svoji pověst a dodržovat mravní zásady.

1.1.1 Kavalírské cesty

Kavalírské cesty jsou nedílnou součástí výchovy mladých šlechticů. Kavalírské cesty byly pro mladé muže důležité jak z hlediska vzdělání, tak z hlediska nabývání nových zkušeností, které mohou uplatnit v budoucí profesionální kariéře. Mladí muži odjížděli do jiných zemí na studia a nabýt nové zkušenosti. Současně tyto cesty v mladících vzbuzovaly nové estetické citění. Každý muž měl možnost se v cizí zemi seznámit s místní kulturou. Někteří muži si pak po návratu domů začali svá sídla dekorovat ve stylu země, z které se vrátili.²⁶ Skrze tyto cesty se současně z mladíka stával muž. Muž, který se již mohl ženit a začít svoji profesionální kariéru.

²⁶ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 18.

Někteří mladíci si během svých zahraničních výprav vedli své osobní záznamy, deníky či přímo ze svých cest vytvořili literární dílo. Jedním z hlavních představitelů cestopisného žánru byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic.²⁷

Z dochovaných cestopisných záznamů lze jako příklad uvést moravského šlechtice Lva Viléma Kounice,²⁸ který se vydal na cestu po Evropě. Na kavalírskou cestu do Itálie a Španělska ho vyslal kardinál František Ditrichštejn, který mu poskytl studium na jezuitské škole a stal se jeho vychovatelem. „*Tato italsko-španělská cesta se ukázala jako jeden z rozhodujících činitelů pro formování jeho pozdějších životních postojů.*“²⁹

Vilémovy záznamy z cest jsou psány formou deníkových zápisů. Obsahují popis plavby na lodi (jaká byla nálada posádky, jestli byl příznivý vítr, jestli měli dostatek zásob...) a poté jeho každodenní činnosti během pobytu. Například se zmiňuje o hodinách šermu či studia španělštiny. Také se zmiňuje, jak navštěvoval s vyslanci královskou kapli, kde měl možnost spatřit španělského krále.³⁰ Kounic ve svých záznamech popisuje také španělské tradiční slavnosti a svoji návštěvu u královského dvora. „*Tu seděl král na židli na pravé straně a po levé straně krále královna na židli s polštářem bez opěradla.*“³¹ Záznam dále pokračuje popisem dvorních dam, kavalírů a pážat. Kounic detailně popisuje, kde měl kdo určené místo a jaká činnost se od každého, v přítomnosti krále a královny, očekávala.³² „*Dvorní dámy seděly po obou stranách*³³ *na holé zemi pokryté kobercem, mohly se však opřít o lavici, která byla za nimi. Za dvorními dámami stáli kavalíři.*“³⁴

Vilém Kounic byl jedním z prvních šlechticů, kteří cestovali z Čech do zahraničí a současně patří mezi ty, kteří o svých cestách zanechali záznamy. Obecně

²⁷ Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic (1564-1621); autor díla *Cesty z Království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté*; popraven na Staroměstském náměstí.

²⁸ Lev Vilém Kounic (1614-1655); dědic Slavkovského panství; moravský nejvyšší sudí a český hrabě; jeho rodina byla zapojena do protihabsburského odboje na Moravě v roce 1619 (on jediný byl následně ušetřen); byl na kavalírské cestě ve Španělsku v době vlády císaře Karla V. (otec Marie Španělské a Filipa II.)

²⁹ Urbánková, Libuše. *Lva Viléma z Kounice cesta z Janova do Hispánie, 1636*. In Polišenský, Josef a Binková, Simona. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. s. 165.

³⁰ Tamtéž. s. 170-173.

³¹ Tamtéž. s. 175.

³² Tamtéž.

³³ Dvorní dámy seděly kolem krále a královny.

³⁴ Urbánková, Libuše. *Lva Viléma z Kounice cesta z Janova do Hispánie, 1636*. In Polišenský, Josef a Binková, Simona. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. s. 175.

česká a rakouská šlechta své kavalírské cesty uskutečňovala zejména mezi lety 1620–1750. Podle dochovaných záznamů lze konstatovat, že nejnavštěvovanějšími místy byla Itálie, Francie a severní a jižní Nizozemí.³⁵

Dalším místem bylo Španělsko. Mladé šlechtice na toto místo nepřitahovaly akademie a univerzity, jako tomu bylo na kavalírských cestách do Itálie či Francie. Zde se pro mladé šlechtice stal nejvíce přitažlivým místem královský dvůr. Kavalíři, kteří pobývali ve Španělsku na přelomu 17. / 18. století měli navíc možnost navštěvovat královské letohrádky a rezidence v okolí Madridu. Nejvíce obdivovaný byl však klášter a královské sídlo El Escorial, který se začal stavět na žádost španělského krále Filipa II. Několik věcí bylo však Španělsku vytýkáno a byly to nejspíš také hlavní důvody, proč mladí šlechtici jezdili spíše do Itálie či Francie. Jednou z častých výtek byla špatná kvalita cest a ubytování. Mnohem častěji si ale šlechtici stěžovali na nevlídný a uzavřený přístup, který k nim Španělé měli. Španělé údajně neměli cizince v oblibě a dávali to mladým kavalírům bez potíží najevo.³⁶

Tento negativní pohled na španělské prostředí mohl být také ovlivněn tzv. černou legendou. Tato legenda zahrnuje „*negativní názory a představy týkající se vlastností španělského národa a jeho významu v dějinách.*“³⁷ Jako období vzniku černé legendy bývá uváděna doba vlády Filipa II. Šířiteli černé legendy byli především Filipovi političtí nepřátelé. Zejména Vlámové³⁸, Italové, Portugalci, Angličané, Němci a Francouzi. Postupně se tedy o Španělech hovořilo jako o národu, který je ignorantský, fanatický, násilnický a nepřátelský vůči pokroku. Současně byla legenda posílena v důsledku činnosti Španělů v Novém světě. O jejich působení na novém kontinentu podal zprávu dominikánský mnich Bartolomé de las Casas, který popisuje chování Španělů k indiánskému

³⁵ Kubeš, Jiří. *Cílové země cest mladých šlechticů z Čech, Moravy a obojí Rakous (1620-1739)*. In Kubeš, Jiří. *Náročné dospívání urozených*. s. 398-402.

³⁶ Kubeš, Jiří. *Náročné dospívání urozených*. S. 92-100.

³⁷ *Tatměž*. s. 240.

³⁸ Severní část Belgie.

obyvatelstvu. Španělé jsou k indiánům krutí, trápí je, tyranizují a zabíjí je krutými způsoby.³⁹

Černá legenda byla ve své době podpořena také činností španělských conquistadorů. Jejich objevné výpravy do Nového světa byly často doprovázeny válečným dobýváním nového území. Jiří Chalupa píše, že podle mnohých svědectví se conquistadoři chovali velmi krutě a násilně k původnímu indiánskému obyvatelstvu. Jedním z důvodů tohoto krutého jednání mohlo být zadlužení celé výpravy. Mnohá mučení indiánů byla tedy zapříčiněna nutnou potřebou nalézt zlatý poklad v Novém světě. Jendou z povinností conquistadorů bylo seznámení místního obyvatelstva s Kristovým poselstvím.⁴⁰

Černá legenda a četná svědectví o „hrůzném“ jednání conquistadorů tedy mohly vést k zakořenění mnoha předsudků v myšlenkách raně novověkých i budoucích generací Evropanů. Španělé na cizince mohli působit jako nepřístupní a nepřátelští lidé jenom proto, že to lidé od nich již dopředu očekávali a podobné sebemenší odtažitě a nepřístupné jednání u nich předpokládali. Tento vžitý způsob přístupu ke Španělům mohl tak zastínit jakékoliv jejich vlídné a dobré chování.

Oblast Pyrenejského poloostrova se proto stala přitažlivou zejména pro stoupence habsburského dvora. A to zejména v průběhu 16. století. Španělští a rakouští Habsburkové v této době spolupracovali jak v politických záležitostech, tak ve vzájemné sňatkové politice. Provázanost královských rodin vedla k následné spolupráci šlechtických elit, které na královských dvorech působily. Několik rodin tak přišlo s dvorem španělských princezen do střední Evropy. Jiné rodiny stvrdily mocenskou spolupráci sňatkem. Například rod Pernštejnů, kde si Vratislav II. z Pernštejna vzal za ženu španělskou dvorní dámu Marii Manrique de Lara.⁴¹

Se španělským prostředím byl spojen také druhý manžel jejich dcery Polyxeny z Pernštejna, Zdeněk Vojtěch Popel Lobkovic. Oba manželé měli katolickou

³⁹ Černá, Jana. *¿Qué se debe a España? : Spor o význam Španělska v evropských intelektuálních dějinách.* s. 241-242.

⁴⁰ Chalupa, Jiří. *Spory o duše a těla (ba i mrtvoly): Španělské vztahy a postoje k domorodému obyvatelstvu Nového světa.* In Černá, Jana. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie.* s. 25-29.

⁴¹ Kubeš, Jiří. *Náročné dospívání urozených.* s. 92-100.

výchovu a již od mládí se pohybovali v nábožensky zaníceném prostředí. Polyxena vyrůstala v duchu hispánského katolicismu, kterého se její matka, ani po odchodu ze Španělska, nehodlala vzdát. Jen několik málo českých šlechtických rodů přijalo po vzoru Pernštejnů silnější španělský katolicismus. Avšak rod Lobkoviců zaujal stejnou pozici jako rod Pernštejnů a následně se Lobkovicové účastnili i protireformačních bojů v Čechách.⁴²

Vzájemné souznění obou manželů by bylo možné hledat v jejich podobné výchově a vlivem podobného společensko-kulturního prostředí, v kterém oba vyrůstali. Zdeněk Vojtěch se skrze své kavalírské cesty po Itálii a Španělsku setkal se stejnou kulturní tradicí, v které vyrůstala Polyxena. Jejich vzájemný vztah lze doložit skrze dochovanou manželskou korespondenci, kde je možné nahlédnout do jejich manželského vztahu, každodenních činností, ale také do společenských problémů té doby.

1.2 Podpora umělecké činnosti

Renesanční epocha je obecně považována za věk rozkvětu umělecké tvorby. Součástí životního stylu šlechticů je v této době podpora rozvoje umění a samotných umělců. Důsledkem toho bylo, že zámožní šlechtici na svých dvorních sídlech vytvářely bohaté sbírky, a to nejen uměleckých předmětů. Současně se mnoho šlechticů stávalo přímými mecenáši malířů, sochařů či literátů. V Itálii to byl například šlechtický rod Medici. Medicejští sbírali umělecká díla, vytvářeli si svoji soukromou knihovnu, podporovali například filosofa Marsilia Ficina při založení Florentské akademie a také byl tento rod u počátku umělecké tvorby Michelangela Buonarrotiho.⁴³

Mladí šlechtici, jak bylo výše zmíněno, z českých a rakouských zemí často jezdili na své kavalírské výpravy právě do italských měst, kde měli možnost se inspirovat italským přístupem k umění a kulturní sféře vůbec. V českých zemích se

⁴² Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 85-87.

⁴³ Surová, Gabriela. (2017). *Renesanční dvory jako centra vědy a umění: dvůr Medicejských*. [bakalářská práce] (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni). Vedoucí práce Jana Černá. s. 3-4.

renesance výrazněji projevila spíše až na sklonku 16. století. Obvykle bývá tato doba spojována s osobností Rudolfa II., podle něhož se této době také říká rudolfinská renesance. Avšak tato doba není spojena pouze s královským rodem Habsburků. V podpoře umění se prosadily například také šlechtické rody Rožmberků a Lobkoviců, které utvářely například rodinné dvorní knihovny, kabinety kuriozit či soukromé sbírky.

Sféra mecenášství byla obvykle doménou mužů. Důvod byl v první řadě ten, že se to od správného šlechtice očekávalo. Ale také to byla příležitost, jak mohl šlechtic zapůsobit na své okolí. Ukázat své bohatství či svůj přehled a vzdělanost v oblasti umění. Současně bylo umění hojně využíváno jako prostředek k dosažení moci a jako politická zbraň. Ale také to byl pro mnohé šlechtice způsob, jak zapůsobit na představitele královského dvora. V této souvislosti hovoří Baldasar Castiglione o cílech dokonalého dvořana. Dvořan by se měl zaměřit na získání náklonosti vladaře takovým způsobem, aby s ním směl hovořit v konkrétních souvislostech a pravdivě. „Správný“ dvořan by měl mít také dostatek odvahy vladaři odporovat či mu sdělit, že se například chystá ke špatnému rozhodnutí. Pokud je dvořan bystrý, milý, moudrý, znalý literatury a dalších věcí, které jsou od „správného“ dvořana vyžadovány, tak bude schopen vladaře za každé situace přesvědčit jednat dle spravedlnosti, štědrosti, velkorysosti či podle jiných vladařských ctností. Castiglione uvádí, že zběhlost dvořana v hudbě, literatuře či jiných kulturních záležitostech jsou „květem“ činnosti „správného“ dvořana. „*Ale přemluvit vladaře k dobrým činům je skutečným plodem dvořanského umění.*“⁴⁴

V některých šlechtických rodinách však bylo umožněno i ženám být v pozici mecenáše. Mecenášky, podobně jako „správný“ dvořan, měly přehled ve společensko-kulturní oblasti. Proto se rozhodly jednotlivé umělce podporovat. Mecenášky nejdříve působily převážně v italských městech a postupně se tento fenomén rozšířil dále do Evropy. Margaret Kingová ve svém díle *Žena renesance* zdůrazňuje, že důvod, proč se ženy začaly věnovat mecenášské činnosti, byl takový,

⁴⁴ Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. s. 276-277.

že jim nebylo dovoleno vládnout nebo být bojovnicí. Žen, kterým se takováto možnost naskytlá, bylo velmi málo. Ženy se stále setkávaly s neochotou přijmout jejich autoritativní postavení ve společnosti. Autorka zde uvádí, že aby žena v této době mohla usednout na trůn, tak bylo nutné, aby zemřeli všichni případní mužští dědici. Jako žena a zároveň panovnice je v díle uvedena Kateřina Medicejská, která se stala manželkou francouzského krále Jindřicha II. a královna Anglie Alžběta Tudorovna.⁴⁵

Žena v roli královny či na jiné významnější pozici je v historii „raritou.“ Důvod je takový, že od žen se v této době takové postavení a vliv neočekával. Dalo by se říct, že pro ně doslova takové pozice nebyly v tehdejší společnosti určeny. Tato skutečnost je zřejmá například u poskytování univerzitního vzdělání. Možnost univerzitního vzdělání byla poskytnuta pouze mužům.⁴⁶ Evropské univerzity byly již od svého počátku ženám uzavřeny. Univerzity poskytovaly formální výuku v teologii, medicíně a právu. Výuka zde byla zaměřena převážně na přípravu mladých mužů na jejich budoucí kariéru ve vládě, medicíně či v pozici učitele, právníka nebo duchovního. Tyto pozice byly ženám zakázané a z tohoto důvodu se ani neočekávalo, že by ženy mohly navštěvovat univerzitu.⁴⁷

Itálie byla však ve své době jednou z mála zemí, dalo by se říct výjimkou, o které je známo, že na některých univerzitách a klášterních školách byla žena v pozici vyučující akceptována. Tyto ženy byly ve svých studiích podporovány svými otci, kteří byli sami univerzitními profesory a jelikož neměli mužské potomky, tak jako své učně brali své dcery. Londa Schiebinger ve své knize jako uvádí Marii Agnes, které její otec najímal ty nejlepší profesory, aby měla možnost se vzdělávat. Následně založil ve svém domě salón, kde by jeho dcera mohla prezentovat a hájit různé teze. Dalším výjimečným případem byla Anna Manzolini, která nahradila svého manžela v pozici profesora anatomie na Boloňské univerzitě. Avšak ani tyto a jiné výjimky ženám neumožnily pravidelné studium

⁴⁵ Kingová, Margaret. *Žena renesance*. In Garin, Eugenio, *Renesanční člověk a jeho svět*. s. 235-237.

⁴⁶ Mladí šlechtici měli možnost se vzdělávat jak na univerzitách ve své zemi, tak na evropských univerzitách. Na univerzity v zahraničí se šlechtici měli možnost dostat během svých kavalírských cest.

⁴⁷ Schiebinger, Londa. *The mind has no sex?: women in the origins of modern science*. s. 13.

na univerzitách. Ženy byly všeobecně vyloučeny z evropských univerzit až do konce 19. století.⁴⁸

Centrem intelektuálního života nebyly pouze univerzity. Stejně vlivné byly také řemeslné dílny, neformální salóny, královské akademie či renesanční šlechtické dvory. Do těchto společenských kruhů měly tehdejší ženy větší možnost přístupu než na univerzity. Avšak zapojení soudobé ženy do vědecké činnosti záviselo na jejím sociálním postavení. Přístup k vědeckým objevům, žádanému umění či literatuře tedy měly ve větší míře šlechtičny, dvorní dámy či přímo ženy z královské rodiny. Podpora umění ze strany knížecích patronů způsobila rozkvět a dekorativnost královských dvorů. Mezi patrony a jejich chráněnci postupně vznikla tzv. vzájemná výpomoc. Silní patroni poskytovali umělcům a vynálezčům podporu a oni na oplátku skrze umění a kulturu oslavovali velkolepost a vznešenost šlechtických dvorů. Ženy, které se narodily do šlechtických rodin a zastávaly významné postavení jako královny nebo dvorní dámy se často účastnily takovéto obrody vzdělanosti a kultury jako štědré mecenášky.⁴⁹

Londa Schiebinger píše, že v 16. století začala vzdělanost soutěžit s lovem a rytířstvím. Uvádí, že v průběhu středověku nemělo mnoho šlechticů možnost se věnovat klasickému vzdělání, které bylo šířeno skrze výuku v klášterech a na univerzitách. Studium knih a kontemplativní život v této době neodpovídal šlechtici, který trávil svůj den lovem, sokolnictvím a spíše bohémským životem. Ale od počátku knihtisku, který mnohé knihy zpřístupnil a umožnil jejich rozšíření, se začalo ukazovat, že fyzické zdatnosti by ve šlechtickém životě neměly mít přednost. U žen se nikdy fyzické zdatnosti neočekávaly, proto měly ženy mnohem dříve než muži možnost nahlédnout do knih a začít klást důraz na kontemplativní život. Podle Schiebingerové vzdělanost na renesančních šlechtických dvorech tedy započala v souvislosti s ženami. Podle autorky se tak na počátku 16. století rozvinuly dvě odlišné dvorské kultury – mužská a ženská. Muži byli představiteli

⁴⁸ Schiebinger, Londa. *The mind has no sex?: women in the origins of modern science*. s. 16-17.

⁴⁹ Tamtéž. s. 17.

vlády a umění boje. Zatímco tichá hra intelektu byla přisouzena dámám a humanistům.⁵⁰

Jelikož ženy neměly možnost veřejné sebereflexe v intelektuálních či politických kruzích, tak byly nuceny se vydat jinou cestou. Zaměřily se na role, které jim tehdejší společnost určila a v těch se snažily co nejvíce osvědčit. Ženy tak mnohdy skrze královnin fraucimor či skrze manželský sňatek dosahovaly silného vlivu a postavení. Získání takového postavení jim pak následně umožnilo se věnovat například výše zmíněnému mecenášství.

⁵⁰ Schiebinger, Londa. *The mind has no sex?: women in the origins of modern science*. s. 17-18.

2 Královský dvůr

Raný novověk se v českých zemích prezentoval v duchu renesančních ideálů a s příznakem blížícího se baroka. České země se v této době staly centrem královského dvoru Rudolfa II., který s sebou do Prahy přenesl svůj vídeňský dvůr a udělal z pražského města sídlo římského císaře. Evropští velvyslanci a dvořané, kteří předtím působili na císařském dvoře ve Vídni, tak do Prahy přinesli novou kulturní atmosféru, která byla silně propojena s katolickým duchovním životem. *„Okázalá nádhera barokní módy, účast na církevních slavnostech a průvodech katolické církve působila přitažlivě pro členy i členky předních českých rodů, jako byli Rožmberkové, páni z Hradce, Lobkovicové, Šternbergové, Valdštejnové nebo Martinicové.“*⁵¹

Představitelé českých šlechtických rodů byli v úzkém spojení s císařským dvorem a účastnili se mnoha společenských akcí. Postupně se Praha stala hlavním centrem evropské politiky, ale také ohniskem protireformace. Jelikož se zde postupně rozšiřovala silná katolická víra, v jejímž duchu byl vychován císař Rudolf II. a která se zde šířila také prostřednictvím španělských velvyslanců. Klíčovou roli v šíření katolicismu měly mimo jiných také ženy. Konkrétně španělské dvorní dámy, které bývaly některými českými protestanty nazývány „Dvorské sirény.“ Postupně se tak mnoho českých šlechticů prostřednictvím sňatku se španělskou dvorní dámou připojilo ke katolictví. Po sňatku se tak stala katolická víra klíčovou pro celý šlechticův rod.⁵²

Sňatky v aristokratických kruzích byly základem šlechtických vazeb ve společnosti raného novověku. Mnoho sňatků bylo zprostředkováno zejména královnou, která pak výsledných vazeb využívala ve prospěch habsburské monarchie. Manželské aliance, které v této době vznikaly, sloužily k zajištění příští generace rodu a také k upevnění politické, ekonomické a sociální pozice daného rodu ve společnosti a u královského dvora. *„Právě to byl často důvod, jenž vedl*

⁵¹ Stloukal, Karel. *Žena v českých dějinách*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 20.

⁵² Tamtéž. s. 20-21.

*příslušníky české šlechtické elity k uzavírání sňatků s představiteli cizích rodů, kteří se honosili hraběcím či knížecím titulem.*⁵³

Tyto dvorní dámy, které se vdávaly za šlechtice z předních českých či moravských rodů jsou spojovány zejména s vídeňským dvorem královny a následné císařovny Marie Španělské. Ta s sebou do Vídně přivezla dvořany a dvorní dámy ze Španělského království. Španělští dvořané Marii nahrazovali její rodný španělský dvůr. Zároveň však Marie španělskou aristokracii využívala také k podpoře politických záležitostí, a to zejména v oblasti posílení španělských a katolických zájmů habsburské monarchie.⁵⁴

Potom, co se v letech 1583-1612 stala Praha sídelním místem současně českého krále i římského císaře, tak se angažovanost české šlechty u královského dvora ještě zintenzivnila. Hierarchie Rudolfova dvora byla velmi rozmanitá. Kromě české šlechty se zde vyskytovali šlechtici z Itálie, Uher, Španělska či Nizozemska. Novým rysem císařského dvora v době pobělohorské byla pozice „virtuálního“ dvořana. Byla to osoba, která disponovala dvorským titulem, ale fyzicky se u dvora vyskytovala jen výjimečně. Dalšími představiteli, kteří již nemuseli permanentně pobývat u dvora, byli vlastníci řádu zlatého rouna⁵⁵, tajní radové a císařští komorníci.⁵⁶

⁵³ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 142.

⁵⁴ Janáček, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. s. 30.

⁵⁵ Nositelem řádu zlatého rouna byl například Vratislav z Pernštejna, Vilém z Rožmberka nebo Zdeněk Vojtěch z Lobkovic.

⁵⁶ Maťa, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 - 1700)*. s. 77-78.

2.1 Marie Španělská/Habsburská (1528-1603)

Marie Španělská (Obr. 1) se stala jednou z dalších královen v Českých zemích v pohusitské éře, která byla nazývána královnou cizinkou. Před ní zde byla královna Anna z Foix a Candale⁵⁷, která České země ani jednou nenavštívila a pak její dcera Anna Jagellonská.⁵⁸ Po té se v českých dějinách na krátkou chvíli objevila mladá královna a manželka Ludvíka Jagellonského, Marie Habsburská.⁵⁹

Marie Španělská, nazývána také Habsburská, již ve svých jedenácti letech přišla o svoji matku. Avšak i tak měla možnost se toho od ní mnoho naučit. Její otec Karel V. byl velmi často na cestách, takže malá Marie trávila veškerý svůj čas s matkou a svými sourozenci Filipem II. a Juanou. Z důvodu nepřítomnosti jejího otce v zemi se její matka Isabela z Avisu kromě výchovy svých dětí musela věnovat také povinnostem správy země. V letech 1528, 1535 a 1538 byla dokonce jmenována regentkou Španělského království. „*Matčin vzor sebevědomé ženy, angažované v politických záležitostech, bezpochyby ovlivnil výchovu malé infantky.*“⁶⁰ Vidět matku v čele Španělského království bylo pro mladou Marii důležité i do budoucna. Brzy po svém sňatku s Maxmiliánem II. z rakouské větve Habsburků měla Marie možnost vyzkoušet si stejně jako její matka regentskou vládu za svého otce. Během chvíle vlády musela řešit ochranu hranic, útoky pirátů, vpády muslimů a ekonomickou situaci v zemi. I přesto, že královně bylo v této době pouhých 22 let, tak ji její otec plně důvěřoval a podporoval ji. Po návratu jejího otce do Španělska, mohly započít přípravy na odjezd mladého páru do Vídně.⁶¹

Mariiným hlavním „úkolem“ na vídeňském dvoře bylo zastupovat politické zájmy Španělska. Jelikož nějakou dobu ve Španělsku sama vládla, tak věděla co je pro španělskou politiku zásadní. Zároveň udržovala stálý kontakt se svým bratrem Filipem II., který se stal novým vládcem Španělska. Marie byla tak ve své době

⁵⁷ Anna z Foix a Candale byla třetí manželkou Vladislava Jagellonského.

⁵⁸ Anna Jagellonská se stala manželkou Ferdinanda I. Habsburského. Jejich syn Maxmilián II. si vzal za manželku svoji sestřenicí Marii Španělskou a spolu měli syna Rudolfa II.

⁵⁹ Urbánek, Rudolf. *Marie Habsburská a Anna Jagellonská*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 163.

⁶⁰ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 22.

⁶¹ Tamtéž. s. 24-26.

považována za významné pojítka mezi španělskou a rakouskou habsburskou dynastií. „Karel V. i jeho syn Filip II. kladli Marii Habsburské na srdce, aby vlastní zbožností poskytla příklad svému muži a zabránila tak jeho definitivnímu příklonu k reformaci.“⁶²

Katolická orientace byla totiž hlavním pilířem mocenské politiky celé dynastie Habsburků. Tuto zásadu vyznávali oba hlavní představitelé habsburského rodu, kterými byli bratři Karel V. za Španělsko a Ferdinand I. za Rakousko. Oba bratři se přimlouvali za reformu uvnitř katolické církve, ale byli zásadně proti protestantským církvím. Toto přesvědčení vštěpovali také svým potomkům.⁶³ Jak španělští, tak rakouští Habsburkové projevovali věrnost katolicismu prostřednictvím osobní zbožnosti a rodinných tradic. Ve spojení s politickými záležitostmi Habsburkové využívali katolickou víru pro určení svého místa v evropských zemích. Tím se však pro habsburské představitele vytvořila určitá povinnost podpory církve v problémech s protestantskými církvemi.⁶⁴

Následný Maxmiliánův příklon k luteránství mohl celou habsburskou politiku ohrozit. Marie měla obavy, aby manželův příklon k luteránství neměl špatný vliv také na jejich potomky.⁶⁵ Kvůli strachu z luteránského vlivu na své děti, se Marie rozhodla čtyři syny⁶⁶ poslat na dvůr ke svému bratrovi Filipu II. do Španělska. Na výchově Mariiných synů měl vlastní zájem také samotný Filip II., který s nimi počítal v habsburské sňatkové politice, která by mu poskytla upevnění jeho moci. Rakouští princové měli španělské vychovatele, kteří je měli za úkol přesvědčit, že Španělské království je jejich spojencem. Zároveň byli mladíci vedeni k tomu, aby si uvědomovali, že rakousko-španělské spojenectví je politicky výhodné. Rakousko se tak v případě problémů může na španělské spojence obrátit o pomoc. Současně byl ve výchově kladen důraz na to, že rakouská monarchie musí Španělsko podporovat stejně jako Španělsko je. Politická podpora musí být vždy vzájemná.

⁶² Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 43.

⁶³ Marie Španělská byla dcera Karla V. a Maxmilián II. byl syn Ferdinanda I.

⁶⁴ Janáček, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. s. 14-16.

⁶⁵ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 43-44.

⁶⁶ Do Španělska byl nejdříve poslán Rudolf II. s bratrem Arnoštem. Následně přijela do Madridu jejich sestra Anna s bratry Václavem a Albrechtem.

Budoucí následník trůnu Rudolf II. tak měl možnost na španělském dvoře načerpat zkušenosti z každodenní činnosti španělského krále a zároveň osobně zažít projevy katolické víry, kterou Filip II. vyznával stejně silně jako jeho sestra Marie Španělská.⁶⁷

Kromě poskytnutí španělského dvora pro výchovu rakouských princů, se Filip II. později oženil s dcerou své sestry Annou Habsburskou. Rakousko-španělská politika tak měla možnost se ještě více upevnit. Filip II. své synovce nevychoval pouze pro habsburskou sňatkovou politiku, ale také pro zajištění své vlastní země. V jeho závěti bylo totiž uvedeno, že pokud by zemřel bez potomků, tak by jeho říši zdědil jeden z jeho rakouských synovců.⁶⁸

Filip II. se svou sestrou nerozebíral pouze výchovu svých synovců, ale také běžnou habsburskou politiku. Na veřejnosti Marie dávala na odiv své podřízené postavení vůči manželovi, ale uvnitř svého dvora si vedla svoji vlastní politiku, která byla zaměřena na úzké spolupráci císaře, španělského krále a papeže. Po té, co se Maxmilián II. stal císařem, tak získala větší mocenský význam také Marie. Ta ze své pozice císařovny uskutečňovala politické kroky takovým způsobem, aby neohrozila autoritu svého manžela v Habsburské říši. Své politické názory sdělovala nejprve svému bratrovi Filipu II. a jeho velvyslanci u císařského dvora. Zároveň je žádala, aby její názory následně prezentovali u císařského dvora a před samotným Maxmiliánem II. jako své vlastní. Tímto způsobem Marie například řešila v roce 1573 kandidaturu svého syna Arnošta na polský královský trůn. Maxmilián II. byl v této záležitosti zdrženlivý, ale Marie věřila, že prostřednictvím darů a milostí je možné trůn získat. Proto požádala španělského krále, aby ze své autoritativní pozice katolického krále prezentoval Maxmiliánovi II. její plán jako svůj vlastní.⁶⁹

Stejně tak Filip II. spoléhal na podporu své sestry na císařském dvoře ve Vídni. Španělský král tak měl ve své sestře spolehlivého spojence a zároveň „informátora“ o rozmanitém dění na vídeňském dvoře. V roce 1567 například svoji

⁶⁷ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 45.

⁶⁸ Parker, Geoffrey. *Filip II.: Španělský král z rodu Habsburků, "Nejmocnější křesťanský vládce"*. s. 72.

⁶⁹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 45-46.

sestru žádal, aby svého manžela přiměla k silnějšímu postupu proti protestantům v římsko-německé říši. Během svého působení u vídeňského dvora Marie současně naplno spolupracovala se španělskými diplomaty a velvyslanci, které její bratr Filip II. do Vídně posílal. Španělští velvyslanci Marii pravidelně navštěvovali a konzultovali s ní rakousko-španělskou politiku. Samotný Filip II. své velvyslance nabádal k tomu, aby jeho sestru ve Vídni navštívili a prokonzultovali s ní své politické jednání u císaře.⁷⁰

Pavel Marek ve své knize *Pernštejnské ženy* uvádí překlad dopisu s instrukcemi, který obdržel španělský velvyslanec hrabě de Monteagudo od španělského krále Filipa II. předtím než odjel na audienci k císaři do Vídně. Filip II. v dopise píše, že se Monteagudo může ve všech záležitostech obrátit na císařovnu. Zároveň v psaní podotýká, že se má velvyslanec vždy řídit Mariinou radou a úsudkem. Velvyslanec v dopise také od španělského krále dostal radu, aby se s císařovou setkal dříve, než předstoupí před samotného císaře a poradil se s ní, jak má císaři celou záležitost nejvhodněji přednést. V závěru Filip II. zdůrazňuje, že má velvyslanec vždy jednat tak, jak mu jeho sestra a císařovna Marie přikáže.⁷¹

Příspěvek Marie Španělské do historie Českého království je tedy spojen s jejím královským dvorem, který byl zaplněn španělskou aristokracií. Mariino působení ve Vídni je také spojené s prohlubováním rakousko-španělské spolupráce, a to zejména v době vlády jejího bratra Filipa II. jako španělského krále. Dvorní dámy působící na jejím dvoře uzavíraly manželství s místními šlechtici, kteří byli následně zavázáni jak Habsburské monarchii, tak zemi z které jejich manželka pocházela, tedy Španělsku. Prostřednictvím vazeb Mariiných dvorních dam s českými a moravskými šlechtici dala Marie základy klientské sítě v Habsburské monarchii. Podařilo se jí tak vytvořit nadnárodní síť klientských vztahů mezi šlechtou a rodem Habsburků. Pro vytvoření takovéto aliance byla taktika sňatkové politiky nejvhodnějším způsobem.⁷²

⁷⁰ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 46.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž. s. 48.

2.1.1 Vliv španělského prostředí na děti Marie Španělské

Během pobytu u dvora Filipa II. byl Rudolf II. a jeho sourozenci ovlivněni nejen výchovou, která jim byla zprostředkována španělskými vychovateli, ale také každodenní činností královského dvora a španělského krále. Vedle toho zde také měli možnost se seznámit se španělskými mysliteli, kulturou či uměním.

Ke konci 16. století byl Filip II. považován za nejmocnějšího panovníka křesťanského světa. Dobyl Portugalsko, získal zpět Nizozemsko a obsazoval Ameriku.⁷³ Jako panovník byl považován za velmi nedůvěřivého. Všechny státní listiny, které k němu byly poslány, sám kontroloval a zpracovával. Král raději státní a mnohdy i rodinné záležitosti řešil prostřednictvím psaného slova.⁷⁴

Mimo vyřizování státní agendy a dopisování si s úředníky a španělskými velvyslanci se Filip II. snažil věnovat také své rodině. Jak bylo již řečeno, Filip II. udržoval kontakt se svou sestrou Marií Španělskou. Ta působila na dvoře Habsburků ve Vídni a prostřednictvím dopisů spolu řešili pro-španělskou politiku. Dále Filip II. udržoval kontakt se svými dospívajícími dcerami. „*Kateřina a její starší sestra Isabela, která zůstala s králem až do konce, byly dvě osoby, jež Filip miloval nejvíce a s nimiž trávil hodně času.*“⁷⁵ Král své dcery v dopisech vybízel, aby pravidelně chodily do kostela a vedly svůj život ctnostně. Zároveň se zajímal o zdravotní stav svých dětí a současně jim sděloval jak je na tom on sám.⁷⁶

Budoucí český král a císař Rudolf II. měl tak možnost na španělském dvoře spatřit jak králův způsob státní správy, tak králův přístup k dalším členům královské rodiny. Současně zde měl Rudolf II. možnost se seznámit s Filipovým katolickým způsobem života, který vštěpoval také vlastním dětem a s rozmanitými předměty z cest ze zámoří, které Filip II. posílal svým dětem na královský dvůr do Španělska.⁷⁷

Hlavním důvodem pobytu Rudolfa II. na španělském dvoře bylo naučit se dobrým mravům a vžít si habsburskou politiku. Rudolf II. byl do Španělska poslán

⁷³ Parker, Geoffrey. *Filip II.: Španělský král z rodu Habsburků, "Nejmocnější křesťanský vládce"*. s. 149.

⁷⁴ Tamtéž. s. 44-45.

⁷⁵ Tamtéž. s. 152.

⁷⁶ Parker, Geoffrey. *Filip II.: Španělský král z rodu Habsburků, "Nejmocnější křesťanský vládce"*. s. 153-155

⁷⁷ Tamtéž.

ještě se svým bratrem Arnoštem. Princové zde byli vychováváni společně a měli kolem sebe soustředěný okruh urozených i neurozených služebníků. S aklimatizací jim zde pomáhala také králova mladší sestra Juana a jeho třetí žena Alžběta z Valois.⁷⁸

Princové se účastnili dvorských a církevních slavností, cestovali po Španělském království, navazovali kontakty se španělskou aristokracií a byla jim projevována stejná úcta, jako královým dětem. „*Filip II. často osobně dohlížel na vyřizování jejich osobních záležitostí a dokonce se někdy sám věnoval jejich výchově.*“⁷⁹ Král také osobně vybral několik učitelů, kteří měli prince vyučovat humanistickou výchovu, na kterou pak navazovalo studium náboženství, důraz na studium jazyků a následně také písemná cvičení, kde si princové zdokonalovali své vyjadřovací schopnosti. Zároveň byli nuceni si trénovat odpovědi na fiktivní politické záležitosti. Dále se zde princové učili také tanci, jízdě na koni, lovu, střelbě, zápasu a turnajovým hrám.⁸⁰

Vzdělávací systém byl ve Španělsku v 16. století relativně na vysoké úrovni. Zejména univerzitní studium zaznamenalo v té době značný rozmach. Již na počátku 16. století bylo ve Španělsku 32 univerzit. Ale úplné vzdělání poskytovala pouze Salamanca, Alcalá a Valladolid. Salamanca na studia přijímala kromě mužů také ženy, a to bylo v té době velmi neobvyklé. Zároveň se na univerzitě vyskytovali studenti ze všech vrstev společnosti. Vedle univerzit ve Španělsku existovaly také další instituce vyššího vzdělání. Například instituce Casa de Contratación de las Indias, kterou založila Isabea Kastilská.⁸¹ Instituce sloužila pro zajišťování vzájemných kontaktů s Novým světem a pro plánování výprav do zámoří. Další instituci založil Filip II. Byla to Matematická akademie, kterou vedl architekt a stavitel paláce El Escorial.⁸²

Intelektuální prostředí raného novověku bývá často spojené zejména s osobou Juana Luise Viveše, který vyučoval filosofii a následně se stal učitelem anglických

⁷⁸ Janáček, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. s. 34-36.

⁷⁹ Tamtéž. s. 36.

⁸⁰ Tamtéž. s. 37-38.

⁸¹ Isabela Kastilská (1474-1504) – její otec byl Jan II. Kastilský a matka Isabela Portugalská; její dcera byla Kateřina Aragonská, která se stala první manželkou Jindřicha VIII. Tudora.

⁸² Štěpánek, Pavel. *Kapitoly z dějin česko-španělských kulturních styků a vztahů*. s. 34-35.

královských dcer. Vives svým španělským filosofickým myšlením ovlivnil filosofii například Francise Bacona.⁸³ Vives na poli vzdělávání žen, zastával názor, že ženy nepotřebují být vedeny k výmluvnosti nýbrž ke spravedlnosti a moudrosti. Současně by ale žena měla být zbožná a vést k takovému způsobu života také své dcery a jiné mladé dívky.⁸⁴

Vzdělávání žen bylo spojeno zejména s náboženstvím a s morálními pravidly. Postupně se Vivesův přístup rozšířil dále do Evropy a pak také do Anglie. Vives, který se v Anglii stal učitelem Marie Tudorovny⁸⁵, sepsal spis, v kterém uvedl, jak by měla být správná mladá dívka vychovávána. Jako hlavní cíl výchovy zdůrazňoval, že žena by se měla ponořit do studia moudrosti, která utváří morálku. Morálku, která bude založena na ctnostech. Toto studium učiní ženu lepší a její život zbožnější. Žena potřebuje být vedena k morálně správnému jednání, myšlení a k moudrosti.⁸⁶

V raném novověkém Španělsku se tak objevila konkrétní úroveň a vzdělávací prostředky pro ženy. Účelem vzdělání bylo ženám poskytnout určité vhodné modely chování, které jim umožní, aby jednaly řádně. Zároveň Vives zdůrazňoval, že pokud žena zná literaturu, tak může následně učit své děti. Žena je tak současně matka, zdravotní sestra a učitelka. Děti ji pak budou více milovat a zároveň jim učení půjde snadněji. Protože je bude učit osoba, kterou mají rádi už teď. Žena může zejména své dcery lépe poučovat o dovednostech, které jsou pro dívky určené. Například jak pracovat s vlnou, lnem, jak tkát, šít, ošetřovat a jak spravovat domácí záležitosti. Matka se stává v životě svých potomků jedním z jejich nejčasnějších učitelů, a proto je důležité, aby byla spravedlivá a vzdělaná a mohla jim jít příkladem. Žena se tak stává vzorem morální dokonalosti pro své děti a zejména pro svoji dceru. Model domácí výuky prostřednictvím matky představuje pro Vivese vynikající prostředí pro vzdělávání žen. Protože matka je první člověk, kterého dítě slyší

⁸³ Štěpánek, Pavel. *Kapitoly z dějin česko-španělských kulturních styků a vztahů*. s. 35-36.

⁸⁴ Cruz, Anne J. and Hernández, Rosilie. *Women's literacy in early modern Spain and the new world*. s. 124.

⁸⁵ Marie Tudorovna neboli Marie Krvavá byla třetí manželkou španělského krále Filipa II.

⁸⁶ Cruz, Anne J. and Hernández, Rosilie. *Women's literacy in early modern Spain and the new world*. s. 2-3.

a vidí. Všechno to, co se člověk naučí jako nezralé dítě, bude chtít následně reprodukovat, až bude více zkušený.⁸⁷

Podle Vivese by se mladá dívka neměla učit obscénním nebo neslušným slovům. Současně doporučuje zákaz osvojení neslýchaných gest. Když je mladá dívka ještě nevinná, tak by si takové věci rozhodně neměla osvojit, protože je bude následně opakovat v době, když bude vyrůstat a bude si vědoma svých činů. Tyto neblahé „návyky“ pochází ze zkušeností mnoha lidí v blízkosti mladých dívek. Prostřednictvím nedostatečného ovládnutí svého chování a „vyklouznutí“ různých výrazů či gest, může být ovlivněna budoucí povaha mladé dívky. K osvojování špatného chování z okolí dochází poměrně často, protože lidská mysl je špatnými věcmi více přitahována.⁸⁸

Rodiče by měli být opatrní, aby v případě, když se podobné chování v přítomnosti jejich dětí objeví, neudělili jakýmkoliv jednáním nepřímý souhlas s tímto chováním. Neslušným slovům a gestům je nutné se vyhýbat, protože pokud se těmto projevům rodič zasměje nebo jiným způsobem akceptuje takovýto projev, může to být pro jejich dítě signál, že je takovéto chování v pořádku. Dítě si může následně daný způsob chování osvojit a běžně ho užívat. Podle Vivese, se dívky často snaží opakovat věci, které poskytují jejich rodičům radost. Proto by v prvních letech života mělo být vše kolem dětí ctnostné, čisté a nezkažené. Jedině tak mohou rodiče zajistit, že se jejich děti budou chovat mravně i v budoucnu. Mravní a ctnostné jednání tak bude vycházet z jejich zvyků z dětství.⁸⁹

Dále Vives ve svém díle přirovnává výchovu mladých dívek k výchově dětí v antice. Základem bylo, aby bylo dítě hned po narození v bezprostřední blízkosti své vlastní matky a ne v péči najaté chůvy. Kromě matky se dětem v rodině věnovala ještě starší příbuzná. Ta dbala o to, aby nebylo v přítomnosti dětí vysloveno žádné podlé slovo a nebyl uskutečněn žádný hanebný skutek. Zároveň zajišťovala dětem studium a starala se o jejich volný čas a zábavu. Chlapci, kteří byli již v dětství předurčení k tomu, aby se z nich v budoucnu stali vůdci, byli

⁸⁷ Cruz, Anne J. and Hernández, Rosilie. *Women's literacy in early modern Spain and the new world*. s. 62.

⁸⁸ Vives, Juan Luis. *The Education of Christian a Woman: A Sixteenth-Century Manual*. s. 55-56.

⁸⁹ Tamtéž. s. 56.

současně vychovávání v přísné disciplíně. Měla tak být zajištěna nevinná a bezúhonná přirozenost dítěte. Současně byl ve výchově kladen důraz na to, aby přirozenost dítěte nebyla pokřivena žádnými zlými úmysly z jejich okolí.⁹⁰

Tyto informace o antické výchově Vives čerpá od římského historika a řečníka Publia Tacita. Po nastínění antického způsobu výchovy Vives navazuje prezentací vlastního názoru na výchovu dívek v jeho době. Ve volných chvílích, kdy si děti užívají zábavy, by mělo být zakázáno vše, co by mohlo narušit řádnou výchovu. Rodiče musí dávat pozor, aby se do dívčí mysli nevkradlo nic neslušného a zároveň dbát na to, aby dívka nebyla nakažena přílišnou mluvou. Během her by měla dívka vykonávat takové činnosti, které jí budou prospěšné do budoucna. Rodiče by měli volit také správné dětské pohádky, během kterých bude jejich dítě současně vzděláváno. Malé dívky by dle Vivese neměli mít panenky, jelikož představují jakousi modlu, která učí dívky toužit po zdobnosti a nádheře. Místo toho by Vives doporučoval hračky vyrobené z cínu či olova. Během hraní s těmito hračkami si děti osvojí více názvů a funkcí různých věcí aniž by si to uvědomovaly.⁹¹

Monika Bečvářová se ve své práci *Vivesova koncepce vzdělávání žen v kontextu renesančního myšlení* vyjadřuje k pojmu „vzdělání.“ Podle ní je tento pojem velmi proměnlivý a nejde tedy jednoznačně definovat. Pojem zejména odkazuje na společenský kontext, v kterém se žena pohybuje. Hlavním účelem vzdělávání je připravit člověka na budoucí místo ve světě. Na tomto hlavním záměru vzdělávání je možné spatřit zmíněnou flexibilitu vzdělání. Každý člověk má ve světě určené jiné místo, každý je z jiné společenské vrstvy. A těmto aspektům musí být podmíněné také příslušné vzdělávací mechanismy.⁹²

Právě Vivesova příručka dnešnímu čtenáři umožňuje odhalit zákonitosti vzdělávacích mechanismů na počátku 16. století směřující zejména k ženám. Prostřednictvím četby jeho textu, tak může čtenář odhalit zmíněnou flexibilitu vzdělání. Má možnost porovnat vzdělávací procesy raného novověku a současnosti.

⁹⁰ Vives, Juan Luis. *The Education of Christian a Woman: A Sixteenth-Century Manual*. s. 56.

⁹¹ Tamtéž. s. 56-57.

⁹² Bečvářová, Monika. *Vivesova koncepce vzdělávání žen v kontextu renesančního myšlení*. In Černá, Jana. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*. s. 134.

Vives byl ve své době přesvědčen, že je nezbytné, aby byly ženy vzdělávány. Mnozí totiž věřili, že je žena od přirozenosti špatná. Vives však zastával názor, že také muži mohou být ve své přirozenosti špatní. Vivesova příručka odráží názory tehdejších autorů a obecné společenské představy. Žena by měla být v první řadě počestná a cudná.⁹³

Potomci Marie Španělské měli tedy ve Španělsku jedinečnou příležitost vidět zákonitost královského dvora, královské rodiny a také rozvíjející se přístup vzdělávání žen. Dále také měli možnost spatřit, jak Filip II. vychovával své děti. Zároveň se Filip II. podílel také na výchově sestřiných dětí. Je tedy možné, že výchova někdy probíhala dohromady. Filip II. měl dvě dcery a v době jejich dospívání byla výše zmíněná Vivesova koncepce vzdělávání dívek vlivná napříč evropskými zeměmi. Vivesovo dílo bylo primárně napsané pro výchovu Filipovi třetí ženy. Je tedy možné, že Filip II. nebo královští vychovatelé toto dílo využívali i během výchovy Filipových dcer. Prostřednictvím výchovy králových dcer se tak o této koncepci mohli dozvědět také synové Marie Španělské.

2.2 Spojení mezi královským dvorem a rodem Pernštejnů

Na královském dvoře ve Vídni se do výuky habsburských princezen a jejich dvorních dam zapojovala i samotná císařovna Marie Španělská, která je zasvěcovala do základů katolické víry. Marie Španělská tak byla v neustálém kontaktu jak se svými dcerami, tak s jejich dvorními dámami a postupně si vytvořila vztah také k nim. Marie Španělská zůstávala s dvorními dámami v kontaktu i po té co již u královského dvora nepůsobily a byly například vdané v cizině. Alžbětu z Pernštejna (Obr. 2) například prostřednictvím dopisu žádala, aby jí pravidelně zasílala nové zprávy o sobě, o svých dětech a o celé rodině Pernštejnů.⁹⁴ Alžběta z Pernštejna si po čase získala náklonost také Mariiny dcery Alžběty Habsburské (Obr. 3). Marie Španělská Alžbětě dávala v dopisech rady ohledně těhotenství

⁹³ Bečvářová, Monika. *Vivesova koncepce vzdělávání žen v kontextu renesančního myšlení*. In Černá, Jana. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*. s. 136-137.

⁹⁴ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 136-138.

a porodu. Alžběta Habsburská se dokonce ujala role kmotry Alžbětiných dětí, kterým posílala menší dárky. Dále se také zajímala o průběhy všech Alžbětiných porodů⁹⁵ a měla přehled o datech narozenin jejích dětí. Současně se Alžběta Habsburská své přítelkyni sama svěřovala se svými problémy a starostmi.⁹⁶

V jednom z dopisů, který uvádí Pavel Marek ve své knize, se Alžběta Habsburská svěřuje Alžbětě z Pernštejna, že ji zasáhlo rozhodnutí její matky. Ve Španělsku umřela poslední žena⁹⁷ Filipa II. a její matka Marie Španělská se přiklonila k myšlence, která začala rezonovat na dvoře Habsburků. V habsburské monarchii se rozmohla debata, že další ženou Filipa II. by mohla být právě Alžběta Habsburská. Ta se však již dříve rozhodla, že odejde do kláštera⁹⁸, který měla v plánu vybudovat poblíž Stallburgu ve Vídni. Matka i bratr Rudolf II. ji v jejím rozhodnutí podpořili, ale smrt španělské královny to mohla změnit.⁹⁹ Alžběta Habsburská i přes nátlak rodiny sňatek s Filipem II. odmítala. Oporu v této těžké situaci hledala u své přítelkyně Alžběty z Pernštejna, které napsala dopis. „*Dobře víte, že jsem již před časem žádala o svolení odejít do kláštera. Vše probíhalo z počátku hladce. Jejich Výsosti s mým záměrem souhlasili a já si vyhlídla ve Vídni vhodné místo. Dnes ale změnili názor a nic se jim nezdá vhodné. Nedovedou se rozhodnout. Zdá se mi přitom jasné, že císařovna odtud odjede. Umíte si jistě představit, jak jsem nahněvaná. Nevím, co si počnu.*“¹⁰⁰

Takovýto otevřený přístup a neformálnost ve vyjadřování jasně naznačuje, že Alžběta Habsburská si Alžběty z Pernštejna vážila a byla její přítelkyní. Naopak Alžběta Habsburská se stala oporou Alžběty z Pernštejna v době, kdy jí zemřel otec a nedávno narozená dcera Jana. Francouzská královna Alžběta Habsburská se

⁹⁵ Alžběta z Pernštejna během dvaceti let manželství porodila tři syny a deset dcer.

⁹⁶ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 146.

⁹⁷ Poslední ženou Filipa II. byla sestra Alžběty Habsburské, Anna Habsburská.

⁹⁸ Založila klášter klarisek Panny Marie královny Andělů. Klášteru se později přezdívalo „klášter královen.“ Alžběta Habsburská získala pro klášter i několik svatých relikvií. Je zde uložena hlava sv. Alžběty a lopatka sv. Leopolda. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 151.

⁹⁹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 148-149.

¹⁰⁰ FFA, Donaueschingen, OB 19, VOL. XXVI/i – Elisabeth geb. v. Pernstein Korrespondenz mit Isabella v. Frankreich, fol. 22 (Praha, 23. 4. 1580), Alžběta Habsburská Alžbětě Fürstenberské z Pernštejna. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 149.

snažila prostřednictvím emotivních dopisů svoji přítelkyni povzbudit.¹⁰¹ V závěru jednoho z dopisů i zdůrazňuje jejich přátelský vztah. „*Vaše velmi dobrá přítelkyně Alžběta.*“¹⁰² Královna v dopise také zmiňuje, že jí přítelkyně chybí a vzpomíná na Alžbětiny děti, kterých se stala kmotrou. „*stále ještě doufám, že se někdy uvidíme; můj kmotřenec musí být krásný; věřte mi, že na Vás často vzpomínám.*“¹⁰³

Francouzská královna Alžběta Habsburská se do historie českých zemí zapsala nejen přátelským vztahem s rodem Pernštejnů, ale také svojí mecenášskou činností v architektuře. Alžběta se roku 1580 zasloužila o obnovu Kostela všech svatých na Pražském hradě, který byl předtím poničen požárem. V kostele se nachází také děkvný nápis.¹⁰⁴ „*Tuto královskou kapli Všech svatých dne 2. června léta MDXIII¹⁰⁵ požárem na hradě pražském zničenou a po mnoho let v neužívání vydanou, nejjasnější a nejkřesťanštější paní, paní Alžběta, z milosti Boží královna Francie, arcivévodkyně rakouská, pro svou vrozenou zbožnost a horlivost pro slávu Boží a rozšíření jeho úcty léta páně 1580 štědře a plně daleko krásněji obnovila.*“¹⁰⁶

Mladé Pernštejnky, dcery Marie Manrique, měly možnost se s královskými dcerami seznámit již v dětství. Od raného dětství totiž působily na královském dvoře a vyrůstaly společně s habsburskými princeznami. Společně dospívaly, věnovaly se dětským hrám a následně různým manuálním domácím pracím. Také jim zde byla poskytnuta možnost prvního vzdělání, které bylo zaměřeno zejména na psaní, čtení, základy náboženství a na hudbu. Zároveň byl kladen důraz na výuku cizích jazyků. Důvodem byla velká pravděpodobnost, že habsburské princezny budou provdány do ciziny. Proto bylo nutné, aby byly vedené k výuce více cizích jazyků současně. Pernštejnky tak měly příležitost se s habsburskými princeznami

¹⁰¹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 149-150.

¹⁰² FFA, Donaueschingen, OB 19, VOL. XXVI/i – Elisabeth geb. v. Pernstein Korrespondenz mit Isabella v. Frankreich, fol. 18 (Vídeň, 29. 11. 1582), Alžběta Habsburská Alžbětě Fürstenberské z Pernštejna. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 150.

¹⁰³ FFA, Donaueschingen, OB 19, VOL. XXVI/i – Elisabeth geb. v. Pernstein Korrespondenz mit Isabella v. Frankreich, fol. 18 (Vídeň, 29. 11. 1582), Alžběta Habsburská Alžbětě Fürstenberské z Pernštejna. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 150.

¹⁰⁴ František Záruba: *Capella regia – kaple Všech svatých na Pražském hradě.* In: Kolektiv autorů: *Castellologica bohémica* 12. s. 105.

¹⁰⁵ Správně to má být rok 1541.

¹⁰⁶ František Záruba: *Capella regia – kaple Všech svatých na Pražském hradě.* In: Kolektiv autorů: *Castellologica bohémica* 12. s. 105.

vzdělávat ve španělštině, češtině, němčině, italštině a latině. Španělština byla zároveň rodným jazykem jejich matky a u nich doma na dvoře Pernštejnů se španělsky hovořilo běžně.¹⁰⁷

Anně Habsburské a její sestře Alžbětě dělala společnost mimo jiných již zmíněná Alžběta z Pernštejna. Mladá Pernštejnka musela být princezně neustále k dispozici, proto musela opustit rodinné zázemí a přestěhovat se na královský dvůr. Alžběta však nebyla od své rodiny odtržena úplně. Oproti jiným dvorním dámám, které musely také opustit své rodiny, měla Alžběta výhodu v tom, že její matka Marie Manrique a otec Vratislav z Pernštejna se u dvora pohybovali poměrně často. Následně u dvora působily také Alžbětiny sestry.¹⁰⁸

Během působení u vídeňského dvora měly mladé perňštejnské dámy příležitost navštívit řadu vídeňských kostelů a klášterů. Zároveň se účastnily různých světských a církevních slavností a doprovázely královskou rodinu během cest v římsko-německé říši. Současně byly v centru hlavního dění, kde se odehrávala jednání o budoucí sňatky habsburských princezen. Roku 1570 pak v Praze proběhla svatba Anny Habsburské a španělského krále Filipa II.¹⁰⁹

O Filipovi II. se ve společnosti nesly zvěsti, že svým ženám nedával příliš najevo náklonost a netrávil s nimi moc času. Údajně až se svojí poslední ženou Annou Habsburskou trávil více času a vedl s ní společný rodinný život.¹¹⁰ Mladá královna Filipovi II. během deseti let manželství porodila sedm dětí, ale ne všechny však přežily. Anna současně se svými dětmi vychovávala také dvě Filipovy dcery z předešlého manželství.¹¹¹

Mladá královna si s sebou do Španělska vzala několik dvorních dam z císařského dvora své matky, aby do nového prostředí nepřijela osamocena. Byly to převážně dvorní dámy, které předtím přicestovaly do Vídně ze Španělska s Marií Španělskou. Císařovna Marie Španělská si následně posteskla svému bratrovi

¹⁰⁷ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 136.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 138.

¹¹⁰ Parker, Geoffrey. *Filip II.: Španělský král z rodu Habsburků, "Nejmocnější křesťanský vládce"*. s. 84-85.

¹¹¹ Tamtéž. s. 150.

Filipovi II., že doufá, že se jí dvorní dámy vrátí brzy zpět. Několik dalších dvorních dam odešlo, jiné zemřely a Marie měla obavy, že zůstane sama. V této době se pak císařovninou hlavní důvěrnicí stala její dlouholetá dvorní dáma a později také i přítelkyně Marie Manrique.¹¹²

Alžběta z Pernštejna se však nevyskytovala mezi dvorními dámami, které byly v doprovodu Anny Habsburské do Španělska. Roku 1570, kdy se konala svatba Anny, zároveň proběhly zasnuby její sestry Alžběty Habsburské s francouzským králem Karlem IX. A právě Alžběta z Pernštejna, které bylo v této době pouhých třináct let, byla vybrána mezi dvorní dámy, které doprovázely druhou princeznu Alžbětu Habsburskou do Francie. Alžběta z Pernštejna působila na francouzském dvoře čtyři roky. Po návratu do Vídně se vdala za Albrechta z Fürstenberka. Zasluhu na domluvení tohoto sňatku měla císařovna Marie Španělská. Jelikož byl Albrecht jedním ze šlechticů z římsko-německé říše, který spolupracoval s Habsburky, tak byl sňatek výhodný také pro královský dvůr.¹¹³

Alžběta byla jediná dcera z rodu Pernštejnů, která měla na své svatbě i svého otce Vratislava z Pernštejna, který sám dohlížel na svatební přípravy. Svatba se konala roku 1578 a nebyla to pouze svatební slavnost, ale zároveň slavnost na oslavu počátku aliance mezi Pernštejnny a Fürstenberky. Na svatbu byli zároveň pozváni nejruznější šlechtici z evropských panovnických dvorů. Svatba nabyla na grandióznosti ve chvíli, když se mezi hosty objevila Marie Španělská se svojí dcerou Alžbětou Habsburskou a synem císařem Rudolfem II. Svatební veselí bylo kromě velkolepé hostiny a taneční zábavy obohaceno ještě o rytířské hry a turnaje. Jeden z turnajů byl uspořádán samotným císařem Rudolfem II. Ten dokonce na dekoraci turnaje přizval manýristického umělce Gioseppa Arcimbolda.¹¹⁴

Alžběta své okolí okouzlovala především svojí obratnou znalostí francouzštiny, kterou zdokonalila během svého působení u francouzského dvora. Po svatbě se snažila být co nejčastěji v Praze, kde se svými ovdovělými či

¹¹² Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 113.

¹¹³ Tamtéž. s. 138-142.

¹¹⁴ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 143-144.

neprovdanými sestrami a švagrovou působila ve francimoru, který kolem sebe soustředila její matka v Pernštejnském paláci na Pražském hradě.¹¹⁵ O jejím působení v pernštejnském salónku, ale již v době, kdy byla vdovou, se zmiňuje ve svých zápiscích francouzský diplomat Pierre Bergeron. Ten navštěvoval mladé Pernštejny společně s francouzským maršálem Urbainem de Laval de Boisdaphine¹¹⁶, který vedl jejich družinu z Francie na dvůr Rudolfa II. do Prahy. Pierre ve svých zápiscích konkrétně píše, že maršál šel navštívit nedávno ovdovělou hraběnkou z Fürstenberka. „*Tato paní velikých vloh mluví velmi dobře česky, německy, italsky, španělsky, latinsky a francouzsky. Francouzštině se naučila jako dvorní dáma královny Blanky.*“¹¹⁷

Pernštejnský dvůr byl tedy v úzkém kontaktu jak s královským dvorem Marie Španělské, tak s prostředím královských dvorů, kde pobývaly její dcery a následně také s prostředím Rudolfova císařského dvora v Praze. Prostřednictvím těchto kontaktů si Pernštejnské dámy vytvořily v tehdejší společnosti vážené společenské postavení.

¹¹⁵ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 263-265.

¹¹⁶ Urbain de Laval de Boisdaphine (1557-1629) – francouzský válečník a diplomat

¹¹⁷ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 55-56. Jako královna Blanka je zde myšlena Alžběta Isabela Habsburská.

3 Dvorní dáma

Marie Španělská s sebou do Prahy vzala celý svůj fraucimor, hofmistra, zpovědníka a služebnictvo. Ženy v královnině fraucimoru pocházely z různých společenských kruhů. Každá měla přidělen svůj díl práce, ale současně měly všechny možnost osobního kontaktu s královnou. Poskytovaly královně své služby nejen během kulturních a společenských akcí, ale také v jejím soukromém a intimním životě. Následkem toho pak některé příslušnice dvora královnou využívaly pro svůj vlastní zisk. „*Setkávaly se zde ženy z vysoce urozených šlechtických rodin, jejichž úkolem bylo dělat společnost královně a jejím dcerám, spolu s neurozenými služebnicemi, jež vykonávaly nejrůznější úkoly (kojné, pradelny, ošetřovatelky, trpaslice a další).*“¹¹⁸ Kromě toho, že každá členka dvora měla svůj úkol, měla ještě každá možnost zvyšovat svoji pozici. Dvůr habsburských královen byl totiž v 16. století organizačně rozdělen do několika mocenských pozic. Hodnost, která byla spojena s nejvyšší prestiží, jaké mohla dvorní dáma dosáhnout, byla pozice nevyšší komorné. Tohoto postavení dosahovaly královniny největší důvěrnice, kterým královna svěřovala své soukromé záležitosti. Tyto ženy měly také pod svým dohledem zbytek dam fraucimoru. Na této pozici byly obvykle starší dámy, které měly již dostatek času se svému úkolu věnovat. Skrze své postavení u dvora získaly následně také větší mocenský vliv ve společnosti a měly tak možnost u dvora podporovat manželovy záležitosti.¹¹⁹

Dalšími zástupkyněmi na královnině dvoře byly ovdovělé ženy nejvlivnějších šlechtických rodů, které aspirovaly na post nejvyšší komorné, dámy pověřené kontrolou chování mezi dvorními dámami, chůva infantek neboli princezen a samozřejmě mladé dámy, které ještě neuzavřely sňatek. Tyto mladé šlechtičny musely být neustále na královském dvoře, aby byly královně a jejím dětem permanentně k dispozici. Bez královnina svolení nesměly opustit palác ani přijímat návštěvy. Avšak pobytem v královnině dvoře měly šlechtičny zajištěno vzdělání, přepych, kontakt se společenským životem královny a budoucí výhodné manželství.

¹¹⁸ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 48-49.

¹¹⁹ Tamtéž.

Život mladých šlechticů byl pod neustálým dozorem. Byly kontrolovány, zda dodržují své povinnosti a nenechávají se „svádět“ mladými šlechtici, kteří by mohli ohrozit jejich pověst a tím i jejich budoucnost. Budoucího manžela totiž svým svěřenkyním vybírala nebo přinejmenším schvalovala samotná královna a nejvyšší komorná. Skrze takto sjednané sňatky královna rozšiřovala svůj vliv. Získávala tak celé rody, které jí byly nakloněny.¹²⁰

Kromě královny si vytvářely své osobní fraucimory také šlechtičny z předních šlechtických rodů. Šlechtična si tak ve svém fraucimoru vytvořila tzv. malou podobu královského dvora. Například právě Marie Manrique (Obr. 4), jako bývalá dvorní dáma královny a žena jednoho z předních mužů české aristokracie, kolem sebe soustředila svůj vlastní fraucimor, kde vedle jejích dcer působily i neprovdané slečny z jiných šlechtických rodů. Na konci 16. století se žádná šlechtična, která dbala o své společenské postavení, bez fraucimoru neobešla. Fraucimor měl pro ženy reprezentativní úlohu a byl důležitý i pro ovdovělé ženy, které se tak i nadále udržovaly ve společenských kruzích. Současně tak mladé dámy z fraucimoru doplňovaly prázdné místo po zesnulém manželovi. „*Dívky z fraucimoru žily po boku šlechticů na zámcích i v městských palácích, stravovaly se u jejich stolu, stýkaly se s jejich hosty a doprovázely svou paní.*“¹²¹

Fraucimor měl ve své době také určité „výchovné poslání.“ V první řadě se dívky učily ručním pracím a základní pravidla pro vedení domácnosti. Dívky se zde také učily rozeznávat co je vkusné, jak se má řádná dvorní dáma chovat a jakým způsobem má vést svůj život. O tom jakým způsobem budou dívky vychovávány, rozhodovala vždy paní domu. Prostřednictvím osobního vkusu paní domu tak měly dívky možnost se seznámit s novými druhy líčení, kosmetických úprav a také s novými módními styly a doplňky. Vedle tohoto všeho musely dívky dodržovat přísná mravní pravidla. Dívkám domlouvala a následně pořádala svatbu paní domu, a proto dívky musely dbát o svoji pověst a měly zakázáno se samovolně stýkat

¹²⁰ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 49-53.

¹²¹ Janáček, Josef. *Ženy české renesance.* s. 99-100.

s mladými muži. Také mladí šlechtici neměli dovoleno svádět dívky z fraucimoru. Za porušení těchto pravidel se ukládaly vysoké tresty.¹²²

Soukromé domlouvání svateb, u šlechtického i panovnického dvora, bylo zakázané z důvodu „dvorského sňatkového trhu“, kde působil jako iniciátor zprostředkování sňatku člen panovnického rodu. Ve většině případů to byla královna, která hledala vhodné šlechtice pro své dvorní dámy. Habsburkové prostřednictvím sňatkové politiky začleňovali českou aristokracii do dvorského sňatkového trhu. Dvorní dámy na habsburských dvorech byly pro mladé kavalíry velmi žádané, jelikož svým působením u panovnického dvora získaly určité výsady a také přízeň samotné královny. Habsburkové mladým dívkám vybírali ženichy podle mužova sociálního postavení, majetkového zázemí a náboženského vyznání. Habsburkové si tak zajišťovali věrné aristokratické elity.¹²³

Tento fenomén ovlivnil sňatkovou politiku, která do té doby existovala v Českém království. Dříve probíhala sňatková politika mezi českými a moravskými šlechtici, ale s nástupem Habsburské dynastie a rozšiřováním mocenských vazeb tohoto rodu, započala éra sňatků českých šlechticů s dvorními dámami císařoven. Sňatky s dvorními dámami, které na císařský dvůr přišly z rakouských zemí, z Itálie či ze Španělska, změnily pohled českých šlechticů. Dříve se český šlechtic identifikoval s Českým královstvím a českými tradicemi, ale po sňatku s cizinkou se jeho pohled mění. Nastupuje vliv jiné kultury spojený s oddanou službou habsburskému rodu.¹²⁴

Dále je nutno říci, že vedle dámských dvorů neboli fraucimorů, které kolem sebe soustředily všechny panovnice a následně také aristokratky, vznikaly i další variace dvorů. Důvodem byla skutečnost, že každý dospělý člen z panovnického rodu měl nárok na vlastní služebnictvo a doprovod a tím byl vždy vytvořen nový dvůr. Vytvářely se tak dvory císařské, královské, následníka trůnu, jeho sourozenců, jejich žen a dalších. Na samém vrcholu stál panovnický dvůr a všechny ostatní ho následně svojí strukturou napodobovaly, jen v menším vydání. Charakter každého

¹²² Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 100-103.

¹²³ Maťa, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 - 1700)*. s. 629-633.

¹²⁴ Tamtéž.

dvoru se lišil podle toho, jaké osobě byl podřízen a co daná osoba od svého dvora vyžadovala. Zároveň byl každý dvůr protkán striktními pravidly, která museli jeho účastníci bezpodmínečně dodržovat.¹²⁵

3.1 Marie Manrique de Lara y Mendoza (1538-1608)

Marie Manrique za své místo u královnina dvora vděčí v první řadě své matce, která dokázala dostat svoji dceru do fraucimoru k budoucí české královně. Matce Marie, Isabele Briseño, se podařilo všechny své děti dobře provdat a zajistit jim tak slibnou budoucnost. Isabela byla ve své době nakloněna italským reformovaným církvím a její manžel Garcia Manrique byl silným příznivcem habsburské vlády. Z tohoto důvodu se Isabel obávala, že jejich rodinu v Miláně čekají obtížnější časy. Rozhodla se tedy, že musí své děti zabezpečit, aby byly v bezpečí před případnými tlaky, a to jak ze strany mocných vládců, tak inkvizice. Isabela si uvědomovala, že pokud by její dcera dostala příležitost být na královnině dvoře, tak by to zvýšilo postavení celého jejich rodu a mohlo by jim to i poskytnout finanční podporu, kterou v té době potřebovali. Marie by následně mohla svému otci sdělovat, co se na dvoře ve Vídni děje a případně se tam za svoji rodinu přimluvit. Současně se tak Marii zvýšily možnosti na získání slibného manžela, jelikož dvorní dámy byly kvůli svým společenským vazbám a zkušenostem u dvora velmi žádané. Marie měla také jako dvorní dáma zajištěný „příjem“, protože královna svým dámám vyplácela část svého věna.¹²⁶

Vzor pro to, aby byla Marie silou a odvážnou ženou, která se dokáže orientovat jak ve společnosti, tak v politice měla Marie Manrique stejně jako Marie Španělská nejprve ve své matce. Následně tento vzor a odvahu „bít se“ za svoji rodinu, předala také svým dětem. Prostřednictvím analýzy a následné prezentace rodinných vazeb a také odhalení spojeneckých vztahů mezi šlechtou, lze odkrýt určitou posloupnost předávání zkušeností a znalostí z generace na generaci. Tato provázanost vztahů se však neuskutečňovala pouze v jedné zemi

¹²⁵ Maťa, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 - 1700)*. s. 375-377.

¹²⁶ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 20-22.

či království, a tak lze současně vykreslit vliv kultury z jedné země do druhé. Expanzi myšlenek, literatury či umění do jiných zemí. Marie Manrique měla po rodičích španělský původ a byla vychovávána dle španělských zvyklostí. Své dětství a dospívání však prožila v Itálii. Měla tedy možnost seznámit se, kromě rodné španělské kultury, také s italskou kulturou a myšlením. To vše a ještě mnohem více, pak mohla následně předat svým dětem, které vychovávala společně se svým manželem Vratislavem z Pernštejna v Českém království.

Marie Manrique se celý život snažila udržovat kontakt se svou rodinou ve Španělsku a současně zprostředkovat španělskou kulturu, zvyklosti a jazyk svým dětem na rodových sídlech Pernštejnů. Zároveň se však Marie naučila také český jazyk a snažila se obeznámit s českými zvyklostmi. Následně tak mezi jejími blízkými přáteli byli současně čeští šlechtici, s kterými si dopisovala v češtině a také významní velvyslanci ze Španělska či Itálie. Postupně se stala v českém prostředí velmi oblíbenou šlechtičnou, a ač byla silně věřící katoličkou, tak se stýkala i s protestantskými šlechtici. Své silné postavení ve společnosti neztratila ani po manželově smrti, kdy celý rod trpěl finanční krizí a bylo těžké nalézt vhodné ženichy pro její dcery.¹²⁷

3.1.1 Přivítání nové české královny

Vratislav z Pernštejna (Obr. 5) pronikl ke královskému dvoru Marie Španělské a Maxmiliána II. o něco dříve, než jeho budoucí žena Marie Manrique. Vratislav a jeho bratři Jaroslav a Vojtěch nastoupili již v mladém věku do služeb vládnoucí královské dynastie. Nejstarší z bratrů Jaroslav se stal komorníkem krále Ferdinanda. Naopak nejmladší Vojtěch získal místo u dvora pražského místodržícího Ferdinanda Tyrolského. Poslední syn Jana IV. z Pernštejna, který získal místo u královské rodiny byl Vratislav. Ten měl z bratrů následně nejúspěšnější kariéru. Vratislav získal post u dvora budoucího krále arcivévody Maxmiliána II.¹²⁸

¹²⁷ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 112-113.

¹²⁸ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 30-36.

Vratislav působil u královského dvora od svých třinácti let a svého pána všude doprovázel. Jelikož byl Maxmilián starší pouze o tři roky, tak mladíci dospívali prakticky společně. Mladý Vratislav měl prostřednictvím pobytu v družině budoucího krále možnost své dospívání prožít na cestách v zahraničí a být přímým účastníkem královské politiky. Společně s Maxmiliánem navštívil Brusel, účastnil se tažení proti šmalkaldské lize a byl součástí královského doprovodu do Španělska. „*Setkání se Španělskem, nejvýznamnější velmocí tehdejšího světa, českého velmože trvale ovlivnilo a do velké míry předurčilo jeho budoucí životní pouť.*“¹²⁹ Během let strávených v královských službách měl Vratislav možnost se nejen blíže seznámit se zákonitostmi královské politiky, ale také měl příležitost osobního rozvoje, který mu poskytnul společenský vzestup. Mladý šlechtic tak postupně stoupal v hierarchickém žebříčku arcivévodova dvora a současně se mezi ním a budoucím králem vytvořilo přátelství.¹³⁰

Vzájemné přátelství bylo utuženo společným čtyřletým pobytem ve Španělsku, kde měl budoucí král načerpat u strýce Karla V.¹³¹ vladařské zkušenosti. Vratislav si během doby strávené na Pyrenejském poloostrově osvojil španělské zvyklosti, kulturu a jazyk. Stal se tak jedním z mála českých šlechticů, kteří vedle češtiny, němčiny a latiny, ovládali současně španělštinu a italštinu. Zároveň se seznámil s rozmanitostí zámořských kolonií, jelikož Španělé do své země dováželi rozmanité předměty ze svých kolonií. Během let 1548-1551 byl Vratislav z Pernštejna řazen k těm nejzkušenějším cestovatelům působících v kruzích české a moravské šlechty.¹³²

Za svoji věrnou a vytrvalou službu byl následně Vratislav „odměněn“ velkým úkolem. Byl pověřen vést družinu zástupců české, rakouské a uherské šlechty, která měla za úkol přivítat v Janově budoucího krále Maxmiliána s jeho manželkou

¹²⁹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 33.

¹³⁰ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 33-34.

¹³¹ Karel V. (1500-1558) – španělský král a poslední císař Svaté říše římské, který byl korunován papežem; následně vládu předal svému synu Filipovi II.

¹³² Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy.* s. 237-238.

a doprovodit je na cestě do Vídně.¹³³ Pro tento úkol byl Vratislav vybrán také pro to, že během několika let služby u královského dvora již absolvoval jízdy z Čech přes severní Itálii a západní Evropu do Španělska. V českém prostředí byl tak považován za odborníka na cizokrajné prostředí, místní zvyklosti a zejména na dálkové cestování.¹³⁴ Vedle těchto zkušeností byl Vratislav také Maxmiliánovým přítelem. V důsledku svých zkušeností z královského dvora a zahraničních cest si zároveň Vratislav postupně získával úctu a respekt ve společnosti a stoupal ve společenském žebříčku. Prostřednictvím této uvítací cesty měl zároveň Vratislav možnost se poprvé setkat se svojí budoucí manželkou Marií Manrique, která se v Miláně přidala k fraucimoru Marie Španělské.¹³⁵

Této výpravy se účastnil také český šlechtic a budoucí vládce rožmberského rodu, Vilém z Rožmberka. Václav Březan v rožmberské kronice zaznamenal, že jeho vladař byl požádán arciknížetem Ferdinandem Tyrolským, aby doprovodil Maxmiliána na cestě do Hispánie. Celá družina tam pojede pro arcikněžnu Marii a měli by ji ještě toho roku (1551) přivést do Čech. V dopise, který Vilém od královského dvora obdržel, byl kladen důraz na to, že pokud bude Vilém poslušný a prokáže uctivost a přidá se k družině, která pojede do Janova¹³⁶, tak na něj bude milostivě vzpomínáno. Březan neopomenul také zaznamenat, že Vilém na žádost spěšně odpověděl a souhlasil. „*Na takové arciknížecí druhé psaní pán připsal arciknížeti, že tak poslušně a poddaně se zachovati a na tu cestu se do Vlach¹³⁷ k průvodu dáni královně Marii vypraviti a vydati chce.*“¹³⁸

Prostřednictvím rožmberské kroniky se historikové mohou také dozvědět, že další šlechtici, kteří se účastnili cesty do Janova, byli Zachariáš z Hradce, pan Adam Řepický a páni Leskovci. Dále kronikář zaznamenal, že čeští pánové v Janově na Maxmiliána čekali několik neděl. Důvodem zdržení měl být nově vzniklý konflikt

¹³³ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 30.

¹³⁴ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 240.

¹³⁵ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 30.

¹³⁶ V dopise je Janov psán jako Genua a Barcelona je zmiňována jako Varsalona.

¹³⁷ Zastaralý název pro Itálii.

¹³⁸ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (I)*. s. 62-63.

mezi Francií a Španělskem, který vypukl na moři.¹³⁹ Následná cesta zpět do Čech se v důsledku královnina špatného zdravotního stavu prodloužila a Vilém z Rožmberka dorazil na Český Krumlov až začátkem dalšího roku.¹⁴⁰

Celá výprava poskytla českým, moravským a rakouským šlechticům bohaté zkušenosti. V české historii je to vůbec první velkolepá zahraniční cesta, na kterou se šlechtici vydali na žádost svého panovníka a na vlastní náklady. Mnoho šlechticů, kteří se výpravy účastnili, pak zaujali významné politické pozice u královského dvora. Cesta nepřispěla pouze ke zvýšení mocenského vlivu šlechtických rodů, ale zároveň celá výprava napomohla k rychlejšímu přijetí renesančního životního stylu v Čechách. V raném novověku to byli právě tito šlechtici, kteří se rozhodli budovat nová renesanční sídla se zahradami a bohatou uměleckou výzdobou.¹⁴¹

3.1.2 Česko-španělské spojenectví

Sňatek Maxmiliána II. Habsburského a Marie Španělské představoval posílení spojení rakouské a španělské monarchie. Toto manželství však mělo vliv také na české šlechtické rody a to zejména na šlechtice, kteří působili na královském dvoře ve Vídni. S příchodem nové královny se na dvoře objevil nádech španělské kultury, zvyklostí a čeští šlechtici působící ve Vídni, byli s tímto prostředím v neustálém kontaktu. Obzvláště ti, kteří byli novému manželskému páru nejbližší a měli jejich důvěru. Čeští šlechtici, kteří věrně hájili habsburské zájmy, ovládali španělský jazyk, byli oddanými katolíky a postupně se více sblížovali se španělskou kulturou, si v řadách královnina fraucimoru našli i budoucí manželky. Jedním z prvních šlechticů, který spojil český šlechtický rod s aristokratickou španělskou dvorní dámou, byl Vratislav z Pernštejna.¹⁴²

¹³⁹ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (I).* s. 63-65.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 68.

¹⁴¹ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy.* s. 240-241.

¹⁴² Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 37-53.

Nejsou dochované zprávy, zda se Vratislav s Marií seznámili již během královské cesty z Itálie. Je však zřejmé, že následně k této svatbě dopomohla samotná královna, která se snažila všem svým dvorním dámám najít vhodného ženicha.¹⁴³ Marie Španělská touto cestou získávala nové věrné služebníky. Prostřednictvím sňatkové politiky se na královském dvoře ve Vídni objevovalo čím dál více představitelů šlechtických rodů z habsburské monarchie. Královna tak postupně rozšiřovala stoupence španělské katolické strany mimo Španělsko.¹⁴⁴

Svatba šlechtice z významného českého šlechtického rodu a španělské aristokratky se stala ve své době velkou událostí. Sňatek se současně stal veřejným projevem španělského katolicismu a tím i posílením španělského vlivu v českých zemích. Tento předpoklad byl posílen skutečností, že rok před svatbou se Vratislav účastnil svatby španělského krále Filipa II. a následně získal řád zlatého rouna. Tento řád získávali především katoličtí spojenci španělského krále, kteří se současně zasloužili o podporu králových zájmů a šíření katolické víry.¹⁴⁵ Tento řád byl primárně spojený s třemi hlavními prvky, urozenost, loajalita habsburské monarchii a věrnost katolické církvi. Šlechtic, který tento řád obdržel, se musel současně zříct všech ostatních světských a církevních vyznamenání, které do té doby získal. Vedle blízké spolupráce s královským dvorem, se držitel zlatého rouna mohl těšit i z dalších výhod. Byl například osvobozen od placení daní, mýta, cla a na habsburských dvorech mu náleželo přednostní místo.¹⁴⁶

Přízeň habsburské monarchie si Vratislav udržel až do své smrti. Měl tak možnost zajistit své rodině a svému rodu jedno z nejvyšších postavení v českých zemích a možnost vyššího životního stylu. Toho všeho Vratislav dosáhl postupným stoupáním ve společenském žebříčku. Po obdržení řádu zlatého rouna, získal v roce 1566 post nevyššího kancléře Českého království. Své vysoké postavení si Vratislav udržel až do své smrti v roce 1582. Zároveň od panovníka obdržel panství Litomyšl, kde Vratislav postupně budoval reprezentativní rodinné sídlo dle renesančního

¹⁴³ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 244-245.

¹⁴⁴ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 55.

¹⁴⁵ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 244-245.

¹⁴⁶ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 57-59.

italského vzoru.¹⁴⁷ Svá sídla postupně zveleboval uměleckými díly. Ve svých knihovnách koncentroval tehdejší pověstné knihy a kolem svých sídel nechal vytvářet parky. Současně na svých sídlech hostil soudobé významné umělce a vědce. Za tuto svoji společensko-kulturní a také mecenášskou činnost se mu začalo říkat „Nádherný.“^{148 149}

Celý soubor knih Vratislava z Pernštejna a jeho ženy Marie Manrique de Lara se do současnosti nedochoval. Část knihovny přešla darem do jezuitské klementinské koleje a část zdědila Polyxena z Pernštejna. Prostřednictvím Polyxeny z Pernštejna se tato část Pernštejnské knihovny stala součástí Roudnické lobkovické knihovny. V dnešní době není možné přesně určit celkový rozsah knižních sbírek rodu Pernštejnů. Některé knihy mají však přesné znaky, podle kterých lze určit jejich příslušnost k pernštejnské sbírce. Tyto knihy lze identifikovat podle dochované bibliofilské vazby, která nese heraldické supralibros zubří hlavy (Obr. 6) nebo emblematické supralibros (Obr. 7) věže odolávající větru a bouři, které používala Marie Manrique pro svoji osobní knihovnu. Další knihy pocházející z rodové knihovny Pernštejnů lze určit na základě zápisu klementinských jezuitů z roku 1608, který obsahuje data o knižních akvizicích odkazující na Marii Manrique.¹⁵⁰

Ze svých rodových panství si Vratislav vybral jako své hlavní sídlo dům na Pražském hradě. Celý dům prošel, podobně jako Litomyšl, velkou přestavbou a stal se centrem českých představitelů španělské katolické strany. Celou domácnost zde vedla paní domu, Marie Manrique. „*Pod vlivem Marie Pernštejnské de Lara se pernštejnský dům postupně stal známý jako „španělský salón.*“¹⁵¹

Pavel Marek ve své knize *Pernštejnské ženy* uvádí, že Marie Manrique si jako jedna z mála českých šlechticů v Českém království vydobyla ve svém manželství

¹⁴⁷ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. S. 248-249.

¹⁴⁸ V 15. století si za svoji mecenášskou činnost vysloužil přízvisko „Nádherný“ Lorenzo I. Medicejský, který byl ve své době také politikem a vládcem Florencie.

¹⁴⁹ Stloukal, Karel. Polyxena z Lobkovic. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. S. 217.

¹⁵⁰ Kašparová, Jaroslava. „*Křesťanských pobožných panen věneček poctivosti*“ Alžběty z Harasova a Bibiany z Pernštejna. In *Východočeský sborník historický Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích*, 1996, sv. 5, 1996. s. 187-188.

¹⁵¹ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 250.

téměř stejné postavení jako její manžel. Vratislav ji, dle Marka, považoval spíše za rovnocenného partnera, než za podřízenou manželku. Společně budovali jejich rodinné zázemí a zlepšovali si své postavení ve společnosti. Manželské soužití bylo založeno na vzájemném respektu a spolupráci. Vratislav své ženě v mnohých věcech vycházel vstříc, což byl v raném novověku nový prvek manželství. Například komunikace na Pernštejnském dvoře probíhala ve španělštině. Jejich potomci se následně vedle španělštiny učili také německy a česky. Ale z dochované rodinné korespondence je zřejmé, že rodina spolu komunikovala výhradně španělsky. Marie Manrique na Pernštejnský dvůr přenesla také španělský styl odívání. Ze Španělska byly dovezeny také rodinné knihy, zbraně a služebnictvo mělo za úkol servírovat pokrmy dle středomořské kuchyně.¹⁵²

Knihy, které byly dovezeny ze Španělska, se staly součástí rodové knihovny Pernštejnů. Po smrti Marie Manrique bylo v pernštejnské knihovně 1068 svazků. Tento počet byl uveden v inventáři, který se dochoval v lobkovickém archivu. Některé knihy z pernštejnské sbírky byly darované jezuitům v Klementinu a některé přešly prostřednictvím dědictví do rukou Polyxeny z Pernštejna, která knihy zahrnula do sbírky rodové knihovny Lobkoviců. Ve fondu Roudnické lobkovické knihovny nebyly nalezeny knihy, které by na sobě nesly jakékoliv vlastnické označení rodu Pernštejnů. Ale byly zde objeveny rukopisy, které na přední desce nesou supralibros, kterým si některé své knihy označovala Marie Manrique. Supralibros, které je přisuzováno Marii Manrique je věž na mořském útesu, do které dují dva obličejové a v oválu je napsané *In concussa manet* nebo-li *Odolá větru, bouři*.¹⁵³

Jaroslava Kašparová k tomuto souboru španělských knih formulovala několik charakteristik, které mají podpořit její hypotézu, že dochované knihy v Roudnické lobkovické knihovně byly dříve v osobním vlastnictví Marie Manrique. Autorka zmiňuje, že se s podobným supralibros setkala pouze v Roudnické lobkovické knihovně. Ve výjimečném případě v pražské lobkovické knihovně. Celý soubor

¹⁵² Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 66-68.

¹⁵³ Kašparová, Jaroslava. *Ke knihovně Marie Manrique de Lara (se zřetelem k tiskům španělským)*. In Vorel, Petr. *Pernštejnové v českých dějinách*. s. 299-301.

knih je psán ve španělštině, kromě dvou svazků psaných portugalsky.¹⁵⁴ Kašparová se domnívá, že základem osobní knihovny Marie Manrique byly knihy, které si s sebou přivezla do Čech jako věno. Tyto knihy pak pro paní z Pernštejna představovaly pouto s rodnou zemí, kulturou a jazykem. Také pro ni mohly symbolizovat určitou duchovní podporu v nové zemi.¹⁵⁵

Obsah knižní sbírky byl rozmanitý. Ve sbírce se vyskytují knihy náboženského charakteru, překlady antické a římské literatury, historická díla nebo také lékařské spisy. Z římské literatury se ve sbírce vyskytuje například Seneca a spis *O přátelství* od Cicerona. Dále je ve sbírce zahrnut lékařský spis od Dioscorida, *Židovské války* od Josefa Flavia a také několik cestopisných či zeměpisně-historických spisů, které obsahují zprávy a popisy Afriky, svaté země, Kypru nebo Číny. Jaroslava Kašparová uvádí, že jedním z oceňovaných cestopisů, který se ve sbírce nachází je portugalsky psaný cestopis do *Země kněze Jana* od Franciska Álvarese. Z tvorby renesančních myslitelů se ve sbírce vyskytují dvě díla od Erasma Rotterdamského.¹⁵⁶

V seznamu španělských tisků Roudnické lobkovické knihovny lze k jednotlivým dílům nalézt podrobnější informace související například s místem vydání dané knihy. Dále zde lze nalézt informace o autorovi, překladech a umístění dané knihy v souboru španělských knih. Zároveň je zde popis vazby. Z detailních popisů knižních vazeb se lze dočíst, že na některých knihách se vyskytuje například exlibris Ferdinanda Filipa, pátého knížete z Lobkovic, vévody zaháňského. Také je zde možné vidět vyobrazení rodových erbů nebo podpis tiskaře. U několika knih je jako označení tiskaře uveden popis dřevořezu, který je vystižen takto „*v oválné kartuši čáp krmí mládě na hnízdě.*“¹⁵⁷

Vedle zvelebování rodového sídla, šíření španělských tradic, zvyklostí, podpory umění a současně sbírání uměleckých předmětů a knih, musela Marie Manrique v průběhu manželského soužití s Vratislavem z Pernštejna čelit

¹⁵⁴ Kašparová, Jaroslava. *Ke knihovně Marie Manrique de Lara (se zřetelem k tiskům španělským)*. In Vorel, Petr. *Pernštejnové v českých dějinách*. s. 302.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 307.

¹⁵⁶ Tamtéž. s. 305-306.

¹⁵⁷ Kašparová, Jaroslava. *Soupis jazykově španělských a portugalských tisků Roudnické lobkoviczké knihovny 1501-1800. Dodatky*.

také rodinným problémům v Itálii, které mohly ohrozit pověst celé její rodiny v Českém království. Isabela Briseño, matka Marie, v Itálii podporovala přívržence reformovaných církví a stala se tak objektem zájmu italské inkvizice. Isabela v Itálii sice měla své patrony u milánského rodu Gonzagů či ve Ferrare u Renaty Francouzské, ale ani tato opora nemohla Isabelu a její rodinu ochránit před udavači, kteří její smýšlení nahlásili inkvizici. Isabela se pokoušela hledat pomoc také u habsburského dvora ve Vídni a samozřejmě u své dcery Marie Manrique. Avšak zde se nesešla s pochopením, a jak uvádí Pavel Marek, po krátkém pobytu u vídeňského dvora Isabela odjela do Tübingenu. Důvodem Isabelina brzkého odjezdu mohlo být zklamání z tamější náboženské situace či obava, že by mohla své dceři ohrozit její postavení u dvora. Zbytek svého života Isabela strávila v exilu, sama bez rodiny a závislá na finanční podpoře svých protestantských přátel.¹⁵⁸

Po Isabelině smrti byl problém s jejím vyznáním ještě větší. Inkvizice po její smrti zahájila proces a chtěla Isabelu posmrtně odsoudit jako kacířku. Tato skutečnost představovala pro její děti velikou hrozbu, jelikož její potomci měli být vyslýcháni inkvizicí a prověřováni, zda nejsou oddáni stejné víře, jako předtím jejich matka. Do tohoto procesu následně zasáhla samotná, v té době již císařovna, Marie Španělská a zastala se Isabelina syna Juana Manriqueho, jako svého věrného služebníka. Marie Španělská tímto krokem chtěla současně zamezit případnému vyslýchání Marie Manrique a jejího manžela Vratislava. Inkviziční vyšetřování by mohlo oba manžele poškodit a ukončit tak jejich kariéru u císařského dvora.¹⁵⁹

Celkově by se dalo říct, že Vratislav z Pernštejna byl jedním z prvních českých šlechticů, který se významným způsobem zasadil o spojení Českého království a španělského prostředí. Učinil tak nejen prostřednictvím věrné služby na dvoře Habsburků, ale také sňatkem se španělskou aristokratkou a současně dvorní dámou Marií Manrique. Tento sňatek mu poskytl příležitost se stát jedním z předních vůdců a zastánců španělských zájmů v Čechách. Jeho žena, jako manželka českého kancléře, měla možnost prostřednictvím svého působení

¹⁵⁸ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 69-74.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 74-77.

u královského dvora a také prostřednictvím svého vlastního fraucimoru šířit španělské zvyklosti, tradice a katolickou víru v českém prostředí.

Ačkoliv měla Mariina matka problémy s italskou inkvizicí, která ji posmrtně označila za kacírku, tak si Marie Manrique nenechala své postavení ve společnosti jakkoliv pošpinit a i nadále si udržela významné postavení v Čechách a byla silným pojítkem mezi Vídeňským dvorem a Španělskem. Její vlivné postavení u dvora dosvědčuje také skutečnost, že byla blízkou přítelkyní Marie Španělské. Po královnině návratu do Španělska v roce 1581, převzala její politický a kulturní vliv na Vídeňském dvoře právě Marie Manrique. „*Její význam byl natolik veliký, že jí dokonce i suverénní vládci italských států zasílali hodnotné dary, aby si získali její podporu v nejrůznějších politických záležitostech.*“¹⁶⁰ Marie si u Vídeňského dvora získala důvěru i u samotného císaře Rudolfa II., který ji seznamoval i s některými svými politickými a mocenskými plány. Současně například Pavel Marek uvádí, že po smrti Vratislava z Pernštejna, se Rudolf II. snažil Marii pomoci vyváznout z finančních problémů perňštejnského rodu. Marie Manrique byla zároveň jedna z mála lidí, s kterými císař Rudolf II. udržoval kontakt, když začínal upadat do melancholie a uzavírat se před veřejností.¹⁶¹

I když tedy byla Mariina matka jiného náboženského smýšlení, tak měla své dceři co nabídnout. A to bylo zanícení a vytrvalost. Obě ženy si během svého života šly za svým cílem. Obě dokázaly zajistit svým dětem vhodné partnery, kteří jim poskytnou dobrý život a obě pevně stály za svým náboženským přesvědčením. Marie Manrique svoji katolickou zbožnost uplatnila u habsburského dvora a prostřednictvím svého silného společenského postavení ji šířila dále. Její matka tuto možnost ve své době neměla, ale až do konce svého života se své víry nevzdala. A to i přesto, že to pro ni znamenalo, že se musí vzdát veškerých kontaktů se svojí rodinou a žít sama v exilu.

¹⁶⁰ Marek, Pavel a Pražáková, Kateřina. *Sňatkové strategie se zahraniční šlechtou*. In Bůžek, Václav a kol. *Světy posledních Rožmberků*. s. 161.

¹⁶¹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 239.

3.1.3 Pernštejnský dvůr jako centrum společensko-kulturního dění

Vedle posmrtného odsouzení vlastní matky italskou inkvizicí se Marie Manrique a její rodina musela roku 1582 vypořádat ještě s větším zásahem. Tím byla náhlá smrt jejího manžela Vratislava z Pernštejna. Smrt českého kancléře představovala pro celý rod nejen emocionální otřes, ale také počátek větších finančních problémů. Vratislavův syn a současně nový vládce rodu si však s touto situací nevěděl rady. Dlouholetý pernštejnský úvěr, který několik let pokrýval rodinné dluhy, se zhroutil, a pernštejnské dcery neměly dostatek prostředků na svá věna. Následně celému rodu pomohl samotný císař, španělsí velvyslanci¹⁶² a katoličtí šlechtici.¹⁶³

Všechny Pernštejny se na svoji dobu vdávaly poměrně pozdě. Alžběta z Pernštejna se vdávala v jednadvaceti letech a Johanka z Pernštejna až v osmadvaceti letech. Hlavní důvod byl zejména problém najít ženicha, který by splňoval veškeré požadavky paní rodu. Správný ženich musel být urozený, bohatý, katolicky smýšlející a také byl nucen akceptovat možnost, že vyplacení věna může trvat i několik let. Nicméně i takovéto komplikace Marie Manrique překonala a dokázala svým dcerám nalézt dobré partie a většina dcer byla nakonec provdána za cizince.¹⁶⁴ Již dříve zmíněná Alžběta z Pernštejna, která byla dvorní dámou francouzské královny Alžběty Habsburské, se provdala za Albrechta z Fürstenberka. Nejmladší z dcer Vratislava z Pernštejna Bibiana z Pernštejna (Obr. 8) se ve svých devatenácti letech provdala za italského markýze Francesca Gonzagu de Castiglione.¹⁶⁵

Bibiana z Pernštejna bývá v pramenech uváděna jako jediná Pernštejnka, která se vdávala z lásky. Se svým budoucím manželem se seznámila v Praze u královského dvora, když se zde její nastávající pokoušel získat zpět mantovské vévodství.¹⁶⁶ Francesco Gonzaga Bibianě psal také milostné dopisy a verše.

¹⁶² Například španělský velvyslanec Guillén de San Clemente.

¹⁶³ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 29.

¹⁶⁴ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 262-265.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 264-265.

¹⁶⁶ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 264-265.

Na jedné z dochovaných knih je od Gonzagy milostné vyznání¹⁶⁷, kde píše, že by chtěl s Bibianou strávit zbytek života.¹⁶⁸

V rodové knihovně Pernštejnů byla ještě jedna kniha, kterou Bibiana z Pernštejna získala darem. A tím bylo dílo „*Křesťanských pobožných panen věneček poctivosti*“ od Lukáše Martinovského.¹⁶⁹ Tuto knihu Bibiana obdržela od své přítelkyně Alžběty Homutové z Harasova. Tato kniha byla určena pro mladé neprovdané dívky. Dílo je laděno v duchu nábožensko-vzdělávacím. Autorovým záměrem bylo kazatelsky zapůsobit na mladé dívky a vést je k mravnému, zbožnému a příkladnému způsobu života. Aby bylo výchovné působení na mladé dívky účinné, tak autor využil alegorického přiblížení.¹⁷⁰ „*Využili symboliky květin a barev: věneček panny je uvit z dvaceti druhů „vonného a ušlechtilého“ kvítí (ctností) rostoucích na zahrádce zvané „pravá církev křesťanská.*“¹⁷¹

Bibiana z Pernštejna na rozdíl od svých sester nebyla vychovávána v císařovně fraucimoru. Místo toho působila na šlechtickém dvoře Rožmberků u své sestry Polyxeny a doprovázela ji na jejích cestách po rožmberských statcích. Polyxena tak měla za úkol své sestře zajistit vzdělání, společenské postavení a najít ji ženicha.¹⁷²

Bibianina matka Marie Manrique udržovala kontakt se společenským děním prostřednictvím Pernštejnského salónku, který byl provozován v Pernštejnském paláci¹⁷³ na Pražském hradě. Marie, jako paní domu a vdova po Vratislavovi z Pernštejna, byla vůdčí osobností Pernštejnského salónku. Současně zde byla po většinu času obklopena svými dcerami a snachou. Tento salón se tak ve své době stal společenským centrem katolické a pro-španělsky orientované české šlechty.

¹⁶⁷ Kniha s těmito milostnými verši byla nalezena ve sbírce Národní knihovny v Praze. Dílo je od španělského historika Pedra Mejía z 16. století. Spis nese název „*Historia imperial y cesarea*“ (*Dějiny imperátorů a císařů*). In Kašparová, Jaroslava. „*Křesťanských pobožných panen věneček poctivosti*“ Alžběty z Harasova a Bibiany z Pernštejna. In Východočeský sborník historický Pardubice. s. 188.

¹⁶⁸ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 246.

¹⁶⁹ Luteránský kněz.

¹⁷⁰ Kašparová, Jaroslava. „*Křesťanských pobožných panen věneček poctivosti*“ Alžběty z Harasova a Bibiany z Pernštejna. In Východočeský sborník historický Pardubice. s. 189-190.

¹⁷¹ Tamtéž. s. 190.

¹⁷² Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 246.

¹⁷³ Dnešní Lobkovický palác na Pražském hradě.

Zároveň se Pernštejnské dům stal vyhledávaným místem cizinců, kteří v tuto dobu navštívili Prahu.¹⁷⁴

Jedním z cizinců, který navštívil Prahu v době císaře Rudolfa II., byl Pierre Bergeron. Ten měl možnost přijet do Prahy s francouzskými diplomaty, kteří žádali o audienci u Rudolfa II. Během čekání na audienci u císaře měli francouzští diplomaté možnost se seznámit s politickým a společenským klimatem pražského dvora. „*Seznámili se téměř se všemi vlivnými postavami dvorské politiky, pronikli do domácností a salónů dvorské aristokracie, zúčastnili se různých domácích slavností, hostin a radovánek.*“¹⁷⁵ Měli tak příležitost nahlédnout do každodenního života pražské šlechty a také načerpat informace o soukromém životě samotného císaře. Pierre Bergeron o tomto čase stráveném v rudolfínské Praze sepsal soukromé svědectví, které dnešním historikům umožní analyzovat pohled francouzského diplomata na život v Praze na počátku 17. století. Bergeron byl nejvíce zaujat císařským dvorem a významnými aristokratickými centry v Praze.¹⁷⁶

Vedle dvorských a šlechtických záležitostí se ve svých zápiscích věnoval také popisům jednotlivých měst, kterými v Čechách s celou družinou projížděli. Vykresluje například geografické rozložení města a jeho okolí.¹⁷⁷ Zároveň také zmiňuje, jaké náboženství lidé v dané oblasti vyznávají, nebo píše o tom, co je v dané oblasti dobré¹⁷⁸ nebo naopak nedostatečné.¹⁷⁹ Například v zápise z 13. 7. 1600 zmiňuje katolické město Plzeň a popisuje náměstí s velikým kostelem, které je podle jeho slov krásné. V souvislosti s tímto městem Bergeron zmiňuje skutečnost, že nedávno se do Plzně uchýlil samotný císař, který odjel z Prahy kvůli propuknutí

¹⁷⁴ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 265.

¹⁷⁵ Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 39.

¹⁷⁶ Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 39-40.

¹⁷⁷ „*V sobotu 15. července jsme ujeli velikou míli neschůdnou cestou s převysokými zalesněnými kopci z obou stran, a pak jsme se dostali do pěkného úrodného kraje*“ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 43.

¹⁷⁸ „*Jako všude v Německu, je tu velmi dobrý chleba a vesnice jsou v těch končinách katolické.*“ In Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 43.

¹⁷⁹ „*A nedostane se tam vůbec nic k jídlu ani k pití, což jest v Čechách dost obvyklé, hlavně co se týče vína. To je tu velmi drahé pro nedostatek vinic; nespatriji jsme ani jedinou od chvíle, kdy jsme vjeli do Čech.*“ In Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 43.

epidemie moru. Z tohoto záznamu se může dnešní historik dozvědět také, že Bergeron hodnotí český jazyk jako „lahodnější než jazyk německý.“¹⁸⁰

Kromě takovýchto záznamů z cest, se může čtenář dozvědět také informace z aristokratických kruhů pražské šlechty, která se stala Bergeronovým objektem pozorování. V souvislosti s rodem Pernštejnů se v zápiscích vyskytuje markýz z Castiglione. Bergeron píše, že má markýz jednání s císařem, maršálem a že se během svého pobytu v Čechách oženil s velmi krásnou paní¹⁸¹ z domu Pernštejnů.¹⁸² Dále je zde také zmíněna Alžběta z Pernštejna¹⁸³, která je chválena za svoji skvělou znalost češtiny, němčiny, italštiny, španělštiny, latiny a francouzštiny.¹⁸⁴ Ta se v Pernštejnském salónku těšila vyššímu postavení než její sourozenci, protože udržovala přátelský vztah s francouzskou královnou Alžbětou Habsburskou. Současně se její manžel Albrecht z Fürstenberka stal dalším spojovacím článkem mezi rodem Pernštejnů a císařským dvorem.¹⁸⁵

Francouzští diplomaté v sídle Pernštejnů navštívili také již ovdovělou Polyxenu z Pernštejna a následně i mladší paní z Pernštejna neboli Marii Manrique de Mendoza¹⁸⁶, vdovu po Janovi z Pernštejna.¹⁸⁷ Samotný Pierre Bergeron pak chodil navštěvovat mladší paní z Pernštejna (Obr. 9) a pomáhal jí osvojit si francouzský jazyk. Ona mu na oplátku dávala lekce z italského jazyka. Současně se Bergeron zajímal o život aristokratické vdovy. Ve svých zápisech píše, že ovdovělá paní z vysokého rodu, se nemůže jen tak opět provdat. Žena dokonce nesmí ani sama vycházet z domu. „Obvykle je těmto vdovám dovoleno dávat si sloužit mši ve vlastních komnatách, které jsou vždy potaženy sukem stejné barvy, jako je šat, který nosí po celý zbytek života.“¹⁸⁸ Bergeron následně navštívil mladší paní

¹⁸⁰ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 42.

¹⁸¹ Bibiana z Pernštejna.

¹⁸² Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 48.

¹⁸³ V textu zmíněna jako ovdovělá hraběnka z Fürstenberka. Alžběta z Pernštejna bývá v některých textech označována také jako Eliška z Pernštejna.

¹⁸⁴ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 56-57.

¹⁸⁵ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 151.

¹⁸⁶ S mladší Marií Manrique byly spojené různé milostné a politické aféry, které měly údajně probíhat v Pernštejnském salónu. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 119.; Jejím otcem byl Juan Manrique de Mendoza, který byl bratrancem Marie Manrique z Pernštejna.

¹⁸⁷ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 56-57.

¹⁸⁸ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 67.

z Pernštejna ještě několikrát. Naposledy ji byl navštívit 15. srpna roku 1600, kdy se byl rozloučit se všemi pernštejnskými dámami a při této příležitosti mu mladší paní z Pernštejna darovala prsten, aby ještě dlouho vzpomínal na svoji návštěvu v Praze. Ke svému odjezdu z Prahy se Bergeron vyjádřil takto „*Prahu jsme opouštěli s větší lítostí než kterékoliv jiné město na světě předtím, a podobný cit jsme zanechali v myslích našich přátel, především pražských paní.*“¹⁸⁹

S ovdovělou mladší Marií Manrique de Lara je spojeno i několik pikantnějších historek, které v té době kolovaly v aristokratických kruzích. Marie je spojována zejména s Karlem z Lichtenštejna,¹⁹⁰ který patřil k významným věřitelům císaře Rudolfa II. Byl čelním představitelem císařské tajné rady a pouze v malé míře byl ochotný vycházet vstříc požadavkům španělsko-papežské skupiny.¹⁹¹

I když Karel z Lichtenštejna nechtěl příliš spolupracovat s představiteli pro-španělské strany, tak se nechal zlákat tehdejší proslulostí Pernštejnského salónu. Lichtenštejn znal hlavní smysl pernštejnského dvora. Věděl, že tón salónu je určen pro-španělskou politikou a katolickým náboženským přesvědčením. Ale i přesto salón navštívil. Měl zde možnost potkat jak známé kavalíry, tak nové tváře šlechtického dvora. Avšak hlavní tváře, které Lichtenštejna zajímaly, byly pernštejnské dámy. „*Mluvily s kavalíry i s duchovními s naprostou sebejistotou, ale přemírou zbožnosti, vypěstovanou v dokonalou pózu, zůstávaly nedostupné jakýmkoliv náznakům mravní volnosti.*“¹⁹² Ale mladší Marie de Lara byla jiná než pernštejnské dívky. Těšila se obdivu mužů a radovala se z jejich galantního dvoření. Tím nejspíš, podle Josefa Janáčka, mladá vdova zaujala Karla z Lichtenštejna, když poprvé navštívil Pernštejnský salón. Postupem času šlechtic začal salón navštěvovat pravidelně a následně se Marii dvořil i veřejně, což způsobilo ve společnosti značný rozruch, protože byl ženatý.¹⁹³

¹⁸⁹ Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. s. 72-73.

¹⁹⁰ Karel z Lichtenštejna (1569-1627) – Přijel z Moravy s vysokými ambicemi a silnou touhou pracovat u dvora. Asi půl rok před odjezdem do Prahy konvertoval ke katolictví. Byl spolužákem Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic na univerzitě v Sieně. In Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 122-123.

¹⁹¹ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 122-124.

¹⁹² Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 124-125.

¹⁹³ Tamtéž. s. 127-128.

Dalo by se očekávat, že Marie, jako věrná katolička, bude od svého zpovědníka a papežského nuncia pokárána. Avšak pro katolické představitele byl Karel z Lichtenštejna zdrojem důležitých informací. Karel Marii sděloval i ty nejtajnější dvorské záležitosti, které pak ona sdělovala katolickým představitelům. Marie tak podle nunciových pokynů vyzvídala informace nebo dokonce podněcovala některé Lichtenštejnovy politické kroky.¹⁹⁴

Také ze zápisků Pierra Bergerona se lze dočíst, že dámy na svém dvoře nehostily pouze francouzské diplomaty, ale že se v Pernštejnském domě v jeden čas vyskytovalo i několik velvyslanců z různých zemí. Prostřednictvím svědectví Pierra Bergerona je možné vidět, že pernštejnské dámy uměly cizince zaujmout svojí duchaplností, společenskou orientovaností a také vzdělaností. Otvírala se zde tak možnost k debatám o zahraniční politice či o tom, jakým způsobem byl který velvyslanec přijat u císařského dvora a jak tam probíhala následná jednání. Větší množství diplomatů, politiků či velvyslanců na jednom místě také způsobovalo vznik a šíření různých intrik a spekulací.

*„Společenstvo pernštejnských vdov a krásných, ale stárnoucích děvčat na vdávání představovalo pomyslný ostrov španělské kultury a také zbožnosti uprostřed rudolfínské Prahy.“*¹⁹⁵ Postupně toto místo nebylo pouze prostředím, kde bylo možné nahlédnout do španělské kultury a způsobů katolické zbožnosti na českém území, bylo to zároveň místo, kde se konaly politické debaty. Střetávaly se zde, jak šlechtici z Čech, tak například španělští velvyslanci. Klidné prostředí Pernštejnského salónu jim poskytovalo vhodné podmínky pro budování klientských vazeb a vytváření politických akcí. Marie Manrique tak prostřednictvím Pernštejnského salónku udržovala silný politický význam celého rodu Pernštejnů.¹⁹⁶

Podle Pavla Marka by se Pernštejnský salón dal chápat jako náhrada za chybějící dvůr císařovny. Mladé šlechtičny obvykle nacházely své budoucí manžele prostřednictvím působení ve fraucimoru u královny či císařovny. Po smrti Marie Španělské však mladé šlechtičny tuto možnost pozbyly, protože nový král a císař

¹⁹⁴ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 129.

¹⁹⁵ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 265.

¹⁹⁶ Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. s. 266-267.

Rudolf II. neměl manželku. Marie Manrique byla ale rozhodnuta své neprovdané nebo ovdovělé dcery dobře provdat a tak se obklopila vlastním fraucimorem a prostřednictvím činnosti Pernštejnského salónku se pokusila nahradit postrádající královnin fraucimor.¹⁹⁷

Proto byl Pernštejnský salón často nazýván také jako Pernštejnský fraucimor. Vedle primární funkce najít dcerám vhodné partie, nabyl salón také funkci politickou. Politická orientace salónu byla zapříčiněna jeho mezinárodním rázem. Uskutečňovaly se zde vybrané konverzace smysluplné hovory o zásadních tématech v kruzích katolické šlechty. Šlechtici na toto místo chodili načerpat nejnovější zprávy ze společensko-politického dění z Vídně, Říma a Madridu.¹⁹⁸

Dle Josefa Janáčka se však nedá předpokládat, že by byly pernštejnské ženy přímými účastnicemi politických debat. Pernštejnské ženy podporovaly politické aktivity představitelů katolické strany, byly schopné se orientovat ve složitých politických otázkách, ale nelze jim, podle Janáčka, přisoudit iniciativa v politickém dění. Aktéři zásadního politického dění se v Pernštejnském paláci objevovali častěji než v jiných panských sídlech. Obdivovali zde inteligenci a všeobecný přehled pernštejnských žen, ale vysokou politiku nakonec diskutovali pouze mezi sebou. „*V posledních letech 16. století představoval perštejnský salón jeden z opěrných bodů katolické politiky.*“¹⁹⁹ Za pomoci aktivní podpory mezinárodních katolických zájmů tak mohla Marie Manrique zajistit své rodině přední místo ve společnosti i v době nejvyšší finanční krize celého rodu.²⁰⁰

¹⁹⁷ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie.* s. 237-239.

¹⁹⁸ Janáček, Josef. *Ženy české renesance.* s. 112.

¹⁹⁹ Tamtéž. s. 117-118.

²⁰⁰ Janáček, Josef. *Ženy české renesance.* s. 118.

4 Šlechtična jako „správná manželka“

Česká šlechtična měla od počátku 16. a v průběhu 17. století prakticky všechny výhody majetkových práv. Žena se stala paní domu a měla tak možnost vládnout na rodinných statcích. „*Dopisuje si se správci statků, uděluje jim pokyny o osevu i sklizni, vydává řády poddanské i cechovní, uděluje milosti i privilegia.*“²⁰¹ Žena měla ve většině případů ve správě statky svého manžela či jako již zaopatřená vdova skrze další sňatek rozšiřovala své vlastní pozemky. Prostřednictvím správy manželových statků se ženy více přiblížily manželově postavení. V některých manželstvích, která nebyla založena pouze na majetkových výhodách, pak mohlo mezi manželi docházet k vzájemnému porozumění. Žena tak měla možnost přiblížit se postavení svého manžela v rodinné domácnosti. Někteří manželé pak měli na svých statcích podobné možnosti ve vydávání rozkazů. Prostřednictvím této správy se u žen následně rozvinula obliba psaní dopisů. Do té doby to byla převážně mužská záležitost, ale na přelomu 16. a 17. století mají již i šlechtičny možnost psát dopisy. Avšak česká šlechtična v renesanční epoše nepřipomíná typickou urozenou dámu, která je v této době například v italských městech. Důvod je takový, že v důsledku husitského hnutí a reformačních myšlenek v českém prostředí se zde „klasický duch“ renesance opozdil. Žena raného novověku byla spojena s důrazem na národní cítění. Hlavní představitelkou této doby je Anna Jagellonská, manželka Ferdinanda I. Habsburského, která je do dnešní doby spojována s královským letohrádkem Belvedér²⁰², který je v dnešní době již běžnou reprezentací renesance.²⁰³ V této renesanční stavbě lze spatřit již počáteční vliv italské renesance, který se postupně rozšiřoval do zaalpské Evropy.

Renesanční představa o ženě a další klasické myšlenky a ideje, které jsou obecně spojované s renesančním cítěním, se na českém území objevují až vlivem

²⁰¹ Stloukal, Karel. *Žena v českých dějinách*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 18.

²⁰² Jan Bažant uvádí, že informace o tom, že byl letohrádek vystavěn pro Annu Jagellonskou, se objevuje až v 19. století a to pouze v česky psaných průvodcích. Anna Jagellonská byla během národního obrození prezentována jako česká královna, která na smrtelné posteli prosila svého manžela, aby byl na české země milostivý. Češi tak v době národního obrození Belvedér spojovali s českou královnou, která chtěla bojovat za český národ a ne s rakouským rodem Habsburků, od kterého se chtěli v té době distancovat. Důsledkem toho je opomenutí nejspíš pravděpodobnějšího záměru výstavby Belvedéru, a to reprezentovat panovníka a ukázat jeho mocenskou a politickou sílu. In Bažant, Jan a Bažantová, Nina. *Pražský Belvedér*. s. 31-35.

²⁰³ Stloukal, Karel. *Žena v českých dějinách*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 18-19.

italské a španělské společnosti. Španělský vliv lze spojit zejména s příchodem královského dvora Marie Španělské a Maxmiliána II. Následně pak také u dvora Rudolfa II. Zde, v řadách dvorních dam, si čeští šlechtici vybírali své budoucí manželky. Jejich dcery pak byly vychovávány v duchu české i španělské výchovy. Jednou z dcer smíšeného manželství byla i Polyxena z Pernštejna.²⁰⁴

České země se tedy již koncem 16. století otvíraly zahraničním šlechticům a rod Pernštejnů byl jedním z prvních, který spojil své síly se zahraničním rodem. Po roce 1620, kdy mohl panovník udělovat zahraničním šlechticům obyvatelské právo bez souhlasu stavů, se příchod zahraniční šlechty zvýšil. Panovník zde cizincům přiznal šlechtické tituly a daroval jim do zástavy či přímo do vlastnictví pozemky, které předtím zabavil svým odpůrcům. Vztah české šlechty k těmto novým šlechticům byl často odvozen z předchozí osobní zkušenosti z ciziny – kavalírské cesty, studium na zahraniční univerzitě, služba na císařském dvoře či v královnině fraucimoru. Postupně se prostřednictvím sňatkové politiky vytvořila nadnárodní spojení.²⁰⁵

V raném novověku si nejen šlechtičny, ale celé šlechtické rody uvědomovaly své urozené postavení a ojedinělé místo ve společnosti. Bylo nutné o své urozené postavení neustále „bojovat“ a současně ho prezentovat na veřejnosti. Svoji urozenost dávali na odívání prostřednictvím svého životního stylu, způsobu oblékání, bydlení či trávením volného času.²⁰⁶ Pokud si chtěl šlechtic či šlechtična svůj titul zachovat, tak museli stále pečovat o svoji pověst, zachovávat si dobré styky s dalšími šlechtici a udržovat si, alespoň na venek, aristokratický způsob života. Prostřednictvím špatného vystupování mohla být ohrožena reputace celého rodu. Na urozený původ bylo nutné nezapomínat také při výběru partnerů. V tomto ohledu musely být opatrné zejména ženy, kterým se sňatkem mohlo změnit postavení ve společnosti. Možnost sňatku se společensky nižším šlechticem tedy, u slečen z předních šlechtických rodů, nepřicházela v úvahu.²⁰⁷

²⁰⁴ Stloukal, Karel. *Žena v českých dějinách*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 19-20.

²⁰⁵ Bůžek, Václav. *Člověk českého raného novověku*. s. 97-98.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 86.

²⁰⁷ Bůžek, Václav. *Člověk českého raného novověku*. s. 97.

4.1 Instituce manželství

Manželský sňatek byl v 16. a 17. století zejména křesťanským konceptem. Manželství bylo představováno jako Boží záměr, který měl odpovídat Božímu řádu, řádu stvoření. Za hlavu rodiny byl považován muž, který byl zároveň správcem, živitelem a představitelem duchovního života. Manželství bylo prezentováno především jako ideální prostředí pro narození a výchovu dítěte, které by tak mohlo zajistit budoucí generaci. Postupně se prostřednictvím kázání, příruček či veršů začala šířit představa manželství, kde byla již snaha vymezit roli muže a ženy.²⁰⁸

Příručky týkající se manželského svazku nebo knihy s instrukcemi pro „správnou“ ženu a manželku bylo možné nalézt i v rodinných knihovnách českých šlechtických rodů. Například v rodové knihovně Rožmberků se vyskytovala tato díla, Johannes Freder *Čest a nevina pohlaví ženského aneb dobré důvody pro uzavření sňatku v Čechách 16. století*²⁰⁹, Thomas Günther *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám*²¹⁰, *O svornosti manželské*²¹¹, Jan Kocín z Kocinetu *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*²¹² a Jan Thadeus *Vysvětlení o stavu manželském*²¹³.

Jako příklad manželské příručky, která se nacházela na českém území a v rodových knihovnách předních šlechtických rodů lze uvést dílo *O svornosti manželské* od Jana Rosaciuse Sušického.²¹⁴ Kniha se snaží prezentovat ideální manželský vztah, který je založený na svornosti. Svornost je dle autora, „*když dva aneb více jich jednostejným srdcem, myslí i řečí vespolek se snášejí, a to ve věcech dobrých, které nejsou proti vůli a přikázání Božímu.*“²¹⁵ Manželé by společně měli pečovat o jednotu srdce, myslí a řeči, která je základem jejich vztahu. Aby vztah

²⁰⁸ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 737.

²⁰⁹ Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 275.

²¹⁰ Tamtéž s. 276.

²¹¹ Tamtéž. s. 282. V seznamu Rožmberské knižní sbírky je tato kniha uvedena bez autora. Dnes je však autorství tohoto díla přisouzeno Janu Rosaciusevi. Dílo *O svornosti manželské* lze nalézt v knize *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží* od autorek Jana Ratajová a Lucie Storchová.

²¹² Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 283.

²¹³ Tamtéž. s. 302.

²¹⁴ Zemřel 29. 11. 1584 v Kolíně. Mistr, univerzitní profesor, písař, latinský básník.

²¹⁵ Rosacius Sušický, Jan. *O svornosti manželské*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 13.

mohl plně fungovat a být stabilní, tak musí být dodržovány dvě základní podmínky, které se vzájemně podmiňují – žena by měla být svému manželovi poddána a muž by měl svoji manželku milovat. Tyto dvě podmínky jsou dle autora základem svorného manželství. Pokud by žena odmítla být svému muži poddána, tak by tím současně odmítla Boží řád, což by byl dle tehdejší křesťanské tradice, která vycházela z luteránských myšlenek, silný hřích, za který by měl následovat nejtvrďší trest. Kromě naplňování těchto podmínek manželství by měl současně muž i žena manželský svazek bránit před nástrahami zla.²¹⁶

Autor dále uvádí deset odůvodnění, proč by žena měla být poslušna a poddána svému muži. Pro podložení svých myšlenek využívá biblické prameny. Jednou z příčin poddanského postavení ženy je myšlenka, že žena byla stvořena z muže. Další příčinou je, že muž byl stvořen první. Z jeho žebra byla následně stvořena první žena. Eva dostala od Boha přikázáno, aby měla svého muže v úctě, jelikož díky němu dostala život. Všechny ženy by od té doby měly Evu následovat a mít své muže ve stejné úctě a poddanosti. Žena by měla mít svého muže v úctě a milovat ho, protože je to část jí samé a díky němu může existovat. Zároveň je také kladen důraz, aby muž miloval svoji ženu, protože žena je stejně tak část jeho samého. Každé řádné manželství je spojené stejně, jako byla dříve Eva s Adamem. Prvnímu páru bylo Bohem řečeno, aby se na nikoho jiného neohlíželi a milovali se tak, jako kdyby byli jednou osobou. Zároveň Bůh nařídil, že toto spojení žádný jiný člověk nesmí rozpojit. Z tohoto prvního svazku vyplývá také zákonitost manželského sňatku v raném novověku, kdy bylo manželství požehnáno Bohem. Autor zde uvádí, že Bůh přivádí dohromady každého muže a ženu. Stejně to Bůh udělal, když Adamovi stvořil Evu a dal je tak dohromady.²¹⁷

Představa „jednoho těla“ vznikajícího po uzavření svazku, se následně objevuje v křesťanském manželství. *„Jelikož byli první manželé jedno tělo,*

²¹⁶ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 747-748.

²¹⁷ Rosacius Sušický, Jan. *O svornosti manželské*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 29-34.

*zůstávají jim i jejich následovníci.*²¹⁸ Jana Ratajová ve své studii tuto myšlenku spojuje s tradicí celého a dokonalého člověka neboli androgynního Adama.²¹⁹ Muž a žena jsou si od Boha souzeni a jejich spojením opět vzniká dříve rozdělené androgynní Adamovo tělo. Tím, že jsou manželé k sobě svedeni prostřednictvím božské síly, tak je nemyslitelné, aby byl svazek ukončen či jakýmkoliv způsobem porušen. Bůh muže a ženu svedl dohromady, jsou si tedy souzeni. V manželství je současně kladen důraz na věrnost. Nevěra je zavrženíhodná zejména proto, že druhá osoba je součástí těla někoho jiného. Z myšlenky jednoho těla vychází také vymezení manželské lásky, která závisí na blízkosti a vzájemném odevzdání se obou manželů. Manželská láska má dle Rosacia mnohem větší význam, než láska mezi rodiči a dětmi. Důvod je ve sdílení jednoho těla.²²⁰

Tématika ženské poddanosti se objevila také v dalším díle, které se v raném novověku vyskytovalo na českém území. A to v díle *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně* od Jana Kocína.²²¹ V předchozím díle bylo klíčovým slovem autorových myšlenek slovo „svornost“, které představuje ideální manželský vztah, který je založený na manželské jednotě srdce, mysli a řeči. A v tomto díle, jak již z názvu vyplývá, jsou klíčovými slovy Kocínových myšlenek týkajících se ideálního manželského vztahu, slova „pobožný“ a „rozšafný.“ „*Rozšafný může být muž i žena, rozšafní mohou být i přátelé.*“²²² Význam slova vychází z němčiny a znamená poctivý. V dnešní češtině by slovo „rozšafný“ zahrnovalo ještě významy moudrý, rozvážný, prozíravý či uvážlivý. Autor se tak prostřednictvím tohoto slova snaží vyjádřit dobré stránky pobožné manželky a současně lze tento pojem použít jako charakteristiku všech dobrých křesťanů.²²³

²¹⁸ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 750.

²¹⁹ *Androgynie* je kombinace ženských a mužských charakteristik.

²²⁰ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 750-751.

²²¹ Jan Kocín – 1543-1610, český humanista, absolvent pražské univerzity, kolega Daniela Adama z Veleslavína

²²² Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 757.

²²³ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 757.

Kocín toto dílo napsal v době, kdy se ucházel o ruku své budoucí ženy Magdalény z Úterého. Ta od něj údajně požadovala určitá pravidla, podle kterých by se v jejich svazku mohla řídit. Kocín se tedy rozhodl sepsat knihu, kde postavení ženy spojil převážně s morálními zásadami a rolí manželky. Podle něj žena sňatkem dosahuje svého společenského vrcholu. „*Vdaná žena se povznášela nad všechny ženy neprovdané, získávala nejširší příležitost, aby uplatnila své ambice a dokázala své schopnosti a ctnosti.*“²²⁴ Vzestup ve společenských kruzích ale samozřejmě závisel na manželově postavení. Zároveň však Kocín zdůrazňoval, stejně jako další autoři v jeho době, že žena má podřízené postavení vůči muži. Manžel by měl svoji ženu i přesto milovat, bránit ji a sdílet s ní své problémy jako s přítelkyní.²²⁵

Interpretace ženských ctností je vyložena prostřednictvím 22 písmen hebrejské abecedy. Ke každému písmenu je přiděleno jedno ze Šalamounových přísloví, které má danou ctnost vyjadřovat.²²⁶ Jako příklad lze uvést hned první přísloví v abecedě „*Ženu statečnou kdo nalezne? Nebo daleko nad perly dražší jest cena její.*“ Autor zde zdůrazňuje, že muž by měl za dobrou, šlechetnou a pobožnou manželku neustále děkovat Bohu a milovat ji. Dále uvádí, že ctností takové ženy je, že jí manžel může svěřit do správy své hospodářství, je milostivá, věrná a upřímná. „*Taková žena muži svému v chudobě outočistěm, v zármutku potěšením, v práci obveselením, v nemoci lékařstvím bývá.*“²²⁷ Kocín v tomto prvním Šalamounově přísloví zejména zdůrazňuje, že muž musí být vděčný za dobrou ženu, která mu vždy pomůže, podpoří ho, dokáže se starat o dům, udělovat rozkazy služebnictvu, ale hlavně dokáže dát muži dítě. Dítě, které bude vychovávat, pečovat o něj a společně ho povedou k dobrým ctnostem.²²⁸ Tento první verš abecedy se od ostatních liší zejména tím, že je zde věnována pozornost také muži. A je zde

²²⁴ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 5-7.

²²⁵ Tamtéž. s. 7.

²²⁶ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 756.

²²⁷ Kocín z Kocinětu, Jan. *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 278-279.

²²⁸ Kocín z Kocinětu, Jan. *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 279-281.

důraz na to, že muž je povinen se o svoji ženu, která mu byla dána darem, starat. Zbylé verše abecedy jsou věnovány povinností dobré manželky a hospodyně.²²⁹

Výkladu ctností prostřednictvím Šalamounových přísloví předchází autorova předmluva, kde autor přibližuje, jak postupovat při volbě budoucí manželky. Je zde zdůrazněno, že je to muž, kdo si vybírá manželku a on je ten, kdo jejich společný svazek musí hájit před případnou kritikou. Dále zde zmiňuje, podobně jako Rosacius, že všichni manželé jsou k sobě svedeni Bohem a následně spojeni v jedno tělo, stejně jako Adam a Eva. Každý muž by se měl proto modlit k Bohu, aby mu byla dána darem vhodná žena. Špatné rozhodnutí je, pokud si muž vybírá budoucí manželku pouze podle svého rozvažování, rad přátel nebo kvůli touze po ženině majetku či v důsledku fyzické přitažlivosti. Hledání manželky má být božím vnuknutím, a proto jsou modlitby tím nejdůležitějším článkem při hledání budoucí ženy. Muž, který se neradí s Bohem a nemodlí se k němu, dostane zlou ženu, aby si uvědomil, že dobrá žena je darem.²³⁰

Poddanost a úcta vůči muži se objevuje také v knize *Dvořan* (viz první kapitola). Avšak tam je tento rys nastíněn spíše jako promyšlená a taktická schopnost ženy, která tak dokáže jednat s muži ve společnosti. Castiglione klade více důraz na společenské postavení, kulturní přehled a orientovanost ve společnosti, než na vlastnosti dokonalého manželství. Současně ale zdůrazňuje, stejně jako Rosacius a Kocín, že žena musí dbát o svoji pověst a čest.

Společnost raného novověku měla o ideálním manželském svazku své jasné představy, které byly spojeny s určitými pravidly. Normou bylo, jak bylo výše zmíněno, že žena měla být poslušna svému muži. Po sňatku se žena stala paní domu, kde se snažila svému muži vypomáhat. Zároveň by však měla žena svého manžela reprezentovat a podporovat ho. Muž, zejména pokud byl šlechticem, se neměl příliš zdržovat doma. Jeho úkolem bylo zabezpečit rodinu, vydobýt si postavení v politice či v armádě. Hlavní úlohou šlechtičny tedy bylo zajistit fungování rodinného panství a vhodnou výchovu dětí v době, kdy musel manžel

²²⁹ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 759-760.

²³⁰ Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. s. 757-759.

vykonávat politické či vojenské záležitosti mimo dům. Manželé následně svůj vztah udržovali prostřednictvím vzájemné korespondence. Dochované sbírky dopisů tak předkládají, jaký vztah spolu manželé vedli nebo jaká témata společně řešili.²³¹

Lze předpokládat, že společenská vrstva šlechtičen, která se v raném novověku na českém území formovala, měla k dispozici nejen knižní tituly, které se na české území dostaly z německých oblastí nebo byly vytvořeny přímo zde, ale že měla k dispozici také knihy z kulturních center jako Itálie či Španělsko. Česká šlechtična tak měla možnost skrze četbu těchto a podobných děl zlepšovat svoji pozici jak v rovině manželské, tak v oblasti společensko-kulturní. Žena tím postupně získávala vyšší postavení a vliv. V dochované korespondenci lze doložit, že někteří muži se svými ženami již neřešili pouze obvyklá témata týkající se domácnosti a rodiny, ale částečně svým manželkám odhalili témata svých pracovních záležitostí u dvora či politické otázky. Tato podoba české šlechtičny se začala utvářet s přílivem španělských a italských rodů na české území. Snoubením více kultur tak mohla vzniknout šlechtična „nového typu“ – oddaná manželka a obratná šlechtična.

4.2 Polyxena z Pernštejna (1566-1642)

Právě šlechtičnu Polyxenu z Pernštejna (Obr. 10) by bylo možné považovat za jednu z prvních žen v českých zemích v raném novověku, která byla ovlivněna kulturou a výchovou z více zemí. Byla dcerou českého šlechtice Vratislava II. z Pernštejna a španělské šlechtičny a dvorní dámy Marie Manrique.

Polyxena byla vychovávána podobně jako jiné děti ve šlechtických rodinách v raném novověku. Bylo zvykem, že každé dítě mělo svůj pokoj, který byl v blízkosti matčina či poblíž pokojů s ženským služebnictvem nebo fraucimorem. Přibližně do šesti až osmi let byly dívky vychovávány společně s chlapci. Některé šlechtické rody udržovaly blízké spojenecké vazby, a tak u nich probíhala i společná výchova dětí. Avšak rod Pernštejnů podobnou „spolupráci“ neuskutečnil. Zde

²³¹ Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. s. 330-331.

probíhala výchova dětí pouze v okruhu rodinného dvora. Kromě dětských her se děti postupně musely věnovat také studiu. Všechny děti se učily psát a číst. Jako mateřský jazyk měla Polyxena a její sourozenci po matce španělštinu. Zároveň se však děti učily také češtinu a další jazyky. Následně byly pernštejnské děti obeznámeny se základy katolického náboženství a se správným společenským vystupováním.²³²

Po tomto společném „základu“ znalostí a zvyklostí se výuka začala u chlapců a dívek lišit. Chlapci zahájili výuku jízdy na koni, šermu, tance a hudby. Současně jim byl přiřazen soukromý učitel nebo docházeli k učiteli do města. Zároveň měli možnost odjet na studia do jiného města. Mladí šlechtici ze zámožnějších rodů si mohli dovolit vycestovat také do jiné země na kavalírskou výpravu. Naopak dívky byly vedeny spíše k osvojení si ručních prací a vedení domácnosti. Jedním z hlavních cílů mladých šlechticů bylo stát se členkou fraucimoru. Dívky z výše postavených šlechtických rodů, jako byly právě pernštejnské slečny, mohly být již od útlého věku ve fraucimoru své matky. Pernštejnské dívky získaly, jako jedny z mála šlechticů v té době, možnost osvojovat si cizí jazyky a rozšiřovat si své znalosti a vědomosti, a to nejen ve fraucimoru své matky, ale také měly možnost pobývat na císařském dvoře. Dívky byly následně za svoji vzdělanost, znalost jazyků a všeobecný rozhled kladně hodnoceny i zahraničními velvyslanci, kteří navštěvovali císařský dvůr. Obzvláště španělští šlechtici si cenili mladých dívek za jejich znalost španělštiny a kulturní rozhled.²³³

Maria Manrique kladla důraz, kromě španělského jazyka, také na španělskou kulturu, kterou se svým dětem snažila již od dětství přiblížit. Celá rodina nejčastěji pobývala v rodinném sídle v Litomyšli, kde všichni mluvili španělsky. Na pernštejnském dvoře působilo i španělské služebnictvo a nejbližší dvořané byli též ze španělského prostředí. Španělský duch byl dále dotvářen také oblečením, knihami či uměleckými díly, která byla přivážena z Pyrenejského poloostrova.

²³² Ryantová, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. s. 48.

²³³ Tamtéž. s. 48-49.

Pernštejnský dvůr se tak postupně stal centrem španělské kultury a vyhledávaným místem sympatizantů španělsky zaměřených katolíků v českých zemích.²³⁴

Postupně byly všechny pernštejnské dcery provdány. Čtyři sestry se provdaly do zahraničí do knížecích nebo vévodských rodin. Polyxena, která si mezi šlechtou získala stejnou oblibu jako její matka a byla obdivována za svoji krásu, znalosti a společensko-kulturní přehled, se provdala za, o dost staršího českého šlechtice, Viléma z Rožmberka.²³⁵

4.2.1 První manželství

Polyxenin první sňatek²³⁶ s Vilémem z Rožmberka byl z velké části odůvodněn finančním problémem Pernštejnů na jedné straně a touhou po dědici rožmberského panství na straně druhé. Vilém z Rožmberka byl jako nejstarší představitel rodu, zároveň jeho vládcem a v zemi mu náleželo druhé místo po králi. Následně se od představitele rožmberského rodu odvíjela hierarchie urozených pánů. „*Toto právo se opíralo o staré listinné falzum, které vzniklo v polovině 15. století, jimž panovník údajně už roku 1360 potvrdil zřízení vladařství rodu erbu červené pětিলisté růže.*“²³⁷ Vilémovo vysoké postavení v zemi a Polyxenin český a španělský aristokratický původ zapříčily, že se svatba stala velkolepou záležitostí. Svatovítská katedrála se 11. ledna 1587 zaplnila nejurozenějšími šlechtici, aristokraty a nechyběl zde ani císař Rudolf II. Všichni zvědavě přihlíželi okázalé svatbě, která údajně mohla konkurovat královské. Každý aspekt svatby byl promyšlen do posledního detailu. Hostina se následně uskutečnila v Rožmberském paláci na Hradě, kde byli svatebčané opět ohromeni. Velkolepost a zdobnost renesanční architektury byla pro mnohé velmi okouzlující. V interiéru paláce mohli hosté obdivovat mramorové schody, turecké koberce, stěny vyzdobené tkanými

²³⁴ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 29.

²³⁵ Stloukal, Karel. Polyxena z Lobkovic. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 218.

²³⁶ V době svatby bylo Polyxeně 20 let a Vilémovi 52.

²³⁷ Bůžek, Václav. *Člověk českého raného novověku*. s. 85.

i koženými čalouny, reliéfy, zavěšenými obrazy, nábytek, truhly s rožmberským znakem a mnoho dalšího.²³⁸

Sňatek byl schválen oběma rody a podporován samotným královským dvorem. Mladá Polyxena byla představitelkou katolické strany. A z tohoto důvodu královský dvůr a zastánci katolických mocností doufali, že se Polyxena bude snažit svého manžela přiklonit k protireformaci. Vilémovým hlavním záměrem však bylo získat dědice a prostřednictvím sňatkové aliance získat nové politické a společenské výhody. Vilém, vládce rožmberského rodu, nositel Řádu zlatého rouna, svým sňatkem skutečně upevnil vazby s rakouskými a španělskými Habsburky, avšak dědice se nedočkal, jelikož po pětiletém manželství zemřel.²³⁹

Vilém měl během svého života čtyři manželství, ale ani z jednoho sňatku nezískal dědice pro svá panství. Útěchou mu místo toho mohlo být postupné rozšiřování svého panství, čehož docílil prostřednictvím sňatkové aliance. Rožmberk svá panství nejen rozšiřoval, ale také o ně pečoval a přestavoval.²⁴⁰ O značných přestavbách rodinných sídel se zmiňuje ve svých kronikách také rožmberský kronikář Václav Březan. „*Stavěl rád a tím sobě zanechal památky; stavení tato vyzdvihl na Krumlově, v oboře netolické, na Hradě pražském, na Třeboni, na Roudnici.*“²⁴¹ Březan ve svých záznamech věnoval největší pozornost přestavbám Českého Krumlova. V kronice uvádí, že Vilém hrad, který byl již starý, tmavý, ponurý a úzký, ve všech místech zvětšil. Byl tak vytvořen hrad, který byl prostornější a veselejší. Z původního hradu zůstala zachována pouze věž. Kronikář doslova píše, že Vilém zde nechal vše „zgruntu“ vystavět. Byly přestavěny všechny sídelní prostory. Zároveň zde byl vystavěn ozdobný Hrádek²⁴², který se podle Březana jinde v Čechách nenachází a k Horní bráně nechal Vilém vybudovat jezuitskou kolej.²⁴³

²³⁸ Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. s. 22-26.

²³⁹ Marek, Pavel a Pražáková, Kateřina. *Sňatkové strategie se zahraniční šlechtou*. In Bůžek, Václav a kol. *Světy posledních Rožmberků*. s. 161-162.

²⁴⁰ Bůžek, Václav a Jakubec, Ondřej. *Kratochvíle posledních Rožmberků*. s. 8-9.

²⁴¹ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 371.

²⁴² „*Lusthauz nahoře v zahradě nad zámek Krumlovem stavín a toho roku [1555] na místo dohotoven.*” In Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 118.

²⁴³ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 371.

Kromě přestavby panských sídel se rožmberský vladař věnoval také výstavbě rodových rybníků,²⁴⁴ pivovarů²⁴⁵ nebo zakládal předměstí. Konkrétně je v kronice záznam o založení Třeboňského Svinenského předměstí. Vilém zde nechal vybudovat nové domy, které pak prodal lidem, kteří zde mohli žít. Současně zde lidé byli povinni pracovat několik dní v roce a odvádět panovníkovi určitý poplatek.²⁴⁶

Vilém chtěl postupně docílit toho, aby také interiér jeho panských sídel nesl odkaz jeho rodu. Pro tento účel nechal vybudovat erbovní světnici. Byla to rozlehlá místnost, která sloužila k reprezentaci rodu. Vedle kožených tapet, zdobného lustru a kachlových kamen zde byla zásadní malba pod stropem v obvodu celé místnosti. Zde byly namalované ozdobné štíty s erby. Heraldická dekorace měla zobrazovat zásadní postavení Rožmberského rodu ve stavovském společenském zřízení. Rožmberský erb byl umístěn mezi znaky Království českého a Království uherského. K těmto třem předním vyobrazením bylo přidáno 26 erbů, které představovali provázanost rožmberského rodu s dalším významnými šlechtickými rody prostřednictvím sňatkové aliance.²⁴⁷

Kromě zvelebování svých panských sídel se Vilém z Rožmberka věnoval také mecenášské a sběratelské činnosti. Finančně podporoval humanistickou vzdělanost a renesanční kulturu. Zejména pak školství, literaturu, hudbu, divadla a přírodní vědy.²⁴⁸ Dokladem, že Vilém podporoval vzdělání, může být zmínka rožmberského historika, který v rodové kronice poznamenal zápis „*Krumlovská škola stavína*.“²⁴⁹ V červenci roku 1554 měla být dle zápisu v Českém Krumlově postavena škola, která měla být zároveň domovem pro chudé děti. Na celou stavbu měli dohlížet dva úředníci, kteří měli zároveň vyplácet dělníky. Václav Březan uvádí, že rožmberský vladař nechal postavit školu od základů a na své náklady povolal učitele. Učilo se

²⁴⁴ „*Sousedský rybník dělán*.“ In Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 164.

²⁴⁵ „*Pivovarové krumlovský, lomnický a třeboňský stavína*.“ In Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 180.

²⁴⁶ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 164.

²⁴⁷ Bůžek, Václav a Jakubec, Ondřej. *Kratochvíle posledních Rožmberků*. s. 12-15.

²⁴⁸ Tamtéž. s. 8.

²⁴⁹ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. (I). s. 82.

zde hodně chlapců a někteří z nich pak nastoupili na kněžskou dráhu. Následující rok přišel do školy také rektor z pražské školy.²⁵⁰

Fenomén mecenášství sloužil zejména takto vysoce postaveným šlechticům a politikům k sebe prezentaci ve společnosti. Avšak Vilém využíval poznání soudobé vzdělanosti a kultury ve své každodenní politické činnosti ve stavovských úřadech.²⁵¹

4.2.1.1 Knihy na šlechtickém dvoře

Další činností, které se Vilém z Rožmberka věnoval, bylo vybudování rodinné knihovny. Vilém se společně s bratrem Petrem Vokem v polovině 16. století nejvíce zasadili o rozšíření rodové knihovny. Sbírkou knih byla rozšiřována nejen prostřednictvím soukromých nákupů knih, ale také pomocí darů, zisků knižních pozůstalostí či knižních sbírek ze zrušených klášterů. Na počátku 17. století knižní sbírka čítala kolem 10 000 knih. Sbírkou byla původně uložena na rodovém zámku Český Krumlov, ale v důsledku prodeje sídla Rudolfovi II., musely být knihy přemístěny do sídla Třeboň. Zde kvůli stálému narůstání sbírky, nechal Petr Vok vystavět samostatnou budovu. Postupně byl k celé sbírce knih vytvořen systematický katalog, který obsahoval oddíly Teologie, Práva, Medicíny, Historie a Filosofie.²⁵² Na jeho vytvoření se podílel rožmberský historik, archivář a knihovník Václav Březan. Tento katalog je v dnešní době jediným dokladem rožmberské knihovny, jelikož se celý soubor knih nedochoval. Příčinou dnešního torzovitého stavu rožmberské sbírky je následná změna majitele, konfiskace, přesun na Pražský hrad a v neposlední řadě se sbírka stala součástí kořisti švédského vojska během třicetileté války.²⁵³

Fenomén šlechtických knihoven se v raném novověku neobjevoval pouze na území Českého království. Aristokratické rody ve Francii, Itálii a německé říši

²⁵⁰ Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (I)*. s. 82.

²⁵¹ Bůžek, Václav a Jakubec, Ondřej. *Kratochvíle posledních Rožmberků*. s. 8.

²⁵² Obsahová skladba Rožmberské knihovny v letech z roku 1609 – teologická literatura (42 %), historická literatura (19 %), filosofické spisy (17 %), lékařské a alchymistické spisy (9 %), básnické skladby (6 %), právní spisy (5 %) a hudebniny (2 %) In Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 136.

²⁵³ Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 11-12.

patřily mezi rody s rozměrnými knižními sbírkami. Od poloviny 16. století docházelo k nárůstu všech druhů knihovních sbírek. Byly to jak knihovny univerzitní, městské a klášterní, tak knihovny soukromé. Avšak jasným „vítězem“ byly šlechtické dvorské knihovny. O tom, zda se nějaký šlechtic rozhodne investovat čas a peníze do budování rodinné knihovny, rozhodovaly jeho osobní zájmy, které vycházely z předchozího vzdělání, rozsahu kulturního rozhledu, který býval často posílen kavalírskými cestami, nebo to mohla být záležitost již rodové tradice. „*Během několika generací tak mohly být shromážděny desítky či stovky titulů reflektující činnosti a zájmy svých majitelů.*“²⁵⁴

Zhruba ve stejné době, kdy se formovala Rožmberská knihovna, se postupně formovala také rodová knihovna Lobkoviců. Počátek této knihovny je spojen s Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic²⁵⁵, ale doba jejího největšího rozkvětu je spojena s manželským párem, Zdeňkem Vojtěchem z Lobkovic a jeho ženou Polyxenou. A následně také s jejich synem Václavem Eusebiem z Lobkovic.^{256 257}

Lobkovická knižní sbírka obsahuje také několik knih, které byly dříve v rodové knihovně Rožmberků. Vilém z Rožmberka ještě před svou smrtí několik knih daroval své ženě Polyxeně. Ta je následně vzala na své sídlo Roudnice nad Labem, kde poté se svým druhým manželem Zdeňkem Vojtěchem z Lobkovic společně rozšiřovali knižní sbírku Lobkovické knihovny.²⁵⁸ Proto je možné zde nalézt knihy, které obsahují Vilémovo exlibris. Například na deskách německého překladu Mattioliho *Herbáře*, který Polyxena od Viléma obdržela, je rukopisné exlibris „*Festina lente.*“²⁵⁹

V současné době patří Lobkovická sbírka mezi největší zámeckou sbírku knih v České republice a současně patří mezi nejstarší šlechtické knihovny ve střední

²⁵⁴ Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 23-24.

²⁵⁵ Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (146 -1510) – humanistický básník a spisovatel; započal budování Lobkovické knihovny (ve své době 620 svazků). Několik jeho děl je možné nalézt i v rodové knižní sbírce Rožmberků. In Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 285.

²⁵⁶ Václav Eusebius z Lobkovic (1609–1677) – studoval u jezuitů v Praze; byl na kavalírské cestě po Evropě (Německo, Francie, Nizozemí, Španělsko, Itálie); účastnil se třicetileté války; získal Řád zlatého rouna a stal se prezidentem dvorské válečné rady

²⁵⁷ Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 33-34.

²⁵⁸ Celá sbírka Lobkovické knihovny byla na zámek Roudnice nad Labem převezena až roku 1657, kde zůstala až do druhé světové války. In *Roudnická a Lobkowiczská knihovna*. [Online].

²⁵⁹ Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. s. 50.

Evropě. Knihovna se nejvíce rozrůstala od poloviny 17. století. Součástí sbírky se nestávaly pouze jednotlivé knihy, ale někdy i celé knihovny, které manželé Zdeněk a Polyxena získali od příbuzných, přátel či od jiných šlechtických rodů, jejichž majetek byl v důsledku politických nebo náboženských sporů zkonfiskován. Do knižní sbírky přispěla svými rodinnými knihami také samotná Polyxena. Ta, kromě zmíněných několika knih od Viléma z Rožmberka, do sbírky zahrnula také 60 španělských svazků, které její matka Marie Manrique přivezla ze Španělska.²⁶⁰

Lze tedy říci, že manželství s Vilémem z Rožmberka, i když krátké, mělo na Polyxenu určitý vliv a současně jí poskytlo potřebné zkušenosti do budoucího života. Během několika let měla možnost žít se šlechticem, který měl druhé nejvyšší místo po králi. Měla tak šanci být v blízkosti vysoké politiky i v centru společensko-kulturního dění. Současně měla možnost spatřit Vilémovo úsilí v umělecké a kulturní oblasti, kde se stal mecenášem umění a také vzdělání. Polyxena tak měla příležitost si rozšířit povědomí jak v politické oblasti, tak v oblasti kulturně-umělecké. Je tedy možné, že zkušenosti z prvního manželství jí pomohly k větší sebedůvěře, následné sebe prezentaci ve společnosti, uplatnění se v politických záležitostech a podpoře rozvoje umění a kultury.

4.2.2 Druhé manželství

Druhý sňatek Polyxena uzavřela s Vojtěchem Zdeňkem Popelem z Lobkovic, který vykonával funkci nejvyššího kancléře Českého království a byl jedním z hlavních představitelů pro-španělské katolické strany v Čechách. Vojtěch z Lobkovic nebyl pouze zastáncem španělských zájmů, ale také obdivovatelem španělských zemí a jejich kultury. Za svůj obdiv španělské kultury získal přezdívku „*dlouhý hišpán*.“²⁶¹ Náklonnost ke Španělsku se u Vojtěcha objevila po jeho studijních a následně diplomatických cestách po španělském území. Již během své

²⁶⁰ Roudnická a Lobkowiczská knihovna. [Online].

²⁶¹ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 30.

první cesty roku 1589 měl možnost audience u krále Filipa II. v jeho sídle El Escorial.²⁶²

Během cest po Pyrenejském poloostrově měl možnost se blíže seznámit se španělskou morálkou a zásadami, které převzal za své. Během následujících let byl za své vstřícné politické jednání se španělským dvorem a samotným králem jmenován císařským vyslancem. Zdeněk Vojtěch si postupem času získal pověst nesmlouvavého a zásadového politika. Díky svému katolickému přesvědčení a také sňatku s Polyxenou z Pernštejna, získal pro svoji politickou činnost podporu jak od zástupců Španělska, tak od představitelů Svatého stolce.²⁶³

Po sňatku s Polyxenou se Vojtěch tedy ochotně ztotožnil s perňštejnským životním stylem. Současně se s manželkou snažili navázat na společensko-kulturní odkaz Pernštejnů, a tak se na Roudnickém sídle začala postupně rozrůstat umělecká sbírka s odkazem na španělskou kulturu. Zámek Roudnice nad Labem se tak postupně stal „rodinnou galerií.“ Vyskytovaly se zde nejrůznější předměty ze španělských uměleckých sbírek, nábytek, keramika, náboženské předměty či zbraně. Rozšiřovala se zde také sbírka portrétních obrazů a rodinná knihovna, která obsahovala také španělská a italská díla.²⁶⁴

Manželství lobkovického páru bylo ovlivněné celou řadou sociálních vztahů. V první řadě to byly samozřejmě rodinné vazby a pouto k jejich synovi, příbuzným a rodu. Současně však bylo postavení obou manželů v tehdejší společnosti výrazně ovlivněno společenskými vazbami. „*Bez dostatečných sociálních vztahů mohl šlechtic jen stěží pomýšlet na zvýšení společenského statusu či nastoupení úspěšné kariéry.*“²⁶⁵ Z dochované korespondence se lze dočíst, že manželé udržovali kontakt prostřednictvím dopisů jak se svými rodinnými příslušníky, tak s dalšími představiteli šlechtických rodů a současně se vzájemně navštěvovali a pomáhali si. Vzájemná pomoc se týkala například finanční pomoci, domlouvání sňatků mladším členům rodu, předávání dopisů vyšším mocnostem nebo také útěchy v neklidné pobělohorské době.

²⁶² Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 29-30.

²⁶³ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 85-87.

²⁶⁴ Tamtéž. s. 30.

²⁶⁵ Tamtéž. s. 40.

Polyxena se prostřednictvím pomoci rodinným přátelům stala jednou z hlavních osobností českého povstání ze dne 23. května 1618. Místodržící Jaroslav Bořita z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka byli vyhozeni z oken české kanceláře a hrozilo jim přinejmenším zatčení. A byla to právě Polyxena, která jim poskytla pomoc a ochranu ve svém sídle na Pražském hradě. Polyxena měla možnost celou situaci sledovat ze svého paláce, který byl hned naproti české kanceláře, a proto mohla v čas zasáhnout. Martinic dokázal utéct do paláce sám, ale Slavatu museli přinést sluhové paní Polyxeny. Polyxena pak musela sama čelit ozbrojenému davu a dokázat ho přesvědčit, že ve svém sídle nikoho neskrývá. Stavovští představitelé dali následně Lobkovický palác střežit, ale Polyxena i tak dokázala své přátele ukrýt a sama se svým synem nepozorovaně odjet za svým manželem do Vídně.²⁶⁶

Toto „ponížení“ si Polyxena vynahradila v pobělohorské době, kdy zvítězili představitelé habsburské katolické strany. Její manžel, jako věrný zastánce habsburské strany, obdržel řád zlatého rouna a další vyšší posty u císařského dvora. Polyxena získala titul kněžna a vedle osobností, jako byl Jaroslav Martinic²⁶⁷, Karel z Lichtenštejna²⁶⁸ nebo Albrecht z Valdštejna²⁶⁹ se stala „lovkyní“ zkonfiskovaného majetku nekatolických představitelů. Získala tak pozemky a sídla, která měla dříve milionové hodnoty. „*Kromě toho směřovala výhodně statky vzdálenější za bližší, aby tak zaokrouhlila svá dosavadní panství.*“²⁷⁰ Polyxena tak pomohla rozšířit lobkovické majetky a zároveň navázat na odkaz svého rodu Pernštejnů. Její manžel Zdeněk, který vedle řádu zlatého rouna, rovněž obdržel titul kníže, se v hierarchickém žebříčku společnosti dostal na přední příčky. Současně byl jmenován do čela lobkovického rodu. Tím nejvyšší kancléř dosáhl v Čechách podobného postu, který před ním zastával Vilém z Rožmberka.²⁷¹

²⁶⁶ Stloukal, Karel. Polyxena z Lobkovic. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 222.

²⁶⁷ Jaroslav z Martinic (1582-1649) – královský místodržící v Čechách; stal se stoupencem protireformace; 23. 5. 1618 byl během defenestrace vyhozen z oken České kanceláře.

²⁶⁸ Karel z Lichtenštejna (1569-1627) – první z rodu Lichtenštejnů a současně zakladatel knížecího rodu.

²⁶⁹ Albrecht z Valdštejna (1583-1634) – politik, vojevůdce, vévoda a kníže; nejvyšší velitel císařských vojsk třicetileté války.

²⁷⁰ Stloukal, Karel. Polyxena z Lobkovic. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 222-223.

²⁷¹ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 51-52.

Polyxena se v této době také zasadila o podporu katolické církve a nových katolických řádů. Na svém sídle Roudnice nad Labem nechala vybudovat kapucínský klášter a v jejích kostele nechala postavit rodinnou hrobku. Zároveň zde podpořila výstavbu katolické tiskárny, aby se katolická literatura mohla snadněji šířit do společnosti. Polyxena se snažila církev podpořit i hmotnými dary. Roku 1628, v roce úmrtí jejího manžela, darovala pražským karmelitánům do kostela Panny Marie Vítězné voskovou sošku božského dítěte. Pražské jezulátko, které bylo do Čech přivezeno ze Španělska, si u katolických věřících ihned získalo své „obdivovatele.“²⁷²

4.2.2.1 Manželská korespondence

Vztah Polyxeny z Pernštejna s jejím druhým manželem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic lze blíže odhalit pomocí dochované vzájemné manželské korespondence. Prostřednictvím osobních dopisů lze ilustrovat individuální postoje, psychické stavy či nijak neupravené obrazy raně novověkého člověka ve šlechtickém prostředí. Současně korespondence umožňuje nahlédnout do každodenních činností. Prostřednictvím komentářů dobové společnosti lze odkrýt politické, hospodářské či kulturní dění raného novověku. Korespondence zároveň ilustruje individuální a subjektivní názory, které v některých případech nemusí odpovídat všeobecně přijímaným dobovým konvencím. Naskýtá se tak možnost odhalit vlastní návyky, představy a osobitý způsob uvažování.²⁷³

Dochované sbírky dopisů tak v dnešní době mohou doložit, jaké měly šlechtické páry vzájemné vztahy. Současně se z dopisů může historik dozvědět, jaká témata spolu manželé probírali a jakou formou spolu komunikovali. Mnohokrát reflektovaným problémem bylo odloučení od rodiny a častá neochota rodinu opustit. Muži však v důsledku svého vysokého politického postavení byli nuceni být mnohdy na cestách či na císařském dvoře ve Vídni. V případě Zdeňka Vojtěcha,

²⁷² Stloukal, Karel. Polyxena z Lobkovic. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. s. 222-223.

²⁷³ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 22.

který zastával funkci nejvyššího kancléře Českého království, byla jeho přítomnost na královském dvoře ve Vídni nezbytná.²⁷⁴

Dochované korespondence osobního charakteru jsou v dnešní době mezi badateli velmi vítány. Dopisy, které byly adresovány rodičům, partnerům či dětem živě prezentují pocity a činy jejich autorů. „*Epistolografické prameny přinášejí detailní osvětlení prožitých událostí, autorovu bezprostřední reakci na ně a vysvětlení zaujatých postojů a vnitřních pnutí.*“²⁷⁵ Z tohoto důvodu je osobní korespondence pro dnešního badatele výhodnější než například deníkové záznamy, které jsou spíše faktografického než subjektivního charakteru. Emocionální zabarvení manželské, rodinné či přátelské korespondence umožňuje odhalit zákonitosti mezilidských vztahů. Současně má historik možnost nahlédnout do každodenního myšlení raně novověkého člověka.²⁷⁶

Dochovaná korespondence mezi Polyxenou a Zdeňkem Vojtěchem čítá 175 španělsky psaných dopisů, které jsou uloženy v Rodinném archivu v žitenické pobožce Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Soubor je pouhým zlomkem možného počtu dopisů mezi lety 1618-1627. Badatelé vycházejí z předpokladu, že si manželé psali dvakrát týdně při příležitosti pravidelného odjezdu pošty Praha-Vídeň. Z tohoto předpokladu by vycházelo, že si manželé během roku poslali 208 dopisů. Manželé však mnohdy využívali, kromě pravidelné poštovní společnosti, také soukromé osoby, které cestovaly mezi Vídní a Prahou. Proto lze předpokládat, že množství dopisů muselo být jednoznačně vyšší. Zbylá část mohla být zničena již za života jejich autorů či podlehla proudu času.²⁷⁷

Struktura Lobkovické korespondence se odvíjela podle pevně daných pravidel. Pravidla správného psaní dopisu existovala jak pro dopisy formální a veřejné, tak pro dopisy soukromé, milostné či rodinné. Po celé Evropě a zejména ve Španělsku byly vypracovány určující schémata dobové korespondence. Osnova dopisu se skládala z pěti částí (*salutatio, exordium, naratio, petitio a conclusium*) a vycházela z antické rétoriky. Žádná část nesměla být opomenuta. Pro historiky tak v dnešní

²⁷⁴ Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. s. 331.

²⁷⁵ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 23.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž. s. 23-24.

době není zásadní pouze hlavní text dopisu, ale také úvodní či závěrečné pasáže, které například určovaly, na jakém společenském stupni se pisatel či adresát vyskytuje. Zároveň se v těchto pasážích, obzvláště mezi manželi, vytvářela ustálená spojení, která se stávala nezbytnou součástí dopisu a její případné opomenutí, tak může vyjadřovat například konflikt mezi manželi nebo nervozitu ze společenské situace.²⁷⁸

Úvodní pasáže manželské korespondence jsou ve velké míře vždy pozitivně laděny. Objevují se zde spojení jako „*Můj anděli.*“²⁷⁹ „*Můj živote. Mé jediné dobro a potěšení moje, líbám Vám milionkrát ruce.*“²⁸⁰ Jeden druhého oslovují s laskavostí, pokorou a jasným naznačením, že mu druhá osoba schází. „*Pro lásku Boží Vás prosím, dbejte o své zdraví. Já sám jsem zdravý, avšak necítím se dobře, neboť jsem bez své Polyxenky. Necht' mi ji Bůh střeží tisíc let.*“²⁸¹ Manželé se v dopisech také vzájemně ubezpečovali o vzájemné lásce a věrnosti. Oba vždy zdůrazňovali, že na partnera neustále myslí, přejí mu štěstí, zdraví, ať na sebe dává stále pozor a ať při něm stojí Bůh. Současně každý vyjadřoval lítost nad vzájemným dlouhým odloučením a oba stále doufali, že na ně ten druhý myslí stejně silně. Polyxena například v jednom ze svých dopisů píše, že celá Praha a obzvláště ona žije v silné melancholii, a že doufá, že na ni manžel myslí. „*Chovejte mě ve své milosti. Jsem celá Vaše a také poslušná otrokyně.*“²⁸² V dopisech se neobjevuje pouze tematika stesku po partnerovi, obavy o partnerovo zdraví či radosti z nového psaní, ale je zde také ve větší míře zastoupena tematika vyznání lásky, a to od obou partnerů. Vyznání lásky je často vyjádřené pomocí různých metafor či přirovnání. V jednom psaní píše manžel Polyxeně takto, „*Má cukrová pusinko, kterou milionkrát líbám, mějte soucit a slitování s Vaším pokladem a neubíjejte ho.*“²⁸³

²⁷⁸ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 25-26.

²⁷⁹ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D/165, fol. 121-122. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 170.

²⁸⁰ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D/162, fol. 133, 132, 130, 131. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 172.

²⁸¹ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D/163, fol. 76-77. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 180.

²⁸² SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D/165, fol. 53-54. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 289-290.

²⁸³ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D/163, fol. 53-54. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 307-308.

V úvodních pasážích korespondence bývá zmíněna radost z obdržení předešlého dopisu či zmínka ohledně průběhu doručení korespondence. Někdy se stávalo, že měla pošta kvůli přírodním vlivům nebo v důsledku probíhající třicetileté války, problémy s doručením. Nebo se dopisy úplně ztratily. V jednom dopisu Zdeněk Polyxeně píše, že ho mrzí, že se k ní jeho dopisy nedostaly a že nemusí mít obavu, že pokud by padly do nepovolaných rukou, že by jejich obsah někdo použil proti nim. „*Můj živote, buďte si jistá, že je může číst úplně každý. Nic v nich totiž není. Navíc jim kromě mě a Vás, mé dobro, nikdo nebude rozumět.*“²⁸⁴ Zdeněk si byl tímto tvrzením jistý ze dvou důvodů. V první řadě byla manželská korespondence psána ve španělštině a tento jazyk v Čechách ani u dvora ve Vídni moc lidí neovládalo. Další důvod, který vedl Zdeňka Lobkovice k jistotě, že obsah dopisů je před jeho politickými odpůrci v bezpečí, byl ten, že společně s Polyxenou využívali ve svých dopisech přezdívky. Manželé určili jednotlivým představitelům urozené české a vídeňské šlechty přezdívky, pod kterými je znali jenom oni dva. Ve svých dopisech tak mohli kritizovat dvorskou šlechtu, politické představitele a rozebírat jejich skandály.²⁸⁵

Z některých dopisů se lze také dozvědět, že kromě pravidelné pošty manželé využívali i kurýrní služby pro doručení dopisů a že při takové příležitosti k psaní přikládali také menší peněžní obnos, šperky, jídlo nebo víno. Zdeněk například v jednom ze svých dopisů píše, že své ženě líbá ruce i nohy za to, že mu poslala dopis po hraběti a ještě navíc do něj uložila 270 dukátů.²⁸⁶

Zdeněk svoji ženu v dopisech informuje o záležitostech z Vídně, o očekávaných příjezdech různých úředníků či kurfiřtů nebo o svých pověřeních od císaře. Také své ženě sděluje, jak probíhá zahraniční politika a vojenská tažení během třicetileté války. Současně s tím však svoji ženu žádá, aby sdělené informace dále nešířila. Polyxena naopak sděluje svému manželovi jaká je politická a vojenská situace v Čechách.

²⁸⁴ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 82-83. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 204-205.

²⁸⁵ Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 31.

²⁸⁶ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 67-68. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 174-175.

Vedle obvyklých záležitostí a povinností u císařského dvora spolu manželé probírali i například problematiku finančního nebo zdravotního stavu samotného císaře. V souvislosti s finanční situací císařské pokladnice Zdeněk chválí rozhodnutí své ženy, nabídnout panovníkovi půjčku a píše své ženě, že zrovna před několika dny panovníka spravil o tom, že ani neví jak mu on sám a jeho žena slouží. „Připomněl jsem, že kdyby minulý rok nebylo nejvyšší paní kancléřové, Montenegro by nemohl vytáhnout do Říše, neboť nikdo nechtěl půjčit ani měďák.“²⁸⁷ Zdeněk k tomu dodává, že je přesvědčen, že Polyxena prostřednictvím odhalení svého rozhodnutí finančně podpořit panovníka, motivovala další šlechtice k učinění stejného kroku.²⁸⁸ Zdeněk svoji ženu chválí také v oblasti „psychické čtení“ charakteru druhých lidí a správného odhadu jednání některých lidí. Obdivuje tak manželčinu schopnost předvídat dění ve společnosti. „Vyplnilo se vše, co jste tvrdila o Negrillovi²⁸⁹, o hraběti de Collalto či o kardinálovi. Je to tak, jak říkával don Guillén. Jste čarodějka, která umí předvídat.“²⁹⁰ V jiném z dopisů se Zdeněk zmiňuje, že doufá v manželčin úspěch v rekatolizaci panství v Litomyšli. Tato a mnohé podobné informace, tak historikům umožňují dotvářet profily osob žijících v raném novověku. Například prostřednictvím jedné věty, kde se Zdeněk zmiňuje, že doufá, že jeho žena v Litomyšli obrátí na víru více poddaných, si mohou být historikové téměř jisti, že Polyxena se účastnila řízené rekatolizace na litomyšlském panství.²⁹¹

Polyxena svého muže obvykle v dopisech v první řadě informuje o svém a synově zdraví a doufá, že i její muž dbá o své zdraví. Současně svého muže spravuje o jejich společném panství, radí se s ním, jaké má učinit další kroky nebo mu sděluje, jaké získala nové pozemky. V jednom z dopisů Zdeněk blahopřeje své ženě, že koupila panství Kost a zároveň jí radí, aby tam co nejdříve dosadila

²⁸⁷ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRR, sign. D/163, fol. 24-25. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 286-287.

²⁸⁸ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRR, sign. D/163, fol. 24-25. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 286-287.

²⁸⁹ Podle manželského tajného slovníku jde o Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka. Jeho přezdívka Negrillo znamená Černoušek.

²⁹⁰ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRR, sign. D/163, fol. 1-3. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 377-378.

²⁹¹ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRR, sign. D/162, fol. 62-63. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 429.

nějakého dobrého hejtmana a písaře. Současně se vyjadřuje ke společnému sídlu Nelahozeves²⁹², aby Polyxena v záležitosti tohoto panství vybrala a dala plnou moc těm, kteří jsou schopni učinit a dosáhnout svého.²⁹³ Polyxena se s manželem vždy s úctou radila, jak bude nakládat s jejich společným majetkem a Zdeněk ji za to náležitě chválil. V jednom z dopisů mu Polyxena například sděluje, že rozšířila jejich panství koupí zkonfiskovaného majetku Byšice a Obrříví.²⁹⁴

Častým obsahem dopisů jsou také „klepy“ u císařského dvora, společensko-kulturní dění ve Vídni, v Čechách a v zahraničí. Dále také rodinné záležitosti a jak bylo již výše zmíněno, problematika správy rodinných sídel. V jednom ze Zdeňkových dopisů se lze také dozvědět podrobný popis korunovace Ferdinanda III. Habsburského. Současně lze v tomto psaní odhalit zákonitosti dvorské hierarchie.²⁹⁵

Problematika lidského zdraví se stala také jedním z hlavních témat dobových korespondencí. Z dochované manželské korespondence Polyxeny z Pernštejna a Zdeňka z Lobkovic je patrné, že oba manželé se zajímají o partnerovo zdraví. Současně jeden druhému doporučovali léčebné postupy a sdělovali, jak jsou na tom po zdravotní stránce jejich přátelé a ostatní členové rodiny. Manželé se v dopisech převážně zmiňují o pouštění žilou. Zejména Zdeněk z Lobkovic své ženě v dopisech píše, že si nechal pustit žilou. „*V neděli jsem si pouštěl žilou. Měl jsem velmi tmavou krev, avšak ne špatnou.*“²⁹⁶ K tomu dodává, že mu léčba pomohla a doporučuje své ženě, aby si taky nechala pustit žilou. „*Mé potěšení, dejte na sebe pozor a snažte se pouštět si žilou, neboť po spáse není na tomto světě nic důležitějšího než zdraví.*“²⁹⁷ Zdeněk z Lobkovic se v jednom ze svých dopisů své ženě zmiňuje také o císaři Ferdinandovi II. Štýrským. „*Císař se, díky Bohu, cítí*

²⁹² V současné době se na zámku Nelahozeves vyskytuje Lobkovická knihovna.

²⁹³ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D/162, fol. 82-83. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 204-205.

²⁹⁴ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D/165, fol. 69-70. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 236-237.

²⁹⁵ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D/162, fol. 107, 109, 110, 108. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 442-444.

²⁹⁶ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D/163, fol. 78-79. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 284-285.

²⁹⁷ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D/162, fol. 9-10. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 202-203.

*dobře. Večer po příjezdu ho bolel žaludek. Následující den si pustil žilou a nyní je mu již lépe.*²⁹⁸

Polyxena z Pernštejna kromě pouštění žilou pro své zdraví zkoušela i jiné metody. Zdeněk z Lobkovic ji v jednom ze svých dopisů přeje, aby ji pomohla chebská voda, což by mělo být označení pro chebskou kyselku.²⁹⁹ V dalším dopise naopak popisuje Polyxena svému manželovi jiný způsob léčby „*Právě se léčím. Nechávají mě potit kvůli svrbění, kterým trpím. Říkají, že je to od jater. Avšak já tvrdím, že je to mých 60 let.*“³⁰⁰

Podobnou tematiku lze nalézt také v dopisech od francouzské královny. Ta v několika dopisech popisuje zdravotní stav Elvíry z Pernštejna, která se stala její „sekretářkou“. V jednom z dopisů královna popisuje Elvířin špatný zdravotní stav. „*Podle svědectví francouzské královny trpěla mladá Pernštejnka často silnými bolestmi žaludku, které se nedařilo běžnými lékařskými metodami potlačit.*“³⁰¹

Tyto zdravotní problémy se tehdejší lékaři snažili odstranit prostřednictvím celkového pročištění organismu. Toho se v té době pokoušeli docílit za pomoci pitné kúry. Pacientovi se podávaly nálevy z guajakového dřeva, které způsobovalo nadměrné pocení.³⁰² Dřevo z tohoto stromu, které bylo pro přípravu léčebného lektvaru nezbytné, se dováželo do Evropy pouze z amerického kontinentu, a proto bylo guajakové dřevo považované za nedostatkové zboží. A to i pro královský a císařský dvůr.³⁰³

Tato léčivá rostlina byla předepisována také císaři Rudolfovi II. Očistná pitná kúra z guajakového dřeva byla tedy užívána i na císařském dvoře v Praze.³⁰⁴ Proto je možné, že výše zmíněný léčebný postup „pocením“, který ve svém dopise

²⁹⁸ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 41-42. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 230.

²⁹⁹ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 55-56. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 223-224.

³⁰⁰ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/165, fol. 138-140. In Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. s. 469.

³⁰¹ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 144.

³⁰² Tento strom nazvaný Guajak byl v 16. století hojně využíván v léčitelství. Zejména při léčbě syfilidy, kožních chorob, revmatismu a různých druhů zánětů.

³⁰³ Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. s. 145.

³⁰⁴ Tamtéž.

manželovi Zdeňkovi z Lobkovic popisuje Polyxena z Pernštejna, je léčebná kúra z guajakového dřeva.

Další variantou, jak v raném novověku léčit zdravotní neduhy byla návštěva lázní. Filipina Welserová³⁰⁵, která se zabývala studiem léčivých rostlin a „experimentováním“ s rostlinnými esencemi, navštívila lázně v Karlových Varech. Filipina od roku 1570 trpěla jaterní chorobou a její neustálé doprovázení manžela Ferdinanda Tyrolského na nejrůznějších královských a šlechtických akcích její zdravotní stav zhoršovalo. Roku 1571 tak Filipina společně s manželem odjela do Karlových Varů.³⁰⁶ „Pravidelné lázně a pitné kúry měly vyčistit tělo, a tím také snížit zátěž na stále otékající nohy.“³⁰⁷ Současně s lázeňskou kúrou byla Filipině podávána rebarbora a mírně projímavý sirup. Léčba však neměla trvalé účinky a zdravotní problémy se vrátily. Roku 1574 Filipina opět navštívila lázně v Karlových Varech, ale za čas účinky opět odezněly, Filipina byla zase slabší a dostavily se i horečnaté záchvaty, které se snažili lékaři zmírnit pouštěním žilou.³⁰⁸

³⁰⁵ Filipina Welserová (1527-1580) - Kupecká dcera a manželka arciknížete Ferdinanda Tyrolského. Ferdinand si Filipinu vzal tajně a svému otci Ferdinandu I. Habsburskému to přiznal až později. Filipina byla nižšího společenského postavení a jejich sňatek nebyl společensky schválen, ale po několika letech manželství byl sňatek alespoň tolerován. Filipina se zabývala studiem léčitelství. Četla jak stará díla, tak botanická díla její doby. Následně se zasloužila o zřízení lékárny na rodinném panství Ambras. In Größing, Sigrid-Maria. *Kupecká dcera v domě Habsburků: Filipina Welserová a její léčitelské umění*. s. 9-20.

³⁰⁶ Größing, Sigrid-Maria. *Kupecká dcera v domě Habsburků: Filipina Welserová a její léčitelské umění*. s. 54-55.

³⁰⁷ Tamtéž. s. 55.

³⁰⁸ Tamtéž.

5 Závěr

Hlavním záměrem této diplomové práce bylo nastínit roli vzdělané a vlivné ženy raného novověku v českém prostředí. Zároveň také prezentovat ženy, jejichž společensko-kulturní působení bylo přínosné především pro české prostředí. V této diplomové práci byly reflektovány zejména ženy z předního českého šlechtického rodu Pernštejnů. Role těchto žen byla spojena se španělským prostředím, z kterého pocházela také manželka Vratislava z Pernštejna Marie Manrique. Ta následně svoji rodnou španělskou kulturu a tradice předala svým dětem. Především perňštejnské ženy se následně staly šířitelky španělské kultury a vzdělanosti v českém prostředí.

Pomocí dobové literatury byly prezentovány možnosti a specifika vzdělání a příležitosti ve společensko-kulturní sféře raně novověké ženy. Prostřednictvím analýzy dobových a sekundárních pramenů bylo v této práci, jako jedno ze subtémat, prezentováno téma klientských vazeb mezi šlechtickými rody a Habsburskou dynastií. V této sféře lze spatřit iniciativu zejména Marie Španělské, která prostřednictvím domluvených svazků rozšiřovala mocenský vliv Habsburského rodu, což mělo následně vliv také na české země. Dále byla analyzována manželská korespondence mezi Polyxenou z Pernštejna a Zdeňkem z Lobkovic. Tento rozbor umožnil představit zákonitosti manželského soužití a následně prezentovat individuální názory či psychické stavy obou manželů.

Tato diplomová práce přibližuje společensko-kulturního postavení šlechtičny v období 16. a 17. století. Vedle tohoto tématu bylo možné v práci sledovat také popis prostředí, v kterém se soudobé šlechtičny a dámy pohybovaly a které tak mohlo mít vliv na jejich uplatnění ve společnosti. Prostřednictvím analýzy faktů, pramenů a dobových textů lze dospět k závěru, že podpora pro-španělských katolických zájmů v českém prostředí pomohla rozšířit možnosti uplatnění raně novověké ženy v tehdejší společnosti. Především podpora katolické strany a pro-španělské politiky ze strany perňštejnských žen podpořila rozšíření možností sebereflexe raně novověké šlechtičny. Spolupráce se španělskými katolickými

představiteli a velvyslanci ženám poskytla větší zastání v tehdejší společnosti a tím jim umožnila větší společenský postup také v kulturně-společenské oblasti.

Pro možné rozšíření této diplomové práce by byla příhodná práce s materiály obsaženými v evropských archivech. Příhodné by byly zejména archivy v Madridu a ve Vídni, kde se v 17. století koncentrovaly dva klíčové královské dvory Habsburské dynastie. Dochované texty a ego-dokumenty by mohly být využity pro zkoumání soudobých fenoménů jako je mecenášství, vzdělávání, sňatková politika, klientské vazby se šlechtou či s královským dvorem, popřípadě také pro prezentaci tématik manželského soužití. Právě proto představují dochované korespondence a další osobní záznamy či deníky významný zdroj informací o myšlenkových pochodech raně novověkého člověka.

6 Použitá literatura

6.1 Primární

1. Bergeron, Pierre. *Praha 1600*. In Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprincharde, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-043-8.
2. Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (I)*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985. Členská knihnice.
3. Březan, Václav. *Životy posledních Rožmberků. (II)*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985. Členská knihnice.
4. Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. Praha: Odeon, 1978.
5. FFA, Donaueschingen, OB 19, VOL. XXVI/i – Elisabeth geb. v. Pernstein Korrespondenz mit Isabella v. Frankreich, fol. 22 (Praha, 23. 4. 1580), Alžběta Habsburská Alžbětě Fürstenberské z Pernštejna. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.
6. FFA, Donaueschingen, OB 19, VOL. XXVI/i – Elisabeth geb. v. Pernstein Korrespondenz mit Isabella v. Frankreich, fol. 18 (Víděň, 29. 11. 1582), Alžběta Habsburská Alžbětě Fürstenberské z Pernštejna. In Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.
7. Kocín z Kocinětu, Jan. *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. Praha : Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-08-7.
8. Rosacius Sušický, Jan. *O svornosti manželské*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží*. Praha : Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-08-7.
9. Vives, Juan Luis. *The Education of Christian a Woman: A Sixteenth-Century Manual*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. ISBN 0-226-85814-6.

Manželská korespondence

Kritická edice manželské korespondence mezi Polyxenou z Pernštejna a Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic je předmětem publikace *Svědectví o ztrátě starého světa* od Pavla Marka; v této diplomové práci jsou využity následující dopisy.

1. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/165, fol. 121-122.
2. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 133, 132, 130, 131.
3. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 76-77.
4. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/165, fol. 53-54.
5. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 53-54.
6. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 67-68.
7. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 24-25.
8. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 82-83.
9. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 1-3.
10. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 62-63.
11. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 82-83.
12. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/165, fol. 69-70.
13. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 107, 109, 110, 108.
14. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/162, fol. 9-10.
15. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 78-79.
16. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 41-42.
17. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/163, fol. 55-56.
18. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D/165, fol. 138-140.

6.2 Sekundární

1. Bažant, Jan a Bažantová, Nina. *Pražský Belvédér (1537-1562): první renesanční vila ve střední Evropě*. Praha: Festina Lente Press CZ, 2014. ISBN 978-80-260-5890-8.
2. Bečvářová, Monika. *Vivesova koncepce vzdělávání žen v kontextu renesančního myšlení*. In Černá, Jana. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0063-8.
3. Bůžek, Václav a Jakubec, Ondřej. *Kratochvíle posledních Rožmberků*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-174-3.
4. Bůžek, Václav a kol. *Světy posledních Rožmberků*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-092-0.
5. Bůžek, Václav a Král, Pavel. *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-694-3.
6. Bůžek, Václav. *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-417-4.
7. Cruz, Anne and Hernández, Rosilie. *Women's literacy in early modern Spain and the new world*. Farnham: Ashgate, 2011. *Women and gender in the early modern world*. ISBN 978-1-4094-2713-1.
8. Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. Praha: X-Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8.
9. Černá, Jana a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0063-8.
10. Černá, Jana. *¿Qué se debe a España? : Spor o význam Španělska v evropských intelektuálních dějinách*. Dějiny - teorie - kritika, 2012, roč. 9, č. 2, s. 230-245. ISSN 1214-7249.
11. Fučíková, Eliška. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprinchar, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*. Praha : Panorama, 1989. ISBN 80-7038-043-8.

12. Garin, Eugenio. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-653-0.
13. Gröbning, Sigrid-Maria. *Kupecká dcera v domě Habsburků: Filipina Welserová a její léčitelské umění*. Praha : Melantrich, 1993. ISBN 80-7023-171-8.
14. Chalupa, Jiří. *Spory o duše a těla (ba i mrtvoly): Španělské vztahy a postoje k domorodému obyvatelstvu Nového světa*. In Černá, Jana. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0063-8.
15. Jana Ratajová, Lucie Storchová. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha : Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-08-7.
16. Janáček, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. ISBN 80-7185-611-8.
17. Janáček, Josef. *Ženy české renesance*. Praha : Československý spisovatel, 1987.
18. Kašparová, Jaroslava. „*Křesťanských pobožných panen věneček poctivosti*“ Alžběty z Harasova a Bibiany z Pernštejna. In *Východočeský sborník historický*. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, sv. 5, 1996. s. 187-196. ISSN 1213-1733.
19. Kašparová, Jaroslava. *Ke knihovně Marie Manrique de Lara (se zřetelem k tiskům španělským)*. In Vorel, Petr. *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích*. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 1995.
20. Kašparová, Jaroslava. *Soupis jazykově španělských a portugalských tisků Roudnické lobkowiczské knihovny 1501-1800. Dodatky. Registro de los impresos españoles y portugueses 1501-18000 de la Biblioteca Lobkowiczense de Roudnice. Suplementos*. Praha : Národní knihovna ČR, 1999.
21. Kingová, Margaret. *Žena renesance*. In Garin, Eugenio, ed. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-653-0.

22. Kubeš, Jiří. *Cílové země cest mladých šlechticů z Čech, Moravy a obojí Rakous (1620-1739)*. In Kubeš, Jiří. *Náročné dospívání urozených*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-071-5.
23. Kubeš, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-071-5.
24. Kudrna, Jaroslav. *Castiglione a jeho kniha*. In Castiglione, Baldassare. *Dvořan*. Praha: Odeon, 1978.
25. Marek, Pavel a Pražáková, Kateřina. *Sňatkové strategie se zahraniční šlechtou*. In Bůžek, Václav a kol. *Světy posledních Rožmberků*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-092-0.
26. Marek, Pavel. *Pernštejské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.
27. Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. České Budějovice : Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-804-9.
28. Mařa, Petr. *Svět české aristokracie: (1500 - 1700)*. Praha : Lidové noviny, 2004. Česká historie. ISBN 80-7106-312-6.
29. Parker, Geoffrey. *Filip II.: Španělský král z rodu Habsburků, "Nejmocnější křesťanský vládce"*. Praha : Brána, 1998. ISBN 80-7176-803-0.
30. Polišenský, Josef a Binková, Simona. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha : Odeon, 1989.
31. Polišenský, Josef. *Česká touha cestovatelská*. In Polišenský, Josef a Binková, Simona. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha: Odeon, 1989.
32. Polišenský, Josef. *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. Praha: Jan Krigl, 2000. ISBN 80-902045-5-4.
33. Ratajová, Jana. *Manželství v české literatuře raného novověku*. In Ratajová, Jana a Storchová, Lucie. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha : Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-08-7.

34. Ryantová, Marie. *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. Praha : Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-527-0.
35. Schiebinger, Londa. *The mind has no sex?: women in the origins of modern science*. Cambridge : Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-57625-X.
36. Stloukal, Karel. *Žena v českých dějinách*. In Čechura, Jaroslav. *Královny a kněžny české*. Praha: X-Egem, 1996. ISBN 80-7199-010-8.
37. Surová, Gabriela. (2017). *Renesanční dvory jako centra vědy a umění: dvůr Medicejských*. [bakalářská práce] (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni). Vedoucí práce Jana Černá.
38. Štěpánek, Pavel. *Kapitoly z dějin česko-španělských kulturních styků a vztahů*. Praha : Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3671-9.
39. Urbánková, Libuše. *Lva Viléma z Kounic cesta z Janova do Hispánie, 1636*. In Polišenský, Josef, a Binková, Simona. *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha: Odeon, 1989.
40. Veselá, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha : Scriptorium, Knihovna Akademie věd ČR, 2005. ISBN 80-86197-60-3.
41. Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha : Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-21-5.
42. Vorel, Petr. *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích*. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 1995.
43. Záruba, František. *Capella regia – kaple Všech svatých na Pražském hradě*. In: Kolektiv autorů. *Castellologica bohemica 12*, Společnost přátel starožitností, Praha 2010, ISBN 978-80-86204-21-5.

7 Obrazové přílohy

Obr. 1 - Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

Obr. 2 - Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-21-5.

Obr. 3 - Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

Obr. 4 - Marek, Pavel. *Svědectví o ztrátě starého světa*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-804-9.

Obr. 5 - Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-21-5.

Obr. 6 - Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-21-5.

Obr. 7 - Vorel, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha: Rybka, 2012. ISBN 978-80-87067-21-5.

Obr. 8 - Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

Obr. 9 - Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

Obr. 10 - Marek, Pavel. *Pernštejnské ženy: Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. ISBN 978-80-7422-641-0.

8 Přílohy

Obr. 1 - Marie Španělská/Habsburská

Obr. 2 - Alžběta z Pernštejna

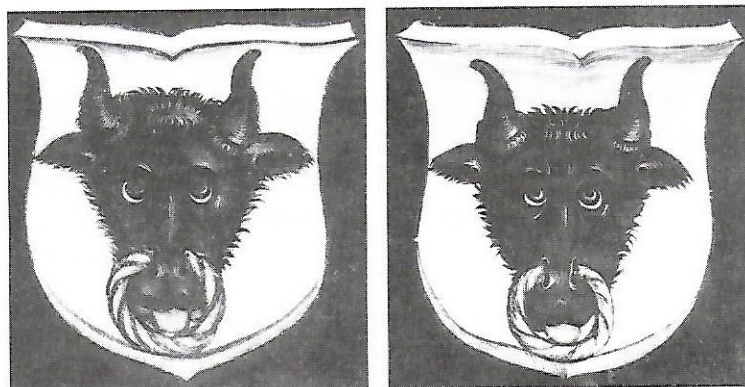
Obr. 3 - Alžběta Habsburská

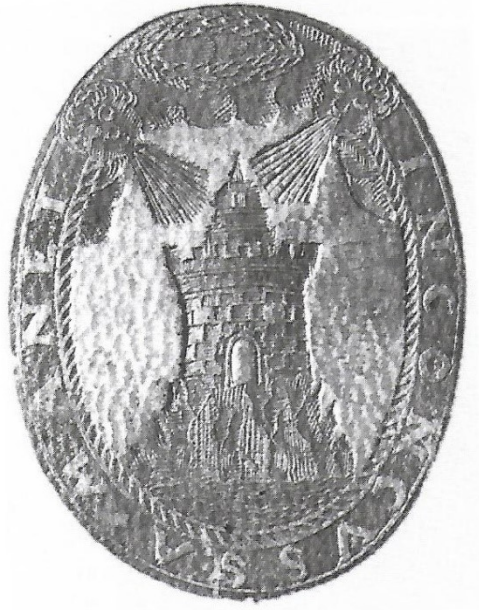
Obr. 4 - Marie Manrique de Lara se svojí dcerou Polixenou

Obr. 5 - Vratislav z Pernštejna

Obr. 6 - Pernštejnský rodový erb

Obr. 7 - Supralibros Marie Manrique de Lara

Obr. 8 - Bibiana z Pernštejna

Obr. 9 - Mladší Marie Manrique de Lara

Obr. 10 - Polyxena z Pernštejna

9 Resumé

This diploma thesis is divided into four parts. The thesis presents the role of noblewoman in early modern society. The thesis is focused on the issue of women's education, the role of women in client networks of the Habsburg dynasty and the possibility of self-reflection of early modern noblewoman and wife.

The main objective is presented the regularities of matrimonial and client relationships between nobles and also between nobles and royal or imperial court. The links between women of Pernštejn and the royal court and other noble families in the kingdom of Bohemia in the early modern period will be reflected. The book by Pavel Marek *Pernštejn Women* will be important for revealing the position of Pernštejn women in higher circles. This thesis reveals the lives of members of the Pernštejn family and outlines their role in the society at that time. The book *Pernštejn Women* is also crucial for the thesis because the author enriched the book with excerpts from correspondence, which are nowadays in the archives of Madrid or Vienna.

Marie Manrique de Lara married to the noble Czech family Pernštejn. The contribution of this Spanish aristocrat to the contemporary Pernštejn family library will be presented through the analysis of the list of books of the Rožmberk Library and especially of the Spanish texts of the Roudnice Lobkowitz Library. The thesis also presents the Vives' approach in the field of education of young Catholic nobleswomen.

For example, the work will reflect the role of the Spanish aristocrat in the field of education. The field of education of young ladies and nobles is also associated with the Renaissance phenomenon of "cavalier ways." This way of gaining experience and knowledge, which was intended for young noble cavalry, is included in this work because the cavalry journeys allowed youngsters to learn about another culture and a different way of life. And then, the young men could use their knowledge at court. For example, getting to know ladies of court who came mostly from abroad or in diplomatic negotiations related to foreign policy.

Especially women from the Pernštejn family will be introduced as representatives of noble ladies of "right" wives and educated women with the ability to skillfully negotiate in the socio-cultural field. But before that, the queen and the next empress Mary of Spain will be introduced. Her role at the Royal Court in Vienna will be presented. Her contribution to the political sphere of the Habsburg Monarchy was connected with her brother and at the same time the Spanish King Philip II.

The final chapter of this thesis will introduce the noblewoman Polyxena of Pernštejn, who is known in the history of the Czech lands especially in connection with the Prague defenestration in 1618. At that time, Polyxena provided refuge in the Lobkowitz Palace at Prague Castle. Polyxena's role in society will be interpreted in this work using a chronicle of the Rožmberk family, which was written by their family chronicler and librarian Václav Březan. At the same time, Polyxena's position in the society at that time will be clarified through the preserved marriage correspondence with her second husband, Zdeněk Vojtěch Popel of Lobkowitz.